

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN İLK HANIMI
HZ. HATİCE'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Danışman
Doç. Dr. Kasım ŞULUL

Hazırlayan
Ömer SABUNCU

ŞANLIURFA

2008

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Kasım ŞULUL danışmanlığında, Ömer SABUNCU'nun hazırladığı "Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği" konulu bu çalışma 29 / 04 / 2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Kasım ŞULUL

Üye : Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Üye : Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN

Bu Tezin İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖNSÖZ.....	iv
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1
CÂHİLİYE DÖNEMİNDE KADININ KONUMU VE STATÜSÜ.....	1
I. BÖLÜM.....	4
CÂHİLİYE DÖNEMİNDE HZ. HATİCE.....	4
A. Hz. Hatice'nin Doğumu, Nesebi, Künyesi, Ailesi.....	4
B. Yakın Çevresi.....	5
1. Varaka b. Nevfel (ö. 592–614).....	7
2. Hakîm b. Hizâm (ö. 54/674).....	9
C. İlk Evlilikleri ve Çocukları.....	12
1. İlk Evlilikleri.....	12
2. İlk Evliliklerinden Olan Çocukları.....	13
a. Hind b. Ebî Hâle.....	14
b. Hâle b. Ebî Hâle.....	15
c. Hind bint 'Atîk.....	15
D. Tacirliği ve Ticaret Kervanları.....	15
E. Hz. Muhammed ile Ticarî Ortaklığı.....	17
F. Hz. Muhammed ile Evliliği ve Çocukları.....	22
1. Hz. Muhammed ile Evliliği.....	22
2. Hz. Muhammed ile Evliliğinden Olan Çocukları.....	30
a. Kâsım (ö. 598).....	32
b. Zeynep (ö. 8/629).....	34
c. Rukiye (ö. 2/624).....	36
d. Ümmü Gülsüm (ö. 9/630).....	37
e. Fâtma (ö. 11/632).....	37
f. Abdullah (ö. 2/624).....	40
G. Hz. Hatice İle Hz. Muhammed'in (s) Evlilik Esnasındaki Yaşları.....	40
II. BÖLÜM.....	43
İSLÂM DÖNEMİNDE HZ. HATİCE.....	43
A. İlk Vahiy Geldiğinde Hz. Muhammed'e Destek Oluşu.....	43
B. Hz. Hatice'nin Cibril'i Tecrübe Etmesi.....	48
C. İlk Abdest ve İlk Namaz.....	49
D. İslâm'ın İlk Mü'mini Olarak Hz. Hatice.....	49
E. Hz. Hatice'nin İslâm'ı Desteklemesi ve Boykot Yılları.....	51
F. Hz. Hatice'nin Vefatı (Hüzün Yılı).....	53
III. BÖLÜM.....	56
HZ. HATİCE'NİN KİŞİLİĞİ.....	56
A. Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e Duyduğu Derin Sevgi.....	56
B. Hz. Peygamber'in İlk Eşi Hz. Hatice'ye Karşı Sevgisi.....	56
C. Hz. Peygamber'in Dilinden Hz. Hatice.....	59
D. Şemâili Ve Ahlakı.....	62
SONUÇ.....	64
BİBLİYOGRAFYA.....	66
Ek 1: Hz. Hatice'nin Mensubu Bulunduğu Kureys'in Benî Esed Kolu.....	70

Ek 2: Kronoloji	71
Ek 3: Câhiliye Döneminde Arabistan'da Çarşı Ve Panayırlar	72
Ek 4: İslâm'ın İlk Yıllarında Mekke Ve Çevresi	73
Ek 5: Hz. Hatice'nin, Kanuni Sultan Süleyman tarafından 950 (1543–44) yılında kabrinin üstüne yaptırılan Cennetü'l-Muallâ'daki türbesi.....	74
Ek 6: Hz. Hatice'nin Türbesi Ve Kabristanın Bugünkü Hali.....	74
Ek 7: Hz. Hatice'nin Cennetü'l-Muallâ'da medfun olduğu yer (Ağacın bulunduğu yer).....	75
Ek 8: Cennetü'l-Muallâ mezarlığının şimdiki durumunun genel görünümü.....	75
ÖZET.....	76
SUMMARY.....	77

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber her hususta olduğu gibi aile hayatında da insanlığa güzel bir örnektir (usve-i hasene)¹. Onun aile hayatını öğrenmek, eşleri hakkında bilgi sahibi olmak aile hayatının örnekliğini anlamada insanlığa yardımcı olacaktır.

Hız. Peygamber'in hanımları farklı yaşların, mizaçların, tabiatların ve isteklerin kadınlarıydı. Birçoğları Arabistan'ın asil ve zengin ailelerinden gelmiş olup, daha önceleri rahat bir hayat sürmüşlerdi.

Araştırmamız, Hız. Muhammed'in ilk hanımı, onun peygamberliğine ilk iman eden, mü'minlerin annesi Hız. Hatice'nin hayatı ve kişiliğini konu edinmiştir. Tezimiz her ne kadar bilinen bir şahsiyeti konu edindiği izlenimini verse de yaptığımız araştırmalar neticesinde Hız. Hatice'yle ilgili akademik bir çalışmaya rastlayamadık.

Şöyle ki: Başta Yüksek Öğretim Kurumu'nun tez arama sayfası, İSAM ve Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi gibi fakülte kütüphanelerinde ve Adnan Demircan'ın "İslâm Tarihi ve Medeniyeti Çalışmaları"* isimli bibliyografya denemesinde Hız. Hatice hakkında akademik çalışmaların yapılmadığını tespit ettik. Yapılan çalışmalar ise lisans mezuniyet tezleri olup aşağıda isimleri kaydedilmiştir:

Bunlardan ilki Arapça Ödevi olarak 10 sayfalık çok kısa ve hiç bir kaynak gösterilmeden hazırlanan "Huveylid Kızı Hatice" isimli çalışmadır.² İkincisi "Hız. Hatice'nin Hayatı"³, sonuncusu ise "Buhârî'ye Göre Hız. Hatice"⁴ isimli çalışmalardır. Hız. Hatice'yi konu alan son iki lisans tezinin –isimleri farklı olsa da- birbirinin tekrarı olduğunu tespit ettik.

Çalışmamız, bir giriş ile üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, câhiliye döneminde kadının konumu ve statüsü incelenmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde Hız. Hatice'nin doğumu, nesebi, künyesi, ailesi, evlilikleri, çocukları ve ticarî hayatı gibi câhiliye dönemindeki hayat hikâyesi üzerinde durulmuş, ikinci bölümde ise İslâm'ın ilk mü'mini olarak Hız. Hatice'nin Hız. Peygamber'e (s) ve Müslümanlara maddî-manevî destek oluşu

¹ "Andolsun, onlar sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnektir. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah, zengindir, hamde lâyıktır." *el-Mümtehine*, 60/6.

* Bu çalışmada bibliyografik bilgileri verilen tezler daha sonra yeniden düzenlenerek İSTEM Dergisi'nin 7. sayısında "2006 Yılına Kadar YÖK Döneminde İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda Hazırlanan Lisansüstü Tezler" adıyla yayınlanmıştır. Bk. Demircan, Adnan, İstem, yıl: 4, sayı: 7, Konya 2007, s. 221–249.

² Dicle, Ahmet Cengiz, *Huveylid Kızı Hatice*, "Arapça Ödevi", Marmara Ü. İlahiyat Fakültesi, İstanbul 1968.

³ Kaba, Nurşen, *Hız. Hatice'nin Hayatı*, Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi, Erzurum 1985.

⁴ Dudu, Özaslan, *Buhârî'ye Göre Hız. Hatice*, Atatürk Ü. İlahiyat Fakültesi, Erzurum 1989.

ve vefatı incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Hz. Hatice'nin kişiliği, ahlakı ve Hz. Peygamber'le (s) karşılıklı olarak birbirlerine duydukları sevgi üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızda 35 farklı konuda 5000 cilt kitaptan oluşan ŞÂMİLE* adlı bilgisayar programında yer alan kaynaklardan da yararlanılmış; kitabın ilk zikredildiği yerde programa işaret edilmiş; daha sonraki nakillerde ise bunu göstermek için müellifin adının yanına (*) işareti konulmuştur.

Aynı bilgilerin teyidi için ilk dönem kaynaklardan birkaç tanesini yeterli görüp, aynı bilgilere ulaştığımız tüm kaynakları zikretmedik. Fakat üzerinden ilk dönem kaynaklara ulaştığımız çağdaş çalışmaları da zikretmeden geçmeyi uygun bulmadık.

Yazar isimlerinin başında bulunan “Lâm-ı Ta'rifler”i ismin ilk geçtiği yerde ve bibliyografyada verdik, diğer yerlerde vermeye gerek görmedik. İmlâ ve kısaltmalar konusunda *DİA* ve Türk Dil Kurumu *İmlâ Kılavuzu*'nu⁵ esas aldık.

Araştırmam boyunca, fikirlerinden ve çalışmalarından istifade ettiğim Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Mustafa FAYDA, Prof. Dr. Ziya KAZICI hocalarımıza, gerek kaynak temininde gerekse çalışmamı okuyarak katkıda bulunan hocalarım Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. İbrahim Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Rifat ATAY ve arkadaşlarım Ahmet ÇEVİK ve İsmail TANRIVERDİ ile ismini burada saymadığım hoca ve arkadaşlarıma; konu ve kaynak seçiminden başlayarak çalışmamın tüm aşamalarında bana yol gösteren, evindeki kütüphanesini kendi kütüphanem gibi kullanmamı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Kasım ŞULUL'a teşekkür ederim.

Ömer SABUNCU

Şanlıurfa - 2008

* Bu programı incelemek ve hakkında daha geniş bilgi almak için bk. www.shamela.ws.

⁵ TDK *İmlâ Kılavuzu*, Komisyon, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara 2000.

KISALTMALAR

(a)	:	‘Aleyhi’s-Selâm
age.	:	Adı geçen eser
b.	:	İbn/bin: Oğlu
Bk., bk.	:	Bakınız
bint	:	Kızı
ŞÂMİLE	:	el-Mektebetü’ş-Şâmile el-İsdârü’s-Sânî, 2.09
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
d.t.	:	Doğum tarihi
H., h.	:	Hicrî
H.z.	:	Hazret
İA	:	Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi
İSAV	:	İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
İSTEM	:	İslâm Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
ö.	:	Ölüm tarihi
red.	:	Redaktör
(s)	:	Sallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem
s.	:	Sayfa
sad.	:	Sadeleştirenler
Thk., thk.	:	Tahkîk eden
t.y.	:	Basım tarihi yok
vb.	:	Ve başkaları, ve benzerleri
y.y.	:	Basım yeri yok

GİRİŞ

CÂHİLİYE DÖNEMİNDE KADININ KONUMU VE STATÜSÜ

Arapça bir ism-i fâil olan “جاهل” sözcüğünün ism-i mensûb şekli olan câhiliye kelimesi “cehl” kökünden türetilmiştir. Eski sözlüklerde bu kelimeye ilmin zıddı olarak genellikle “bilgisizlik” anlamı verilmiştir.⁶

Câhiliye, İslâmî literatürde, özellikle Arapların İslâm’dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî dönemden ayırt etmek için kullanılmıştır. Câhiliye teriminin, bu dönemde yaşayan Arapların medeniyetten tamamen mahrum olduklarını değil, din ve toplum hayatının sakat âdet ve geleneklerini ifade ettiği dikkate alınmalıdır.

Hz. Peygamber’in (s) ashabı câhiliye kelimesiyle İslâm öncesi inanış ve yaşayış tarzlarını kastetmişlerdir. Onlar Müslüman olduktan sonra bu dönemle ilgili hatıralarını, inançlarını, tutum ve davranışlarını anlatırken veya Hz. Peygamber’e (s) o dönemde yaptıkları işlerin İslâm’daki hükmünün ne olduğunu sorarken çoğunlukla bu kelimeyi kullanmışlardır.⁷

Câhiliye döneminde kadının durumu ile ilgili bilgiler, Hz. Hatice’nin yetiştiği ortamın, İslâm’ın kadına atfettiği değer ve bu alanda meydana gelen değişimin anlaşılmasını kolaylaştırır. Câhiliye döneminde kadın denilince; o dönemde kadına verilen değer, kadın hakları, evlilik, miras, giyinme, meslek sahibi kadınlar, ticaretle uğraşan kadınlar, şair kadınlar vb. konuları içerir. Bu konuların tamamını teferruatlı bir şekilde bahse konu etmek araştırmamızın sınırları dışında kalır. Biz daha çok asıl konumuza ışık tutacak câhiliye döneminde kadımla ilgili belirgin hususlara yer vermeye gayret edeceğiz.

Öncelikle belirtmeliyiz ki câhiliye döneminde egemen olan kabile hayatının doğası, erkeğe daha çok değer verilmesini gerektiriyordu. Şöyle ki: Kabileler halinde yaşayan Araplar, çöl hayatının gereği olarak zamanlarını daima savaş ve mücadele içinde geçiriyorlardı. Çölde bir kabilenin nüfuz ve egemenliği, refah ve serveti, eli silah tutabilen bireylerinin sayısı ile doğru orantılıydı. Hangi kabile daha çok savaşçı çıkarabilirse, ganimet mallarını en çok o kabile toplar, çöl halkı üzerinde en büyük hâkimiyeti o kurardı. Bu durum Arap toplumunda kadına oranla erkeğe daha

⁶ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısırî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-'Arab*, Beyrut 1419/1999, II, 402; Fayda, Mustafa, “Câhiliye”, *DİA*, İstanbul 1993, VII, 17.

⁷ Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, VII, 17.

çok rağbet edilmesini gerekli kılmıştı. Doğan çocuk erkek olduğu takdirde babası şenlik yapar, kızı olması durumunda utanır, sıkılır, öfkelenir ve kız çocuğunu uğursuz bir felaket sayardı.⁸

Câhiliye döneminde hür kadınların durumu nispeten farklı olsa da genel olarak orta ve aşağı tabakalarda kadının hiçbir önemi ve rolü yoktu. Bu durum zaten doğuştan başlıyordu. Bilhassa aşağı tabakalarda kadının, kocasının yanındaki değeri, onun mülkiyetinde olan malların değerinden daha fazla değildi.⁹

Arap toplumunda hür kadınlar aile topluluğunun veya kabilenin ortak adını taşıyan aynı haklara sahip kimselerdi. Bunlar birlikte göç eder, savaşlara gider, her hususta ortak ve eşit bir hayat yaşarlardı.¹⁰

Câhiliye döneminde kadınların, ticaret hayatının önemli merkezlerinden olan ve Arap yarımadasının çeşitli yerlerinde kurulan panayırarda alış veriş yapmaları ve ticari faaliyette buldukları ve ayrıca belli yer ve zamanlarda yapılan bu faaliyetten başka, kendi yaşadıkları yerlerde de ticarete katıldıkları anlaşılmaktadır.¹¹

Şair Züheyr'in, câhiliye devrinde Kâbe'ye asılan şiirinde (muallakât) güzel koku satan kadınlar hakkında bilgiler yer aldığı belirtilmektedir. Hür kadınların, ticaret veya miras yoluyla elde ettikleri mali gücü tasarruf yetkisine sahip oldukları ve erkekler gibi köle ve cariye sahibi olabildikleri anlaşılmaktadır. Kâbe'nin İslâm'dan önceki son tamirinde, erkeklerin yanı başında kadınların da işçilik yapmaları, bazı kadınların Kâbe'nin aydınlatılmasında görev almaları; ebelik mesleği yanında kızları sünnet etmeleri kadının çalışma hayatındaki durumunu anlamamıza ışık tutar.¹²

Hz. Hatice'nin ticari faaliyetleri de Mekke'de ticaret ve iş hayatında kadının rolüne ışık tutar. Biz bu konuyu ikinci bölümde Hz. Hatice'nin "Tacirliği ve Ticaret Kervanları" başlığı altında ele almaya çalışacağız.

Câhiliye döneminde kadınlar, yıkamak, taramak, yağ vb. şey sürmek, örgü yapmak, boyamak suretiyle saçlarına bakım yaparlardı. Özellikle gelinlerin saçları itina ile taranır ve şekillendirilirdi. O dönemde çocukların saçları anneleri tarafından

⁸ Bk. Günaltay, Şemseddin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad. M. Mahfuz Söylemez, Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997, s. 118–120.

⁹ Günaltay, s. 117–118.

¹⁰ Günaltay, s. 114; Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, s. 131.

¹¹ Arabistan fuarları hakkında geniş bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, I-II, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 787.

¹² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, III, 439, ŞÂMİLE, el-Mektebetü's-Şâmile el-isdâru's-sânî, 2.09 versiyonu; İbn Hacer,* *Fethü'l-Bârî*, XVI, 144.

taranır, bakım yapılır ve örülürdü. İnsanlar saç bakımını kendileri yaptığı gibi, kuaförlere de yaptırırlardı. Özellikle kadınlar, belli bir ücret karşılığı saçlarına örgü yaptırırlar, bazıları da bayan kuaförleri evlerine çağırarak saç kesimi ve bakımı yaptırırlardı. O dönemde kuaförlük yapan kadınlar arasında Âmine bint Affân ve Büsre bint Safvân'ın isimleri de zikredilmektedir. Yine tarih kaynakları Yemen'de berberlik yapan bir kadından bahseder. Nitekim Hz. Peygamber'in (s) eşi Hz. Hatice'nin Ümmü Züfer adında bir bayan kuaförü olduğu rivayet edilmektedir.¹³

Diğer taraftan çölde yaşayan bedevî hür kadınların, diğer kadınlara göre daha çok çalıştıkları da aşikârdır. Yemeği hazırlamak, süt sağmak, elbiseleri yıkamak, yün eğirmek ve çocuklara bakmak gibi işler bedevî kadının yaptığı işlerdendir.¹⁴ Erkekler, bu işlerle uğraşmayı ar sayarlar; bunun için basit görünen bu işler kadının günlük hayatının önemli bir kısmını işgal ederdi.¹⁵

Cariyeler ise hürlerin haiz oldukları şeref ve haklardan mahrumdular. Cariyeler ya savaşlarda yakalanır veya esir pazarlarından satın alınır. Köle tüccarları, Habeşistan'dan veya başka komşu memleketlerden getirdikleri köle veya cariyeleri belli zamanlarda ve yerlerde kurulan panayırlara götürerek satarlardı.

Câhiliye çağında cariyeler mal ve eşya gibi alınıp satılır, miras yoluyla bir kimseden ötekine geçer veya hediye edilir yahut da gelin mihri olarak verilirdi.¹⁶

¹³ İbnü'l-Esîr,* *Üsdü'l-Ğâbe*, III, 439, İbn Hacer,* *Fethü'l-Bârî*, XVI, 144; Keskin, Yusuf Ziya, *Hadis ve Hayat*, Şanlıurfa 2007, s. 34.

¹⁴ Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul 1991, s. 27–28.

¹⁵ Bardakoğlu, Ali, *Câhiliye Döneminde Kadın, Sosyal Hayatta Kadın*, Ensâr Yayınları, İstanbul 1996, s. 13–14; Birekul, Mehmet, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Yediveren Kitap, Konya 2004, s. 53.

¹⁶ Günaltay, s. 118–120.

I. BÖLÜM

CÂHİLİYE DÖNEMİNDE HZ. HATİCE

A. Hz. Hatice'nin Doğumu, Nesebi, Künyesi

Kaynaklar, Hz. Hatice'nin, takriben hicretten 68 yıl, Ebrehe ordusunun Kâbe'ye saldırdığı Fil Vak'ası'ndan on dört-on beş yıl¹⁷ önce Mekke'de doğduğunu kaydeder.¹⁸ Hz. Hatice'nin doğum tarihine dair başka rivâyetler de bulunmaktadır. Yukarıda verdiğimiz tarih takriben milâdî 556 yılına tekabül etmektedir.¹⁹

Tam adı Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay²⁰ b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Ğâlib b. Fihri²¹ b. Mâlik b. en-Nadr b. Kinâne'dir.²² Hz. Hatice, Kureyş'in Benî Esed kolundan olup babasının soyu Kusay b. Kilâb'ta,²³ annesinin soyu ise Lüey b. Ğâlib'de Hz. Peygamber'in soyu ile birleşir.²⁴ Böylece Hz. Hatice hem anne hem de baba tarafından Hz. Peygamber'e (s) akraba olmaktadır.

Hz. Hatice'nin ilk evliliklerine kadar geçen süredeki hayatı hakkında tarih kitaplarında çok az bilgi bulunmaktadır. Hz. Hatice'nin, üstün iffeti, namuslu bir hayat sürmesi sebebiyle İslâmiyet'ten önce "Temiz Kadın" anlamına gelen "Tâhire"

¹⁷ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 1418/1997, VIII, 13; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd el-Endelûsî, *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1403/1983, s. 16.

¹⁸ Fil Vak'ası, "Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen -Yemen'de hüküm süren Ebrehe'nin sevk ve idaresini yaptığı- Habeş ordusunun, Allah tarafından gönderilen Ebâbil denilen kuşlar vasıtasıyla imha edilmesi olayı"dır. Kureyş kabilesi Mekke ve Kâbe için büyük önem taşıyan bu olayı tarih başlangıcı kabul etmiştir. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de müstakil bir süre vardır. Bk. *Fil*, 105/1-5; Fayda, Mustafa, "Fil Vak'ası", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 70-71; Kazancı, Ahmet Lütfi, "Ebrehe", *DİA*, İstanbul 1994, X, 79-80.

¹⁹ Kandemir, M. Yaşar, "Hatice", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 465.

²⁰ *el-İsti'âb*'da, "el-Kureşiyeye el-Esediyeye" ilavesi vardır. İbn 'Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed, *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1412/1992, IV, 1817; İbnü'l-Esir, İzzuddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dârü's-Şa'b, Kahire 1390/1970, VII, 78.

²¹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdü'l-Hafîz Şiblî, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut (t.y.), I, 189 (İbn Hişâm, *Siret-i İbn-i Hişâm Tercemesi, İslâm Tarihi*, çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul 2001, I, 252).

²² İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Siretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Erzurum 1401/1981, s. 60 (İbn İshâk, *Siyer*, çev. Sezai Özel, Akabe Yayınları, İstanbul 1988, s. 395); İbn Sa'd, VIII, 11.

²³ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465; Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, Çamlıca Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2003, s. 85.

²⁴ İbn Hazm, s. 171; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

lakabıyla anıldığı bilinmektedir.²⁵ Mekkeli hemşehrileri tarafından “Tüccar Kadın” anlamında “Tâcîre”²⁶ ve “Kureyş Kadınları’nın Efendisi” anlamında “Seyyidetü Kureyş”,²⁷ ufkunun açıklığı ve güzelliğinden dolayı “Ceyyide”²⁸ lakabıyla da isimlendirilen Hz. Hatice için “Kübrâ” sıfatı ise Hz. Peygamber’in (s) en büyük hanımı olması sebebiyle daha sonraki dönemlerde kullanılmaya başlanmıştır²⁹ ve kendisine “Haticetü’l-Kübrâ” denilmiştir. İbn Sa’d’ın bildirdiğine göre Hz. Hatice, ikinci eşi ‘Atîk’le evliliğinden doğan kızı Hind’e nispetle “Ümmü Hind”,³⁰ Hz. Peygamber’den (s) olan ilk çocuğu Kâsım’a nispetle de “Ümmü’l-Kâsım” diye künyelenmiştir.³¹

B. Ailesi ve Yakın Çevresi

Hz. Hatice’nin mensubu bulunduğu Esed kabilesi,³² her ikisi de Hristiyan olan Osman b. el-Huveyrîs gibi bir devlet adamıyla Varaka b. Nevfel gibi bir din adamını yetiştirmişti. Osman b. el-Huveyrîs, Bizans imparatoru nezdinde de hüsnü kabul görmüştür. Hatta bazı kaynaklara göre, Osman b. Huveyrîs Bizans imparatorundan Mekke’nin idaresine dair bir yetki almış fakat bu girişimi Mekkelilerin muhalefetinden dolayı başarıya ulaşmamıştır.³³

Bazı rivayetlere göre, Varaka’nın –ismi verilmeyen- kız kardeşi İncil’i bile okuyabiliyordu.³⁴ Hz. Hatice’nin babası Kureyş’in eşrâfından olan Huveylid b. Esed’dir. Mekkeliler önemli işlerinde Huveylid’in fikirlerine müracaat ederlerdi. Hz.

²⁵ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249); İbn ‘Abdilber, IV, 1817; İbnü’l-Esîr, VII, 78; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-‘Âskalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe*, I-VII, Darü’l-Fikr, Beyrut 1421/2001, VII, 82.

²⁶ Kazıcı, s. 85.

²⁷ es-Süheylî, Abdurrahman (ö. 581/1185), *er-Ravdü’l-Ünf fi Şerhi’s-Sîretin-Nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, Kâhire 1967, II, 157; ed-Dûmî, Ahmed Abdülcevâd, *Mü’minlerin Annesi Hz. Hatice*, çev. Nedim Yılmaz, Hisar Yayınevi, İstanbul 1986, s. 5.

²⁸ Editörler: Ali Budak - İbrahim Çetin, *En Öndekiler*, Işık Yayınları, İstanbul 2005, s. 24.

²⁹ Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465–466.

³⁰ İbn Sa’d, VIII, 12; İbn Hacer, VII, 82.

³¹ Zehebî, *Siyer*, III, 411; Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465.

³² Aynı isimle anılan kabileler içinde en büyüğü Esed b. Huzayma ile anılan kabiledir. Bu kabileyle isimleri aynı olan küçük kabileler ise, Hz. Hatice’nin de mensubu bulunduğu Esed b. ‘Abdi’l-Üzzâ, Esed b. Cuşam, Esed b. Musliya, Esed b. ‘Abd Menât ve Esed b. Mur’dür. Reckendorf, “Esed”, *İA*, Eskişehir 1997, IV, 366–368.

³³ İbn Hişâm, I, 224 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 296).

³⁴ Hamidullah, s. 66.

Âişe'den nakledilen bir rivayette, Huveylid'in Hacerülesved'i,³⁵ Kâ'be'den alıp Yemen'e götürmek isteyen Tübba ile mücadele eden kişi olduğu, yanına Kureyş'ten bir grubu da alarak ayaklandığı, Tübba'nın korkulu bir rüya görerek bu niyetinden vazgeçip Hacerülesved'i yerinde bıraktığı ve Huveylid'in Ficâr savaşlarından önce öldüğü belirtilir.³⁶

Huveylid'in, Ficâr³⁷ savaşlarından önce öldüğünü de rivayet eden İbn Sa'd,³⁸ hocası Vâkıdî'den siyer-meğâzî ulemasının onun Ficâr savaşlarında öldüğü görüşünde ittifak ettiklerini nakleder.³⁹ Huveylid'in birinci Ficâr savaşına Benî Esed'in reisi olarak katıldığı rivayeti bu görüşü destekler mahiyettedir.⁴⁰

Hz. Hatice'nin annesi Fâtıma bint Zâide⁴¹ b. el-Esamm⁴² b. Revâha b. Hacer b. 'Abd b. Ma'îs⁴³ b. 'Âmir b. Lüey b. Gâlib b. Fihr⁴⁴, dir.⁴⁵ Kureyş'in Benî 'Âmir b. Lüey kolundandır.⁴⁶

³⁵ Hacerülesved, Hz. İbrahim (a) tarafından Kâbe'nin güneydoğu köşesine, tavafın başlangıç noktasını belirlemek amacıyla yerleştirilen taşta verilen isimdir. Öğüt, Salim, "Hacerülesved", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 433–435.

³⁶ Süheylî, II, 155; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Büyük İslâm Tarihi), çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994, II, 460.

³⁷ Ficâr savaşları, İslâm'dan önce bazı Arap kabileleri arasında haram aylarda meydana gelen her biri dörder savaştan oluşan, birincisine "Eyyâmü'l-Ficâri'l-Evvel", ikincisine "Eyyâmü'l-Ficâri's-Sânî" adı verilen savaşlardır. Hz. Peygamber'in (s) bu savaşlardan birine amcalarıyla katıldığı rivayet edilmektedir. Bk. Algül, Hüseyin, "Ficâr", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 52.

³⁸ İbn Sa'd, I, 105; et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, I-XIII, Darü'l-Fikr, Beyrut 1407/1987, II, 369; Süheylî, II, 155; İbn Hacer, VII, 83. Zehebî, bu rivayetin zayıf bir isnatla geldiğini belirtmektedir. Bk. ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Hayrî Sa'îd, Mektebetü't-Tevfikiyye, Kâhire t.y., III, 412. Ziya Kazıcı da eserinde Huveylid'in ölümüyle ilgili iki tarihe yer verir. Bunların ilkinde göre o, Ficâr savaşlarından önce, ikincine göre ise Ficâr savaşlarında ölmüştür. Bkz. *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, s. 93–95.

³⁹ İbn Sa'd, VIII, 13.

⁴⁰ İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî (ö. 620/1223), *et-Tebyîn fî Ensâbi'l-Kureşiyîn*, thk. Muhammed Nayif er-Rüleymî, Beyrut 1408/1988, s. 255.

⁴¹ İbn İshak'ta "Zâide" yerine "Zeyd" geçmektedir. Bk. *Siretü İbn İshâk*, s. 60 (*Siyer*, s. 133). "Zeyd" kelimesinin erkek ismi olarak kullanıldığı bilinmediğinden bu isim "Zâide" olmalıdır; Zehebî, burayı "el-'Amiriyye" ilavesiyle verir. Bk. *Siyer*, III, 412.

⁴² İbn Hazm, "Cündüb b. Hidm" ilavesi ile verir. Bk. *Cemhere*, s. 171; İbnü'l-Esîr, VII, 78.

⁴³ Ya da "Mu'ays".

⁴⁴ İbn Hişâm, I, 189 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 252); İbn Sa'd, bu silsileyi "...el-Esamm b. el-Herem b. Revâha b. Hacer b. 'Abd b. Ma'îs b. 'Âmir b. Luayy b. Gâlib b. Fehm b. Mâlik" farkıyla verir (*Tabakâtü'l-Kübrâ*, VIII, 11).

⁴⁵ Fâtıma bint Zâide'nin annesi, Hâle bint 'Abd-i Menâf b. el-Hâris b. 'Amr (İbn İshak'ta 'Amr yerine 'Abd geçmektedir. Bk. *Siretü İbn İshâk*, s. 60 (*Siyer*, s. 395) b. Munkiz b. 'Amr b. Ma'îs b. 'Âmir b. Lüey b. Gâlib b. Fihr, Hâle'nin annesi ise; Kılâbe (İbn İshak'ta "Filane" olarak geçmektedir.) bint Suayd b. Sa'd b. Sehm b. 'Amr b. Husays b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihr'dir. Bk. İbn Hişâm, I, 189 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 252). Hz. Hatice'nin diğer anneanneleri için bk. İbn İshâk, s. 60 (*Siyer*, s.133); İbn Sa'd, VIII, 11.

Hiz. Hatice'nin babası Huveylid ölünce yerine bakan amcası 'Amr b. Esed, Mekke'nin önde gelen isimlerinden biriydi. Hiz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle, Rabi' b. Abdiluzzâ ile evlenmiş ve bu evlilikten Ebü'l-'Âs dünyaya gelmiştir.⁴⁷ İleride geleceği gibi Hiz. Hatice, Hiz. Peygamber'in (s) de onayını alarak kızı Zeynep'i, güvenilirliği ile tanınan yeğeni Ebü'l-'Âs ile evlendirecektir. Yine ileride geniş bir şekilde bahsedeceğimiz Hiz. Hatice'nin bir diğer yeğeni, Zeyd'i halasının hizmetine veren, boykot yıllarında Müslümanlara yardımcı olan, nesep ilmini en iyi bilenlerden biri olan Hakîm b. Hizâm'dır. Hiz. Ömer'in vasiyet ettiği altı şûra üyesinden birisi olarak bir sonraki halifenin tespit edilmesinde etkin rol oynayacak olan Zübeyr b. Avvâm da Hiz. Hatice'nin yeğenidir. Aynı zamanda Zübeyr'in annesi Safiye, Hiz. Peygamber'in (s) öz halasıdır.⁴⁸ Bedir Savaşı'nda öldürülen müşrikler arasında Hiz. Hatice'nin kardeşi Nevfel b. Huveylid'in de adı geçmekte olup,⁴⁹ Hiz. Peygamber'in (s) onun hakkında Allah'tan yardım dilediği rivayet edilmektedir.⁵⁰ Hiz. Hatice'nin kardeşinin oğlu Esved b. Nevfel b. Huveylid b. Esed el-Kureşî'nin adı ise Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katılanlar arasında geçmektedir.⁵¹

Kanaatimizce Hiz. Hatice'nin hayatı boyunca fikirlerine başvurduğu ve desteğini gördüğu yakın çevresindeki kişilerden ikisi; yeğeni Hakîm b. Hizâm ile amcası oğlu Varaka b. Nevfel idi. Bunların bilgisi, kültürü, Kureyş toplumundaki konumu ve Hiz. Hatice'ye destekleri düşünöldüğünde bu iki şahsı ayrı başlık altında ele almanın daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

1. Varaka b. Nevfel (ö. 592–614)

Tam adı Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay⁵² el-Kureşî el-Esedî olup yaklaşık olarak 535 yılında dünyaya gelmiştir.⁵³ Hiz. Hatice'nin amcasının oğludur. Annesi, Hind bint Ebî Kebîr b. 'Abd b. Kusay'dır.⁵⁴ Varaka b. Nevfel, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Ubeydullah b. Cahş ve Osman b. Hüveyris ile

⁴⁶ İbn Hacer, VII, 82.

⁴⁷ *En Öndekiler*, s. 19.

⁴⁸ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *el- Ma'ârif*, thk. Servet 'Ukkâşe, Kahire 1992, s. 219.

⁴⁹ İbn Kuteybe, s. 219; İbn Hazm, s. 120; eş-Şâmî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf es-Sâlihî eş-Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, çev. Halil İbrahim Kaçar, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2003–2004, IV, 81.

⁵⁰ İbn Hazm, s. 120.

⁵¹ Şâmî, II, 383.

⁵² İbn Sa'd, VIII, 11.

⁵³ Çağatay, Neşet, "Varaka", *İA*, Eskişehir 1997, XIII, 206.

⁵⁴ Süheylî, II, 160.

birlikte gerçek dini aramak için Şam'a gitmiş, Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Çünkü Hıristiyanlığı o zamanlar hakka en yakın din görmüşlerdi. Ancak Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, bu dine hurafeler sokulduğunu, değişikliğe uğratılıp tahrif edildiğini gördüğü için fitratı, Hıristiyanlığa girmesine mani olmuştu. Rahipler ile din bilginleri, zamanı yaklaşmış bir peygamberin ortaya çıkacağını ona müjdelemişlerdi. O da, o peygamberi aramak ve bulmak üzere geri dönmüştü. Tevhid inancı üzere kalmakta devam etmişti. Ancak Hz. Peygamber'in bi'setine ulaşmadan öldü. Varaka İbranice yazar,⁵⁵ Tevrat ve İncil'i çok iyi bilirdi.⁵⁶ O, ilahî kitapları ve bazı ilimleri incelemiş olup onlar hakkında da bilgi sahibi olan⁵⁷ âlim ve şair biriydi.⁵⁸

Hz. Hatice, Varaka'nın bilgisine, görüşlerine değer verir, yakını olması münasebetiyle de, -özellikle babası Huveylid öldükten sonra- hemen her işinde ona danışır.⁵⁹ İleride geleceği gibi Hz. Hatice, Hz. Muhammed'le evleneceği zaman böyle yaptığı gibi, kocasının peygamberlikle vazifelenirilişinde tereddütlere düşünce de Varaka'ya gitmiş, ondan tavsiye ve destek almıştı.

Varaka'nın bi'setten⁶⁰ önce Hz. Peygamber'e iman ettiği rivayet edilmektedir.⁶¹ Varaka vefat edince, Hz. Peygamber (s): "O papazı (kass-kusûs) cennette gördüm, üzerinde ipekten elbiseler vardı. Çünkü Varaka, bana iman etti ve beni tasdik etti."⁶² buyurdu.

Bir gün Varaka'nın erkek kardeşi, bir adamla kavga ediyordu. Adam Varaka'ya verdi veriştirdi ve küfretti. Hz. Peygamber (s) hâdiseden haberdar olunca Varaka'nın kardeşine: "Şunu bil ki ben, Varaka'nın bir veya iki cenneti olduğunu

⁵⁵ İbn Kesîr, *Tarih*, III, 9.

⁵⁶ Çağatay, Neşet, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 132.

⁵⁷ İbn İshâk, s. 94 (*Siyer*, s.169).

⁵⁸ Çağatay, *İslâm Tarihi*, s. 132.

⁵⁹ Çağatay, "Varaka", *İA*, XIII, 207.

⁶⁰ Bi'set, sözlükte "Göndermek, yönelmek; yaratmak" gibi anlamlara gelmekte olup, Kur'ân-ı Kerim'de "peygamberlikle görevlendirmek" (*Bakara*, 2/129, 213), "ilham etmek" (*Mâide*, 5/31), "ölüleri diriltmek" (*Bakara*, 2/56, 259), "uykudan uyandırmak" (*En'âm*, 6/60; *Kehf*, 18/12), "musallat kılmak" (*İsrâ*, 17/15) gibi değişik anlamlarda kullanılmıştır. Bi'set, İslâm literatüründe genelde "Allah'ın, kullarından dilediğini nübüvvet ve risâletle (peygamberlikle) görevlendirmesi", özelde "Hz. Muhammed'in (s) peygamberlikle görevlendirilmesi" manasına gelen bir terimdir. Bk. A. Lütfi Kazancı, "Bi'set", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 217.

⁶¹ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 254); el-Makrizî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkadir b. Muhammed, *İmta'ü'l-Esmâ'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, Beyrut 1420/1999, I, 34.

⁶² Süheylî, II, 161.

gördüm.” dedi ve ona küfredilmesini yasakladı.⁶³

Zübeyr b. Bekkâr'ın Urve b. Zübeyr'den rivayet ettiği şu olay yukarıdaki rivayetleri desteklemektedir: Bilâl, Cumah oğullarının kölesi idi. Onu kızgın kumlara yatırıp müşrik olması için işkence yapıyorlardı. O ise “Ahad, Ahad! (Allah bir!)” diyordu. Bir gün yine o haldeyken Varaka uğradı, şöyle dedi: “Ahad, ey Bilâl! Eğer onu öldürürseniz çok özlem çekeceğim.”⁶⁴

İslâm tarihçilerinden bazıları –bu düşünce ve davranışlarından dolayı– Varaka'yı sahabeden sayarlar.⁶⁵ Varaka'nın İslâm üzere olduğuna dair bu ve benzeri hadislerin sağlam olmadığı ifade edilmekle beraber⁶⁶ Bilal'in ilk Müslümanlardan olduğu ve Varaka'nın da o sırada sağ olduğu düşünüldüğünde İslâm üzere ölmüş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Evlenip evlenmediği, evlenmişse çocukları hakkında kaynaklarda bilgiye rastlayamadığımız Varaka b. Nevfel, hayatının sonlarına doğru gözlerini kaybetmiştir.⁶⁷

2. Hakîm b. Hizâm (ö. 54/674)

Ebû Hâlid Hakîm b. Hizâm b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay b. Kilâb el-Kureşî el-Esedî el-Mekkî'nin annesi Fâhite bint Züheyr b. Haris b. Esed b. Abdiluzzâ'dır.⁶⁸ Hz. Hatice'nin yeğeni ve Zübeyr b. Avvâm'ın amcasının oğludur. Fil Vak'ası'ndan on üç yıl önce (556, 557, 558) dünyaya geldi. Fil Vak'ası'nı çok iyi hatırladığını söylediği nakledilir. Hakîm, Ficâr savaşlarına katılmış ve bu savaşlardan birinde babası öldürülmüştür. Hakîm bi'setten önce Hz. Muhammed'in yakın arkadaşı idi.⁶⁹

Hakîm b. Hizâm, Benî Kayn atlıları tarafından yapılan baskında yakalanıp Ukâz panayırında satılan ve henüz sekiz yaşında bir çocuk olan Zeyd b. Hârise'yi, dört yüz dirheme satın alıp halası Hz. Hatice'ye hediye etmiş, Hz. Hatice de onu Hz.

⁶³ İbn İshâk, s. 113 (*Siyer*, s.189).

⁶⁴ Bu mürsel hadis Varaka'nın İslâm daveti zamanına yetiştiğini göstermektedir. Şâmî, II, 234; başka bir rivayete göre Varaka: “Yemin olsun ki, siz onu bu şekilde öldürürseniz, onun mezarını (herkesin ziyaret edeceği) bir türbe yaparım.” demiştir bk. İbn Kudâme, s. 276; Çağatay, “Varaka”, *İA*, XIII, 208.

⁶⁵ Çağatay, “Varaka”, *İA*, XIII, 208.

⁶⁶ Çağatay, *İslâm Tarihi*, s. 132.

⁶⁷ Çağatay, “Varaka”, *İA*, XIII, 208.

⁶⁸ İbn Kuteybe, s. 311; İbn Kesîr, *Tarih*, VIII, 121.

⁶⁹ İbn Kuteybe, s. 311.

Peygamber'e vermiştir.⁷⁰ Hâşimoğulları Ebû Tâlib Mahallesinde sosyal ve ekonomik muhasara altında iken Hakîm onlara yiyecek taşımıştır. Bir defasında halasına buğday götürürken Ebû Cehil yolunu kesmiş, aralarında tartışma çıkmış ve Hakîm'i destekleyen Ebü'l-Bahterî b. Hişâm⁷¹ ile Ebû Cehil arasında kanlı bir kavga olmuştu. Hakîm, Mekke döneminde Kureyş kabilesinin İslâm aleyhine gerçekleştirdiği bazı faaliyetlere katılmıştır. Nitekim Hicret gecesi Hz. Peygamberi öldürmek amacıyla Dârü'n-Nedve'de toplanan Kureyşliler arasında Hakîm de vardı.

İslâm'ın doğuşu esnasında rifâde* görevinin Hakîm b. Hizâm tarafından yürütüldüğüne dair rivayetler varsa da bu görevin o sırada Ebû Tâlib'in uhdesinde olduğu bilinmektedir. Yine bazı rivayetlerde Dârü'n-Nedve'nin Hakîm'in mülkiyetinde bulunduğu ve onu Muâviye b. Ebî Süfyân'a sattığı kaydedilmekteyse de bu doğru değildir. Çünkü Dârü'n-Nedve'nin idaresi Abdüddâroğulları'nın elinde nesilden nesile intikal etmiş, İkrime b. Âmir bu binayı Muâviye b. Ebî Süfyân'a satmıştır.

Hakîm, Dârü'n-Nedve'de tertip edilen ve kırk yaşını aşmış Kureyş eşrafının katıldığı toplantılara kabiliyeti sayesinde on beş veya yirmi yaşında üyeliğe kabul edilmiştir.

Hakîm, Bedir Savaşı'nda müşriklerin safında yer aldı. Orduya katılmakta gönülsüz davrandığı için Ukbe b. Ebû Mu'ayt, Ebû Cehil ve Nadr b. Hâris kendisini korkaklıkla suçladılar. Bunun üzerine harekete geçen Hakîm ordunun yiyecek ihtiyacını karşılayanlar arasında yer aldı. Ordu Bedir mevkiine ulaştığında savaşa girilmeden geri dönülmesi fikrini ileri sürdü. Bu konuda Utbe b. Rebîa'yı ikna ettiyse de Ebû Cehil'e söz geçiremedi. Ancak fiilen savaştı ve mağlûp Kureyş ordusuyla birlikte Mekke'ye döndü. Kureyş ordusunun yenileceğini önceden sezdiğini söyleyen Hakîm bu savaştan sağ salim kurtulduğuna çok sevindi. Bundan dolayı yeminlerine,

⁷⁰ Bu konu ile ilgili kaynaklarda şöyle bir rivayet de geçmektedir: Hz. Peygamber Zeyd'i görünce: "Bu köle benim olsaydı, muhakkak onu hemen azat ederdim!" demişti. Hz. Hatice: "Haydi, o senin olsun!" diyerek Zeyd'i Hz. Peygamber'e bağışlamış, Peygamber de onu hemen azat etmişti. Zeyd o zaman sekiz yaşındaydı. İbn 'Abdilber, II, 543-545.

⁷¹ Ebü'l-Bahterî, Mekkelilerin Müslümanlar aleyhindeki boykotunu kıran Mekkeli müşriklerdendir. Onu önemli kılan hâdise, Kureyş kabilesinin Müslümanlara karşı ilan ettiği boykot sırasında akrabalık bağları sebebiyle tavrını Müslümanlardan yana koymasındır. Ebü'l-Bahterî ile bazı Kureyşliler, kendilerine hiçbir yiyecek verilmeyen Müslümanlara önce yiyecek götürdüler sonra da Müslümanlarla görüşmeyi ve onlara yardım ulaştırmayı yasaklayan boykot metnini Kâbe'nin duvarından indirerek Kureyş'in baskısını kırdılar. Geniş bilgi için bk. Aycan, İrfan, "Ebü'l-Bahterî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 296.

* Hacılara sofra kurma görevi.

“Bedir günü beni ölümden kurtaran Allah’a andolsun ki” diye başladığı. Hakîm Mekke’nin fethinde Hâlid, Hişâm ve Abdullah adlı oğulları ile birlikte Müslüman oldu (8/630).⁷² İslâm ordusu Mekke yakınlarına gelince yanında Ebû Süfyân ve Büdeyl b. Verkâ olduğu halde ordu hakkında bilgi toplamak üzere şehirden çıkmıştı. Bu sırada İslâm ordusunun öncü birlikleri tarafından yakalanıp Hz. Peygamber’in (s) huzuruna getirildi ve İslâmiyet’i kabul etti. Hz. Peygamber Ebû Süfyân, Hakîm ve Büdeyl’i Mekke halkını İslâm’a davet etmek ve kendilerine karşı mukavemetten vazgeçirmek için şehre gönderdi; aynı zamanda onların evlerine girenlerin emniyette olacağını bildirdi. Daha sonra Huneyn ve Tâif gazvelerine katılan Hakîm’i Hz. Peygamber müellefe-i kulûb’dan sayarak kendisine Huneyn ganimetlerinden 100 deve verdi.

Cömertliğiyle meşhur olan Hakîm b. Hizâm câhiliye devrinde ticaretle meşgul oluyor ve Kureyş kabilesinin ticaret kervanlarına katılıyordu. Bu dönemde 100 köle azat etmiş ve fakirlere 100 deve bağışlamıştı. Hakîm Müslüman olduktan sonra da hayır işlerine devam etmiştir. Onun bir hac mevsiminde 100 köle azat ettiği ve kurbanlık olarak 100 deve kestirdiği rivayet edilir. Ticaretinin bereketli olması hususunda Hz. Peygamber’in (s) hayır duasına mazhar olan Hakîm, Hz. Ömer’in divandan kendisine tahsis ettiği atıyyeyi kabul etmemiş, Cemel Vak‘ası’nda öldürülen amcasının oğlu Zübeyr b. Avvâm’ın borçlarının yarısını ödemeyi üzerine almıştır.⁷³

Hakîm b. Hizâm, Medine dışında toplanarak şehre baskın yapmak isteyen Mısırlılar’la görüşüp onları geri çevirmek için Hz. Osman tarafından görevlendirilen Ali b. Ebî Tâlib’in maiyetindeki otuz kişi arasında yer aldı. Hz. Osman’ın cenaze namazını kılan ve onu defnedenlerden biri de Hakîm’dir. Aynı zamanda meşhur bir nesep âlimi olan Hakîm, Hz. Peygamber’den kırk hadis rivayet etmiş, bunlardan dördü *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*’de yer almıştır.⁷⁴ Çok uzun yaşamış olan Hakîm, yaklaşık olarak hicrî 54 senesinde (674) 115 veya 120 yaşlarında Medine’de ölmüştür.⁷⁵

⁷² İbn Kuteybe, s. 311.

⁷³ Sarıçam, İbrahim, “Hakîm b. Hizâm”, *DİA*, İstanbul 1997, XV, 187.

⁷⁴ Sarıçam, “Hakîm b. Hizâm”, *DİA*, XV, 187.

⁷⁵ İbn Kuteybe, s. 311.

C. İlk Evlilikleri ve Çocukları

1. İlk Evlilikleri

Hz. Hatice'nin evvela amcası oğlu Varaka b. Nevfel ile evliliği söz konusu olmuş fakat aralarında nikâh olmamış, evlilik gerçekleşmemiştir.⁷⁶

Hz. Peygamber'in evlendiği ilk kadın olan Hz. Hatice, onunla evlenmeden önce iki evlilik yapmış ve iki kocasını da kaybetmişti.⁷⁷ Ölen iki kocası da Mekke'nin önde gelen ailelerine mensup, ticaretle uğraşan ve çok zengin kişilerdi. Bunlardan da kendisine yüklü miktarda servet ve pek çok mal miras kalmıştı.⁷⁸ Kaynaklarda kaç yıl evli kaldığına dair bilgi yer almamakla beraber her iki kocasıyla da evliliği kısa sürmüştür.⁷⁹

Kaynaklarda ilk olarak kiminle evlendiğine dair farklı rivayetler vardır. Sahîh kabul edilen bir rivâyete göre⁸⁰ Hz. Hatice, önce Ebû Hâle Hind b. en-Nebbâş b. Zürâre b. Vaktân b. Habîb b. Selâme b. Ğuveyy b. Curve b. Üseyyid b. 'Amr b. Temîmî⁸¹ el-Esedî ile evlendi.⁸² Ebû Hâle ölünce 'Atîk b. 'Âiz⁸³ ile evlendi.⁸⁴

İbn İshâk'a göre Hz. Hatice ilk olarak, 'Atîk⁸⁵ b. 'Âiz⁸⁶ b. Abdillâh⁸⁷ b. 'Umer⁸⁸ b. Mahzûm⁸⁹ ile evlendi.⁹⁰ Kocasını ölünce, Abdüddâr oğullarının dostu 'Amr b. Temîm oğullarından Ebû Hâle'yle evlendi.⁹¹

⁷⁶ İbn Sa'd, VIII,11.

⁷⁷ Nurşen Kaba, lisans tezinde İbn Sa'd'a göre Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'le (s) evlenmeden önce üç evlilik yaptığını, üçüncü evliliğinin –yanlış tercüme ederek- Sayfî ile olduğunu yazar (bk. *Hz. Hatice'nin Hayatı*, s. 4). Çalışmamızın “Hind bint 'Atîk” başlığında ele alınacağı üzere Sayfî ile evlenen Hz. Hatice değil, onun 'Atîk'ten olma kızı Hind'dir.

⁷⁸ Afzalurrahman, *Encyclopaedia of Seerah, Sîret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı vb., İnkılâb Yayınları, İstanbul 1996, I, 24-II, 152-153.

⁷⁹ *En Öndekiler*, s. 24–25.

⁸⁰ İbn 'Abdilber, IV, 1817; Şâmî, XI, 173.

⁸¹ İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb, *Kitabü'l-Muhabber*, thk. İlze Lichtenstadter, Kütübü't-Ticâriyye, Beyrut (t.y.), s. 78.

⁸² Bu silsile İbnü'l-Esîr'de iki şekilde geçmektedir: “Ebû Hâle b. Zürâre b. en-Nebbâş b. Adıyy b. Habîb b. Sürad b. Selâme b. Curve b. Esîd b. 'Umer b. Temîm et-Temîmî” ayrıca Ali b. Abdilaziz Cürcanî'nin ise bu silsileyi “Ebû Hâle b. en-Nebbâş b. Zürâre b. Vaktân b. Habîb b. Selâme b. Curve b. Üseyyid b. Amr b. Temîm” şeklinde verdiği rivayet edilmektedir. Bk. *Üsdü'l-Ğâbe*, VII, 79; Makrizî, bu silsileyi “b. Mürr” ilavesiyle vermektedir. Bk. *İmta'ü'l-Esmâ'*, VI, 27.

⁸³ Bazı kaynaklarda “Ayiz” olarak geçmektedir. Bk. İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed el-Ya'murî, *Uyünü'l-Eser fî Fununi'l-Meğazi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Mektebetü Dârü't-Türâs, Kahire 1413/1992, I, 119.

⁸⁴ Zehebî, *Siyer*, III, 412; İbn Hacer, VII, 82.

⁸⁵ Başka bir okunuşa göre: Uteyyik.

⁸⁶ Tercümede sehven “Aziz” olarak verilmiştir. İbn İshâk, *Siyer*, s. 308.

⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 11.

⁸⁸ Bazı kaynaklarda “Amr” olarak geçmektedir. Bk. Makrizî, VI, 27.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, “el-Mahzûmî” ilavesiyle vermektedir. Bk. *Üsdü'l-Ğâbe*, VII, 79.

İbnü'l-Esîr, Katade'nin iki rivayetini de nakleden İbn 'Abdilber'in, Hz. Hatice'nin önce Ebû Hâle ile evlendiği görüşünün daha sahîh olduğunu ifade ettiğini vurgular. İbnü'l-Esîr, farklı rivayetleri geniş bir şekilde vermesine rağmen kendi tercihini belirtmemiştir.⁹²

Özetleyecek olursak, çoğunluğun kabul ettiği görüşe göre Hz. Hatice önce Ebû Hâle, sonra 'Atîk ile evlenmiştir.⁹³

2. İlk Evliliklerinden Olan Çocukları

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le (s) evlenmeden önce yaptığı evliliklerden doğan çocuklarının sayısı ve isimleri konusunda da kaynaklarda farklı rivayetler vardır. Hz. Hatice'nin Ebû Hâle ile olan ilk evliliğinden, İbn İshâk'a göre⁹⁴ biri erkek diğeri kız çocuğu, İbn Sa'd'a göre ise Hind ve Hâle adında ikisi de erkek çocuğu,⁹⁵ 'Atîk b. 'Âiz ile olan ikinci evliliğinden ise Hind isimli bir kız çocuğu olmuştur.⁹⁶ Üçü de İslâm'ı kabul edip Hz. Peygamber'in ashâbı olmuşlardır.⁹⁷ Hz. Hatice'nin Ebû Hâle'yle evliliğinden; Hz. Muhammed'in (s) terbiyesinde yetişip onun şemâiline dair rivâyeti ile tanınan Hind ile kardeşleri Hâris ve Zeynep, 'Atîk'le olan evliliğinden ise Abdullah'ın dünyaya geldiği⁹⁸ gibi farklı rivayetler de vardır.

Hz. Hatice'nin Ebû Hâle ile evliliğinden Hind isimli bir kızı, Hâle isminde bir erkek çocuğu,⁹⁹ 'Atîk b. 'Âiz ile olan evliliğinden ise Hind bint 'Atîk isimli bir kız çocuğunun dünyaya geldiği rivayet edilmektedir.¹⁰⁰ Bu rivayetlerde isimlerin karıştırıldığı kanaatindeyiz. Çünkü Hind b. Ebû Hâle'nin Hz. Peygamber'in şemâiline

⁹⁰ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249); İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*'de (VII, 79–80) bu konudaki farklı rivayetlere geniş yer vermektedir.

⁹¹ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 308); Tahmâz, Abdülhamîd Mahmûd, *es-Seyyide Hadîce Ümmü'l-Mü'minîn ve Sebbâkatü'l-Halki ile'l-İslâm*, Dârü'l-Kalem, Dimaşk 1410/1990, s. 15.

⁹² İbnü'l-Esîr, VII, 79.

⁹³ Şâmî, XI, 173.

⁹⁴ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249–250).

⁹⁵ İbn Sa'd, VIII,12; Makrîzî, Hind ve Haris isminde iki erkek çocuğu olduğunu rivayet etmektedir. *İmtâ'ü'l-Esmâ'*, VI, 27; Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf el-Mısırî, *Şerh 'ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniye*, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996, IV, 364.

⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, 11; İbnü'l-Esîr, VII, 79.

⁹⁷ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 250).

⁹⁸ İbn Hişâm, IV, 243 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, IV, 396); Makrîzî, Hz. Hatice'nin 'Atîk'le evliliğinden dünyaya Abdullah isminde bir erkek çocuk getirdiğini rivayet etmektedir. *İmtâ'ü'l-Esmâ'*, VI, 27.

⁹⁹ İbn Sa'd, VIII, 11.

¹⁰⁰ İbnü'l-Esîr, VII, 79.

dair rivayetiyle tanınan ve onun terbiyesinde yetişen Hind adlı oğlu olduğu bilinmektedir. Bunu yeğeni Hasan b. Ali'nin ondan yaptığı şu rivayet doğrulamaktadır: “Ben, insanların babaca, anaca, kardeşçe ve bacıca en kerîmiyim. Babam Resûlullah'tır. Kardeşim Kâsım, kız kardeşim Fâtıma, anam ise Hatice'dir”.¹⁰¹ Hz. Hatice'nin Ebû Hâle'den Zeynep bint Ebî Hâle isminde bir kız çocuğu olduğu rivayet edilse de¹⁰² bunun Hâle ile karıştırıldığı kanaatindeyiz.

Özetleyecek olursak, birinci evliliğinden Hind ve Hâle isminde iki erkek çocuğu; ikinci evliliğinden de Hind isminde bir kız çocuğu olmak üzere toplam üç çocuğu dünyaya gelmiştir.

Hz. Peygamber'in (s) aile hayatından bahseden kaynaklarda onlardan çok az söz edilir. Muhtemelen, şehirdeki geleneklere göre bu çocukların bakımını babalarının yakınları üstlenmişlerdi, ancak ara sıra annelerini ziyaret etmek için geliyorlardı.¹⁰³ Şimdi Hz. Hatice'nin ilk eşleriyle evliliğinden olan çocukları hakkında özet bilgiler vermek istiyoruz.

a. Hind b. Ebî Hâle (ö. 36/656): Taberî'ye göre Hind, annesi Hatice Hz. Peygamber'le (s) evlendikten sonra da annesinin evinde kalmıştır.¹⁰⁴ Hz. Peygamber'in (s) terbiyesi altında yetişmesinden dolayı kendisine “Rabîbu Resûlillah” denilen Hind genç yaşta Müslüman olmuş ve Medine'ye hicret etmiştir.¹⁰⁵ Bedir ve Uhud gazvelerine katıldığı rivayet edilir. Çok iyi bir hatip olan Hind b. Ebî Hâle'nin adını unutulmaz kılan bir olay, Hz. Hasan'ın ona dedesini sorması üzerine Hz. Peygamber'in şemâilini çok güzel bir şekilde anlatmasıdır.¹⁰⁶ Hind, Hz. Peygamber'in (s) özelliklerini anlatan hadîsin râvîsidir. Hind fasih, belîğ ve vessâf idi.¹⁰⁷

Hind b. Ebî Hâle'nin Hz. Peygamber'den sonra ilk üç halife dönemindeki hayatına dair bilgi bulunmamakla beraber Hz. Ali döneminde onun yakınında yer aldığı ve Cemel Vak'ası'nda şehit düştüğü anlaşılmaktadır. Kendisiyle aynı adı taşıyan oğlu Hind'in ise Mus'ab b. Zübeyr'in yanında Muhtar es-Sekaffi'ye karşı

¹⁰¹ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 250).

¹⁰² İbn Hişâm, IV, 243 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, IV, 396).

¹⁰³ Hamidullah, s. 69–70.

¹⁰⁴ Aişe, *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 206.

¹⁰⁵ İbn Kuteybe, s. 133.

¹⁰⁶ Algül, Hüseyin, “Hind b. Ebû Hâle”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 64.

¹⁰⁷ Hz. Peygamber'in şemâiline dair Hind'in meşhur rivayeti için bk. İbn Kesîr, *Tarîh*, VI, 37–38; Yardım, Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*, İstanbul 1998, s. 65–67.

yapılan savaşta (67/687) veya Basra’da vebadan öldüğü,¹⁰⁸ halkın kendi cenazelerini unutup Hind’in cenazesinde toplandığı,¹⁰⁹ onun ölümüyle Hind b. Ebî Hâle’nin neslinin tükendiği ifade edilmektedir.¹¹⁰

b. Hâle b. Ebî Hâle: Hz. Hatice’nin Ebû Hâle’den olan ikinci çocuğu olup¹¹¹ sahabiler arasında yer almıştır.¹¹² Kaynaklarda onun hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

c. Hind bint ‘Atîk: Hz. Hatice’nin ikinci eşi ‘Atîk’le olan evliliğinden dünyaya gelen kızıdır. Müslüman olmuştur.¹¹³ Evlilik çağına kadar Hz. Hatice ile beraber yaşayan¹¹⁴ Hind, amcası oğlu Sayfî b. Ümeyye b. ‘Abid b. Abdillâh b. ‘Umer b. Mahzûm ile evlendi.¹¹⁵ Onunla evliliğinden Muhammed isminde bir oğlu oldu. Hz. Hatice “Ümmü Hind” diye çağrılıyordu.¹¹⁶ Hind’in çocukları daha sonra –Hz. Peygamber’in soyu ile karıştırılmaması için olsa gerek– “Tâhire’nin Çocukları” anlamında “Benû Tâhire” diye çağrılırdı.¹¹⁷

D. Tacirliği ve Ticaret Kervanları

Tepeler arasında çukur bir vadide kurulu olan Mekke, sıcak iklimi, kuru havası ve kayalık toprağıyla ziraata elverişli değildi. Bu sebeple Mekkeli Kureyş kabilesi hem hayatlarını idame etmek, hem muhtelif yerlerden Kâbe’ye hac ve umre ziyareti için gelen insanların çeşitli ihtiyaçlarını temin edebilmek için ticaret yapıyorlardı.¹¹⁸ Kureyşlilerin komşu devletlerle, ticaret kervanlarının serbestçe geçiş ve ikamet imkânları için anlaşmaları vardı. Kureyşlilerin yazın Suriye’ye, kışın Yemen’e her yıl kervanlarla ticarî seyahatler düzenledikleri Kur’an-ı Kerim’de açıkça zikredilmektedir.¹¹⁹ Komşu ülkelere ticaret maksadıyla yapılan bu seyahatlerde Kureyşliler çeşitli bölge ve milletleri, onların kültür seviyelerini yakından tanıma

¹⁰⁸ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 250).

¹⁰⁹ Süheylî, II, 159.

¹¹⁰ Şâmî, XI, 178; Algül, “Hind b. Ebû Hâle”, *DİA*, XVIII, 64.

¹¹¹ Taberî, III, 402.

¹¹² İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 250).

¹¹³ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 250).

¹¹⁴ *En Öndekiler*, s. 29.

¹¹⁵ İbn Habîb, s. 79.

¹¹⁶ İbn Sa’d, VIII, 12.

¹¹⁷ İbn Sa’d, VIII, 12; Yeniçeri, Celal, *Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 130.

¹¹⁸ İbn İshâk, s. 59 (*Siyer*, s. 133); Taberî, II, 367.

¹¹⁹ *Kureyş*, 106/1–2.

imkânına kavuşuyor; aynı zamanda yüksek bir hayat ve refah seviyesine ulaşıyorlardı.

Mekke civarındaki ticaret ise açılış ve kapanış tarihleri hacca göre ayarlanan panayırarda yapılıyordu. Bu panayırların Arabistan'ın çeşitli yerlerinde her yıl kurulan panayırlarla irtibatı vardı ve Kureyşliler bu panayırlara da katılıyorlardı.¹²⁰ Ticaretle uğraşmayanların maddi açıdan durumları çok iyi olmazdı.¹²¹ Kervan ticareti ile ilgili olarak, tarihçiler yüzde yüzlük bir kârdan söz etmekle birlikte, bu meslekte küçük sermayenin önemli bir değeri yoktu. Üstelik eşkıyalarca soyulma tehlikesi bir yana, uzun seyahatlerin yorgunluğuyla kimi kez yük develerinin yolda ölüp gitmesi gibi bazı sakıncalar da vardı. Çalıştırılan işçilerin ve hayvanların gıda masrafları, yolculuk sırasında yurt içinde yapılan ticaret masrafına göre daha yüksek oluyordu. Bu yüzden, genellikle birçok tüccar birlikte seyahat eder ve her biri, sefere çıkmak istemeyen ama işlerini bir başka arkadaşına emanet edenlerin mallarını da kendi kervanıyla birlikte götürürdü. Bu durumda, elde edilen kâr paylaşılırdı¹²² ya da ticaret yapanlar ücretle adam tutardı.¹²³

Hz. Hatice de ya bu şekilde ücretle adam tutar ya da güvenli bulunduğu kimselerle mudarabe¹²⁴ yoluyla ticaret ortaklığı yapardı.¹²⁵ Malını çalıştırmak için kişilerle anlaşır, onlarla kâr ortaklığı yapar ve muhtelif yerlere ticaret kervanları gönderirdi.¹²⁶ Bu da Hz. Hatice'nin bugünkü anlamda uluslararası ticarî tecrübeye sahip olduğunu göstermektedir.

Hz. Hatice'nin malvarlığının kaynağı konusunda çeşitli veriler bulunmaktadır. Şöyle ki: Öncelikle Hz. Hatice'nin çok güçlü, uluslararası düzeyde ticari bir geleneği olan Mekke çevresinde yetiştiği bilinmelidir. Kaynaklarımız Hz. Hatice'nin babası Huveylid b. Esed'in malvarlığından bahsetmemekle beraber onun saygın ve etkin bir şahsiyete sahip olduğunu belirtirler. Ayrıca Hz. Hatice'nin vefat eden tüccar ve zengin kocalarından kendisine –kaynaklarda miktar belirtilmemekle beraber- büyük mirasların kaldığı bilinmektedir. Güçlü bir ticari geleneği olan bir ortamda yetişen Hz.

¹²⁰ Fayda, Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid Bin Velid*, Çağ Yayınları, İstanbul 1990, s. 26–27.

¹²¹ İbn Seyyidinnâs, I, 116.

¹²² Hamidullah, s. 63.

¹²³ Taberî, II, 367.

¹²⁴ Mudarabe: Bir taraftan sermaye diğer taraftan emek ve çalışma üzerine kurulan bir ortaklık çeşididir. Geniş bilgi için bk. *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Red. İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, DİB Yayınları, Ankara 2005, s. 456.

¹²⁵ İbnü'l-Esîr, VII, 80.

¹²⁶ İbn Sa'd, VIII, 12.

Hatice, kendi kişisel becerileriyle de Şam'a Kureyş kervanı içinde erkeklerinkine eşit mal gönderdiği, bilahare kendi kervanlarını yolladığı bilinmektedir. Hatta zamanla onun ticaret kervanları neredeyse bütün Kureyş'in kervanları kadar büyük olmuştur.¹²⁷

E. Hz. Muhammed ile Ticarî Ortaklığı

Hz. Peygamber'in (s), Hz. Hatice hesabına ticarete başlamadan önce de ticaretle uğraştığı, kervanlara katıldığı olmuştur. Hz. Muhammed (s) on küsur yaşında iken, amcası Zübeyr b. Abdulmuttalib'le birlikte, Kureyşlilerin ticaret kervanına katılarak Yemen'e gitmişti.¹²⁸

Kays b. es-Sâ'ib adında bir Mekkeli, İslâm'ın ortaya çıkışından önce, Hz. Muhammed (s) ile ticari ilişkileri olduğunu ve ondan daha mükemmel bir ortağa asla rastlamadığını şöyle anlatır: “Kendisi seyahate çıkarken ona bir şey emanet etmişsem, benim tamamen hoşuma gidecek bir biçimde hesap görmeden kendi evine gitmezdi. Aksine, ben yolculuğa çıktığımda bana bir iş buyurursa, döndüğümde bütün iş arkadaşları benden kendileriyle ilgili haberler sorarken, Muhammed (s) sadece sağlığımı ve hatırımı sorardı.”¹²⁹

Taberî, kesin bir tarih belirtmeksizin, Hz. Hatice'nin bir defasında Hz. Muhammed (s) ile başka bir kişiyi Tihâme yakınlarındaki Hubâşe¹³⁰ pazarına gönderdiğini nakletmekte,¹³¹ elbise ve diğer bazı eşya ticareti yaptıktan sonra Mekke'ye döndüklerini kaydetmektedir.¹³² Ayrıca Hz. Peygamber (s), Hz. Hatice

¹²⁷ Şâmî, II, 142; Dûmî, s. 10.

¹²⁸ İbn Kesîr, *Tarih*, II, 435.

¹²⁹ Hamidullah, s. 63.

¹³⁰ Hubâşe, 197 (813) yılına kadar Hicaz-Yemen kervan yolu üzerinde kurulan panayırdır. Burası Mekke'nin güneyinde olup Mekke'ye altı günlük mesafededir. Bk. Kallek, Cengiz, “Hubâşe”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 264–265.

¹³¹ Taberî, II, 368; İbn Seyyidinnâs, I, 119; Hamidullah, s. 63–64.

¹³² Makrizî, I, 15.

hesabına Cüreş¹³³ pazarına iki kere ticarî sefer yapmış¹³⁴ ve her sefer için, kendisine ücret olarak iki erkek genç deve verilmiştir.¹³⁵

Her halde bu ilk denemelerin sonucu olarak Hz. Hatice Hz. Muhammed'e (s), Suriye'ye bir kervan götürmek gibi çok daha önemli bir görev vermiştir.¹³⁶ Ebû Tâlib, Hz. Muhammed'i Şam'a göndermesi için Hz. Hatice'yle konuşmuş ve Hz. Hatice de bu teklifi kabul etmiştir.¹³⁷ Şöyle ki: Belâzürî'ye göre Ebû Tâlib, Hz. Muhammed (s) 20 yaşını geçince ona Hz. Hatice'den iş istemesini tavsiye etti.¹³⁸ İbn Sa'd'a göre ise Hz. Peygamber (s), 25 yaşına geldiğinde Mekke'de "el-emîn" diye çağrılıyordu. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in (s) doğru sözlü, son derece güvenilir ve güzel ahlaklı olduğunu öğrenince ona, kölesi Meysere'yle birlikte, Şam'a göndereceği ticaret malının başında tacir olarak gitmesini teklif etmiş ve kabul ettiği takdirde kendisine diğer tacirlere verdiği kadar daha çok vermeyi vaat etmiştir. Hz. Peygamber de (s) onun bu teklifini kabul etti.¹³⁹ Hz. Hatice'nin bu teklifi yapmasına, Hz. Peygamber'in (s) yukarıda bahsettiğimiz ticarî seyahatlerinin büyük etkisi olduğu kanaatindeyiz. Hz. Peygamber (s), Fil Vak'ası'nın 25. yılında Zilhicce'nin bitimine 14 gece kala yola

¹³³ Cüreş, Yemen'in Mekke tarafına düşen büyük ve geniş şehirlerinden biridir. Harabeleri bugün mevcut olan Cüreş, İslâm öncesi dönemde etrafı surlarla çevrili müstahkem bir vilayetti. Cins develeri, üzümleri ve deri mamülleriyle bilhassa harp malzemelerinde o vakte göre gelişmiş tekniklere sahip olması bakımından şöhret bulmuştur. Geniş bilgi için bk. Önkâl, Ahmet, "Cüreş", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 137.

¹³⁴ Afzalurrahman, Hz. Peygamber'in (s) Hatice adına Suriye'ye yaptığı seferden başka, ikisi Hubâşe ikisi de Cüreş'e olmak üzere dört ticarî sefere katıldığını bildirmektedir. Ayrıca Arap yarımadasının doğu kısmında yer alan Bahreyn'e de birkaç sefer yaptığı, bunun Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki bir hadisle teyit edildiği ifade edilmektedir. Bk. Afzalurrahman, II, 272.

¹³⁵ Hz. Peygamber'in (s) İslâm öncesi seyahatleri için bk. Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008, s. 123-124; Afzalurrahman, II, 271-277.

¹³⁶ Taberî, II, 367; Hamidullah, s. 64.

¹³⁷ el-Belâzürî, Ebü'l-'Abbas, Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Ma'ruf, *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli, I-XIII, Darü'l-Fikr, Beyrut 1417/1996, I, 107; İbn Hişâm'a göre hâdise şöyle gelişmiştir: Ebû Tâlib: "Ey kardeşimin oğlu ben malı-mülkü olmayan bir adamım. Zamanın kıtlığı, geçim sıkıntısı üzerimize çöktü. Şiddetli kıtlık ve mücadele yılları elimizdekini aldı gitti. Bizde ne ticaret bıraktı ne de sermaye! İşte kavminin ticaret kervanı Şam'a gitmeye hazırlanmaktadır. Hatice de senin kavminden, malında ticaret edecek olan birtakım adamları gönderiyor. Şayet gidersen elbette seni tercih eder. Çünkü senin doğru sözlü ve güvenilir oluşunun haberleri ona ulaşıyor. Bu yüzden seni başkalarına tercih eder. Aslında ben senin Şam'a gitmeni istemiyorum ve Yahudilerin sana zarar vermelerinden korkuyorum. Fakat bundan başka çaremiz yoktur." dedi. Bunun üzerine Muhammed: "Belki de Hatice bana bunun hakkında haber gönderir." dedi. Ebû Tâlib: "Korkarım ki senden başkasına bu işi verir." dedi. Hatice, amcasının Muhammed'le konuştuğunu öğrendi ve ona haber gönderdi. İbn Hişâm, I, 188 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 251).

¹³⁸ Belâzürî, I, 106.

¹³⁹ İbnü'l-Esîr, VII, 80.

çıktı.¹⁴⁰ Zürcânî cumhurun, Hz. Muhammed'in 25 yaşında Hz. Hatice adına ticaret yaptığı görüşünde olduğunu belirtir.¹⁴¹ Ebû Tâlib: "Bu, Allah'ın sana gönderdiği bir rızktır.¹⁴² Ey kardeşimin oğlu! Bana erişen habere göre Hatice filan adamı iki erkek genç deve vermek üzere tutmuş. Biz sana da bu kadar ücret vermesine razı değiliz. Senin için, bu hususta onunla bir konuşsak olmaz mı?" dedi. Hz. Muhammed (s): "Sen nasıl istersen öyle olsun!" dedi. Bunun üzerine Ebû Tâlib, hemen Hz. Hatice'nin yanına gitti: "Ey Hatice! Sen Muhammed'i tuttun mu? Haber aldığıma göre, filan kişiyi, iki erkek genç deve vermek üzere tutmuşsun. Biz Muhammed için, dört erkek genç deveden başkasına razı değiliz!" dedi. Hz. Hatice: "Sen bunu bize uzak ve düşman olan bir kimse için bile dilemiş olsaydın, yine kabul ederdik. Kaldı ki, bize akraba ve dost olan birisi için dilemiş bulunuyorsun ki, bu nasıl kabul edilmez?"¹⁴³ diyerek memnuniyetini ifade etti.¹⁴⁴ Hz. Hatice Hz. Muhammed'i (s), kölesi Meysere'yle birlikte üç ay sürecek¹⁴⁵ bir ticarî seyahat için Şam'a gönderdi.¹⁴⁶ Hz. Hatice; Huzeyme b. Hakîm es-Sülemî'yi de, yardımcı olmak üzere yanlarına kattı. Huzeyme, Hz. Hatice'nin akrabasıydı. Hz. Hatice; kölesi Meysere'ye de, Hz. Muhammed hakkında, "Ona, hiçbir işte itaatsizlik etme! Onun hiçbir görüşüne de aykırı davranma!" dedi. Amcaları ve amca mevkiinde bulunanlar da, kervan halkına Muhammed'le ilgilenmelerini tavsiye ettiler.¹⁴⁷

Hz. Hatice'nin Meysere'yi göndermesi, Hz. Muhammed hakkında bilgi sahibi olmayı istemesinin bir sonucu olarak düşünülebilir. Çünkü kişinin gerçek ahlakı ve kişiliği yolculuk sırasında ortaya çıkar. Yolculukta kişiyi uyurken, konuşurken, alışveriş yaparken, kısaca tüm davranışlarında gerçek karakteriyle görmek mümkün olur.

Hz. Muhammed (s), Busrâ¹⁴⁸ pazarında malları sattı, başka şeyler satın alarak

¹⁴⁰ Makrizî, I, 17.

¹⁴¹ Zürcânî, I, 371.

¹⁴² İbn Sa'd, I, 104; İbn Seyyidinnâs, I, 116; Şâmî, II, 143.

¹⁴³ İbn Sa'd, I, 104.

¹⁴⁴ Başka bir rivayete göre Hatice, Muhammed'in bu ticareti istediğini bilmediğini ifade etmiştir." bk. İbn Seyyidinnâs, I, 116; Şâmî, II, 142.

¹⁴⁵ *En Öndekiler*, s. 37.

¹⁴⁶ Belâzürî, I, 107.

¹⁴⁷ İbn Sa'd, I, 104.

¹⁴⁸ Hz. Peygamber'in (s) peygamber olmadan önce iki defa gittiği Busrâ, Suriye'de ticarî bir merkez olup tarihî bir şehirdir. İbn Battûta, Hz. Peygamber'in (s) Hz. Hatice için buraya geldiğinde devesinin çöktüğü yere büyük bir cami yapılmış olduğunu yazar. Geniş bilgi için bk. Fayda, Mustafa, "Busrâ", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 470-472.

Mekke'ye döndü. Bu kervanla daha fazla kazanan Hz. Hatice, Hz. Muhammed'e (s) bol ikramda bulundu.¹⁴⁹ Hz. Muhammed (s): "Ben, Hatice'den daha hayırlı patron görmedim. Ben ve arkadaşım seferden dönüp de onun yanında bizim için hazırlanmış buğday ekmeği, nefis ve turfanda türlü yemişleri hazır bulmadığımız olmamıştır!" demiştir.¹⁵⁰

Bir kısım tarihçiler bu seyahat esnasında bir hâdiseden bahsederler. Şam'a geldiklerinde Hz. Muhammed (s), bir rahibin manastırının yakınında bir ağacın altında konakladı. Bir Rahip, Meysere'yi gördü ve "Şu ağacın altında oturan adam kim?" diye sordu. Meysere ona: "Bu, Harem ehlinde Kureyşli bir adam." cevabını verdi. Rahip, Meysere'ye: "Bu ağacın altına, asla bir peygamberden başka kimse oturmadı."¹⁵¹ dedi. Bu rahibin adı Nestûrâ olup ağacın altında oturan Muhammed'le ilgili sorular sormuş ve "O, peygamberlerin sonuncusudur." demiştir.¹⁵²

Hz. Muhammed (s) Şam'a götürdüğü ticaret mallarını sattı, satın almak istediklerini satın aldı. Sonra da Meysere'yle birlikte Mekke'ye geri döndü.¹⁵³ Meysere'nin, yolculuk esnasında, sıcaklık arttığı zaman devesinin üzerinde giderken Hz. Muhammed'i güneşten koruyup gölgelendiren iki melek gördüğü rivâyet edilmiştir.¹⁵⁴ Bu durumun, Meysere'nin Hz. Muhammed'i (s) sevmesine sebep olduğu zikredilmiştir.¹⁵⁵

Dönüş sırasında Hz. Hatice, yanında Nefîse¹⁵⁶ bint Münye ve başka kadınlar da olduğu halde, birkaç katlı evinin üst katında oturmuş etrafa bakınırken, uzaklardan şehre doğru gelmekte olan yolcuları gördü. Hz. Muhammed, devesi üzerindeydi ve iki melek onu gölgeliyordu. Hz. Hatice ve yanındaki kadınlar gördükleri karşısında hayrete düştüler.¹⁵⁷ Hz. Muhammed (s) ve Meysere, Hz. Hatice'ye her şeyin yolunda gittiğini söylemek ve bu yolculukta her zamankinin iki katı kâr elde ettiklerini

¹⁴⁹ İbn Sa'd, VIII, 12.

¹⁵⁰ İbn Seyyidinnâs, I, 118.

¹⁵¹ İbn Habîb'de, rahibin: "Bu ağacın altında İsa b. Meryem'den sonra kimse oturmadı." dediği rivayet edilmektedir. Bk. *Kitabü'l-Muhabber*, s. 77.

¹⁵² Bk. İbn Seyyidinnâs, I, 116.

¹⁵³ İbn İshâk, s. 59 (*Siyer*, s.133); Taberî, II, 367; İbnü'l-Esîr, VII, 80.

¹⁵⁴ İbn İshâk, s. 59 (*Siyer*, s.133); İbn Hişâm, I, 188 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 250–251); Taberî, II, 367.

¹⁵⁵ Kazıcı, s. 89.

¹⁵⁶ Nüfeys olarak da okunabilmektedir.

¹⁵⁷ İbn Seyyidinnâs, I, 117.

bildirmek için kervan henüz şehre girmeden Hz. Hatice'nin yanına geldiler.¹⁵⁸ Sonuçtan memnun kalan Hz. Hatice de, aynı şekilde Hz. Muhammed'e (s) ücretinin iki katını ödedi. Yola çıkarken iki deve vaat etmişti. Köle Meysere de maldaki artışı, halkın Hz. Muhammed (s) hakkındaki sözlerini ve kendisine çok kibar biçimde davranmış olan Hz. Muhammed'e (s) övgülerini saymakla bitiremiyordu.¹⁵⁹

Meysere, Hz. Muhammed'de (s) gördüğü özellikleri anlatırken özellikle şu üç nokta üzerinde durmuştu. Bunlar, öğle olup sıcaklık şiddetlenince bir bulutun Muhammed'i gölgelendirmesi, alışverişteki doğruluğu ve ticaret eşyasının değeri üzerinde yemin etmeyip¹⁶⁰ malını ve diğer eşyalarını satın alması için tâcire asla ısrar etmemesiydi.¹⁶¹ Hz. Hatice Hz. Muhammed (s) hakkında işittiği güzel sıfatları ve yüce ahlakından dolayı çok etkilenmiş olup,¹⁶² daha sonraları Hz. Muhammed'in ziyaretlerini kabul etmeye başlamış ve dostlukları giderek ilerlemiş,¹⁶³ bir defasında kız kardeşi Hâle'yi ve Hz. Muhammed'i davet ederek olgun taze hurma ikram etmişti.¹⁶⁴

Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in getirdiği ticaret mallarını iki katı civarında büyük kârlarla sattı.¹⁶⁵ Birkaç ay sonra Hz. Hatice, Hz. Muhammed'i ilave sorumluluklarla ticaret kervanlarının idaresi görevine getirdi.¹⁶⁶

Meysere'nin, rahibin sözlerini ve iki meleğin Hz. Muhammed'i gölgelendirmesi ile ilgili görmüş olduğu şeyleri anlatması üzerine¹⁶⁷ Hz. Hatice, bütün bunları Varaka b. Nevfel'e anlattı. Varaka: "Ey Hatice, anlatılanlar doğru ise şüphesiz Muhammed, bu ümmetin peygamberidir. Onun, bu ümmetin beklenen peygamberi olduğuna, şu zamanın onun gelme zamanı olduğuna inandım." dedi.

¹⁵⁸ Hz. Hatice'nin yanına Meysere'nin yalnız gittiği, Hz. Peygamber'in ise Kâbe'yi tavaf ettikten sonra Hz. Hatice'nin yanına vardığı da rivayet edilmiştir. Kazıcı, s. 89.

¹⁵⁹ Belâzürî, I, 107.

¹⁶⁰ Hz. Peygamber (s) Busrâ çarşısında alışveriş yaparken bir adam Lât ve Uzzâ'ya yemin etmesini istedi. O, bunlara asla yemin etmediğini söyleyince, adam kabul etti ve "Söz senin sözüdür." dedi. Bk. İbn Seyyidinnâs, I, 117.

¹⁶¹ İbn Sa'd, I, 104.

¹⁶² Dûmî, s. 13.

¹⁶³ İbn Sa'd, I, 104; Hamidullah, s. 65.

¹⁶⁴ İbn Habîb'de geçen rivayete göre, Meysere, Hatice'ye Muhammed'le birkaç defa yemek yediklerini ve yemeğin tükenmediğini anlatmış, bunun üzerine Hatice denemek için, Muhammed, kız kardeşi Hâle ve diğer misafirlere taze hurma ikram etmiş ve eksilmediğini görmüştür. Bk. *Kitabü'l-Muhabber*, s. 78.

¹⁶⁵ İbn İshâk, s. 60 (*Siyer*, s. 133); İbnü'l-Esîr, VII, 80.

¹⁶⁶ Afzalurrahman, II, 152.

¹⁶⁷ Taberî, II, 367.

Varaka, peygamberin gelişinin geciktiğine inanıyor ve “Ne zaman gelecek?” diye kendi kendine soruyordu.¹⁶⁸

F. Hz. Muhammed ile Evliliği ve Çocukları

1. Hz. Muhammed ile Evliliği

Hz. Hatice -daha önce arz edildiği gibi- Hz. Peygamber’le evlenmeden önce iki defa evlenmiş ve dul kalmıştı. İkinci kocasının ölümünden sonra Kureyş’in ileri gelenlerinden bazıları soylu, namuslu, akıllı, zengin ve güzel oluşu sebebiyle kendisiyle evlenmek istedi; ancak Hz. Hatice bu tekliflerin hiçbirini kabul etmedi.¹⁶⁹ Ona evlenme teklif edenler arasında daha sonra Ebû Cehîl olarak bilinecek ‘Amr b. Hişâm da vardı.¹⁷⁰ İkinci kocasının da ölmesi üzerine kendini çocuklarının terbiyesi ve yapmakta olduğu ticaret işlerini idare edebilmek için bütün bu tekliflerden uzak kalmayı tercih ediyordu.

Rivâyetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Hatice’yi Hz. Peygamber (s) ile evlenme fikrine götüren sebepler arasında akrabası oluşu, cemiyette şerefli, emniyetli, güzel huylu ve doğru sözlü oluşu, alışverişteki dürüstlüğü ile Meysere’nin Hz. Muhammed’de gördüğü bazı durumları efendisine haber vermesi sayılabilir.¹⁷¹

Kanaatimize göre bütün bunların yanı sıra Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’le (s) evlenme kararında şu iki olayın da etkisi büyüktür. Birincisi İbn Sa’d’da geçen, İbn Abbas tarafından rivayet edilen bir olaydır. Nakledildiğine göre, Mekkeli kadınlar câhiliyede kendileri için bayram sayılan bir günde Kâbe’de¹⁷² bir araya gelirler. Birden ortaya çıkan ve Yahudi olduğu rivayet edilen bir adam¹⁷³ onlara yaklaşır ve bağıırır: “Ey Mekkeli kadınlar! Yakında beldenizde adı Ahmed olan bir peygamber ortaya çıkacak. Sizlerden kimin onunla evlenmeye gücü yeterse, acele etsin onunla evlensin.” Bunun üzerine Hz. Hatice’den başka bütün kadınlar o kişiyi taşa tutup, hakaret edip alaya aldılar. Hatta bazıları ona çok ağır laflar edip onu kovdular. Hz.

¹⁶⁸ Varaka, Peygamberin gelmesinin geciktiğini dile getiren birtakım şiirler söylemiştir. Şiirler ve geniş bilgi için bk. İbn İshâk, s. 94 (*Siyer*, s.169); İbn Kudâme, s. 274; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 460-462.

¹⁶⁹ Taberî, II, 368; İbn Hacer, VII, 83; Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465.

¹⁷⁰ *En Öndekiler*, s. 41.

¹⁷¹ İbn Hacer, VII, 82.

¹⁷² Şâmî, II, 148.

¹⁷³ Şâmî, II, 148.

Hatice ise onu hoşgörüyüyle karşılayıp susmayı tercih etti, ona karışmadı.¹⁷⁴ Bu şahsın sözleri adeta Hz. Hatice'nin kalbinde yer etti. Kervan dönüşü Meysere'nin gördüklerini anlatması üzerine Hz. Hatice muhtemelen, Yahudi'nin o gün söylediklerini tekrar hatırlamış ve kendi kendine “Eğer Yahudi'nin söyledikleri doğruysa herhalde bu ondan başkası olamaz.” demiş olmalıdır.¹⁷⁵

Diğeri ise Hz. Peygamber'in (s) Hz. Hatice'nin kız kardeşinin develerini kiralaması ile alakalı bir olaydır. Hz. Peygamber (s), önceleri koyun güdüyordu. Sonra koyunları bırakıp bir ortağıyla beraber deve gütmeye başladı. İki ortak bir defasında Hz. Hatice'nin kız kardeşinin develerini kiraladılar. Hz. Hatice'nin kız kardeşinden biraz alacakları kaldı. Ortağı, Muhammed'e, “Git alacağı sen tahsil et!” dedi. Ancak Hz. Peygamber (s), “Sen git, ben utanıyorum” dedi. Ortağı gittiğinde Hz. Hatice'nin kız kardeşi, “Muhammed nerede?” diye sordu. Bunun üzerine ortağı, “Ona söyledim, fakat bana utandığımı ifade etti” diye cevap verdi. Bu defa Hz. Hatice'nin kız kardeşi, “Bu kadar utangaç ve iffetli olan bir kimse görmedim” dedi. Bu söz, kardeşi Hz. Hatice'nin içinde yer etti ve hemen Hz. Muhammed'e kendisine talip olması haberini gönderdi.¹⁷⁶ Bu ve benzeri rivâyetler, Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'in (s) takdire şayan sosyal münasebetlerine şahit olduktan sonra onunla evlenmek istediğine işaret eder.

Hz. Hatice, iş görüşmeleri nedeniyle onu sık sık evine davet ediyor, bazen de ona mevsim meyvelerinden ve hazırda bulunan diğer yiyeceklerden oluşan hediyeler gönderiyordu. Hz. Muhammed ise, hayâ duyguları içinde hareket ediyordu.¹⁷⁷ Hz. Hatice, bir süre çekimser kaldıktan sonra, bir gün Muhammed'le evlenmek istediğini söyleyerek, sırrını arkadaşı olan ve daha sonra sahabe arasında yer alan Nefîse bint Münye'ye¹⁷⁸ açtı.¹⁷⁹ Hz. Hatice onu Muhammed'e (s) göndererek bir araştırma

¹⁷⁴ İbn Sa'd, VIII, 12; İbn Hacer, VII, 82.

¹⁷⁵ Tahmâz, s. 25.

¹⁷⁶ Şâmî, XI, 174.

¹⁷⁷ Hamidullah, s. 67.

¹⁷⁸ Makrizî, Nefîse'nin hem bir mevlât (şehre sonradan gelmiş bir yabancı veya azatlı) hem de muvellede (Arap olmayan bir aileden doğma) olduğunu (*İmtâü'l-Esmâ*, I, 18), Hamidullah ise buna ek olarak Yahudi kökenli bir aileden gelmiş olabileceğini aktarmaktadır (*İslâm Peygamberi*, s. 67). Suheyfî, onun bir kâhine olduğunu bildirmektedir (*er-Ravdü'l-Ünf*, II, 155). Belâzürî, Vâkıdî'den rivayetle Nefîse'nin, Ya'la b. Münye et- Temîmî'nin kız kardeşi olduğunu ve Mekke fethi senesinde Müslüman olduğunu aktarmaktadır (*Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 107). Babasından pek az bahsedilir; kaynaklarda daha çok Münye adında bir anne ya da büyükannenin kızı olarak geçmektedir. Bulunduğu konum gereği, saygın bir kadının yapamayacağı biçimde, şehrin sokaklarında bir erkekle oldukça rahat bir biçimde konuşabilirdi (Hamidullah, s. 67). İbn

yapmasını istedi.¹⁸⁰ Muhammed'in (s), bu kadını ikisinin de aynı anda yaptığı bir ziyaret sırasında Hz. Hatice'nin evinde tanışmış olması mümkündür.¹⁸¹ Nefîse, bir gün Hz. Muhammed (s) ile samimi bir biçimde konuşma fırsatı bulmuş ve ona, "Artık belli bir yaşa geldin; sen iyi bir ailedensin ve sahip olduğun güzel huyları herkes biliyor. O halde niçin evlenmiyorsun? Uygun bir kızı rahatça bulabilirsin. Seni evlenmekten alıkoyan nedir?" deyince O, "Elimde evlenmemi sağlayacak bir şeyim yok." diye cevap verir. Bunun üzerine Nefîse: "Peki, hem zengin, hem de iyi bir aileye mensup zengin bir kız bulsan, işin üstlenilse, mal, cemel ve denklik sahibi olan birine davet edilsen, ne dersin?" diye sordu. Hz. Peygamber (s) onun kim olduğunu sorunca da Hz. Hatice olduğunu ilettili.¹⁸² Hz. Muhammed (s) tekrar söz alarak, "Onun beni kabul etmesi imkânsız! Şehrin tüm zenginleri onun peşinde, o ise herkesi reddediyor." deyince, Nefîse ona şöyle güvence verdi: "Eğer önerim hoşuna gittiyse, bu işi bana bırak! Ben, ortak dostumuza konuyu açıp onu ikna ederim." Muhtemelen Hz. Muhammed (s), böyle bir güvenceyi veren birinin bu konuda görevlendirilmiş olduğunu hissetmişti.¹⁸³

İbn İshâk'ın naklettiği bir rivayete göre Hz. Hatice, Hz. Muhammed'le aracısız konuşmuş¹⁸⁴ ve ona, "Ey amcaoğlu! Bana yakınlığından, kavmin içindeki şerefinden, soylu ve güzel ahlakından, doğru sözlülüğünden dolayı seni diledim, seninle evlenmek istedim."¹⁸⁵ diyerek bizzat evlenme teklifinde bulunmuştur.¹⁸⁶ Aslında o

'Abdülber, onun kadın sahabî olduğunu, hadis rivayet ettiğini nakletmektedir. Bk. İbn Seyyidinnâs, I, 115; Şâmî, II, 142.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, VIII, 13.

¹⁸⁰ Belâzürî, I, 107.

¹⁸¹ Hamidullah, s. 67. Daha önce geçtiği gibi Hz. Peygamber (s) Busrâ'dan dönerken, Hz. Hatice yanında Nefîse bint Münve ve başka kadınlar olduğu halde evinin üzerinden onların gelişini seyrediyorlardı. Muhammed oraya gelip Hatice'ye kervan ve ticaretle ilgili bilgileri aktarmış ve muhtemelen Nefîse ile de tanışmıştır. Bk. İbn Seyyidinnâs, I, 118.

¹⁸² İbn Sa'd, I, 105; İbn Seyyidinnâs, I, 118; İbn Hacer, VII, 83.

¹⁸³ Hamidullah, s. 67-68.

¹⁸⁴ Bk. İbn Hişâm, I, 188 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 251).

¹⁸⁵ İbn İshâk, s. 60 (*Siyer*, s. 133); Taberî, II, 368; İbn Seyyidinnâs, I, 117.

¹⁸⁶ Zürkânî, IV, 365; İbn Kesîr, bu konu ile ilgili olarak Ammâr b. Yâsir'in şöyle dediğini rivayet eder: "Resûlullah'ın Hatice'yle evlenmesini, başkalarından çok ben bilirim. Çünkü ben, Resûlullah'ın yaşıtı, dostu ve arkadaşıydım. Günün birinde onunla birlikte yürüyüşe çıktık. Harure mevkiine geldiğimizde, Hatice'nin bacısının yanından geçtik. O, kendine ait bir deve derisi üzerinde oturmaktaydı. Bana seslendi. Ben de dönüp yanına gittim. Resûlullah da durup beni bekledi. Hatice'nin kız kardeşi bana: "Senin arkadaşın, Hatice'yle evlenmek istemez mi?" diye sordu. Ben de dönüp Resûlullah'ın yanına vardım. Durumu kendisine anlattım. O da: "Hayatıma yemin olsun ki isterim." dedi. Resûlullah'ın bu sözünü, Hatice'nin kız kardeşine ulaştırdım. "Yarın sabah bize gelin." dedi. Ertesi sabah evlerine gittiğimizde bir inek kesmişler, Hatice'nin babasına bir kaftan giydirmişler, sakalını sarıya boyamışlardı. Ben, durumu Hatice'nin kardeşine anlattım. O da babasına anlattı, ama babası, o anda sarhoştü. Ona,

günün toplumunda bir kadının evlenmek için erkeğe teklifte bulunması alışılmış bir uygulama değildi. Bu tür durumlarda ailenin büyükleri devreye girer ve yuva kurmaları sağlanırdı. Biz Hz. Hatice'nin bağımsızlığını kazanmış zengin bir kadın olması ve Hz. Peygamber (s) hakkında birçok işaret görmesinden dolayı bu teklifi kendisinin yaptığı kanaatindeyiz.

Hız. Hatice nesep bakımından Kureyş kadınlarının en soylusu,¹⁸⁷ en şerefli ve en zengini idi. Güçleri yetecek olsa kavminin bütün erkekleri Hz. Hatice'yle evlenmek isterlerdi.¹⁸⁸ Hz. Hatice evlenme teklifinde bulununca,¹⁸⁹ Hz. Peygamber (s) bunu amcalarına söyledi. Daha sonra Hz. Hatice düğün töreni için bir tarih belirledi. Belirlenen gün geldiğinde Hz. Hatice'yi istemeye Hz. Peygamber'in amcalarından Ebû Tâlib¹⁹⁰ veya Hamza¹⁹¹ onunla beraber gitti.¹⁹² Hz. Peygamber'le (s) dünürlüğe gidenin Ebû Tâlib olduğu, beraber gitmiş olsalar bile Hamza'dan yaşlı olduğundan¹⁹³ nikâh teklifini Ebû Tâlib'in yaptığı ifade edilir.¹⁹⁴

Ebû Tâlib, Hz. Hatice'yi amcası 'Amr b. Esed'den¹⁹⁵ Hz. Peygamber'e (s)

Resûlullah'ın şahsiyeti ve sosyal mevkii anlatıldı. Onun kızına talipli olduğu söylendi. O da bunun üzerine kızı Hatice'yi Resûlullah'a verdi. Yemeği yedik. Hatice'nin babası uyudu. Sonra bağırarak uyanıp; "Bu ne kaftan, bu ne sakal boyası, bu ne yemek?" diye yüksek sesle söylendi. Ammâr b. Yâsir'le konuşmuş olan kızı da; "Bu, kızının nişanlısı Muhammed b. Abdullah'ın sana giydirdiği kaftandır. Kesilen bu inek ise, onun sana hediyesidir. Kızını, ona eş olarak vermen üzerine ineği kestik." dedi. Hatice'nin babası, kızı Hatice'yi eş olarak Muhammed'e vermeyi kabul etmeyip bağırarak evden çıktı. Hatim'e geldi. Haşimoğulları, Resûlullah'ı da yanlarına alarak Hatice'nin babasının yanına geldiler. Kendisiyle konuştular. Onlara: "Adamınız nerede?" diye sorması üzerine, Resûlullah çıkıp onun yanına geldi. Resûlullah'a bakınca şöyle dedi: "Eğer Hatice'yi sana eş olarak vermişsem vermişimdir, vermediysem de şimdi veriyorum!" dedi." Bk. İbn Kesîr, *Tarih*, II, 459, 460.

¹⁸⁷ Taberî, II, 368; Taberî'de geçen "Vasat" kelimesini bazı tarihçiler "Orta" anlamında yorumlayarak, Hatice'nin soy bakımında orta seviyede olduğunu ifade etmişlerdir. Hâlbuki "Vasat" kelimesi şahitlik ve nesep konularında üstünlük ve övgü ifade eder; diğer konularda "Orta" manasına gelir. Nesep yönünden vasat olmak demek; ailenin daha köklü olması ve dağınık olmaması, dolayısıyla soyla ilgili iftira ve iddialardan uzak olması demektir. Âyetlerin de delil olarak gösterildiği geniş bir izah için bk. Süheylî, II, 153; İbn Seyyidinnâs, I, 117; Şâmî, II, 152.

¹⁸⁸ İbn Sa'd, I, 105.

¹⁸⁹ Bu rivayetlerin yanı sıra, Hz. Hatice'nin Ebû Tâlib'i çağırıp, Hz. Muhammed'le (s) evliliği konusunda amcası ile görüşmesini istediği, Ebû Tâlib'in çok şaşırıp: "Benimle şaka etme!" dediği de ifade edilmektedir. Bu vb. rivayetler için bk. Şâmî, II, 148-149.

¹⁹⁰ İbn Hişâm, I, 189 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 252).

¹⁹¹ Taberî, II, 368; İbnü'l-Esîr, VII, 80; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 457.

¹⁹² Nisâbü'rî'ye göre de Ebû Tâlib, kavminden on kişiyle beraber gidip, Hatice'yi amcası 'Amr'dan istemiş ve nişanlamıştır. Bk. Şâmî, II, 150.

¹⁹³ Zürkânî, IV, 365.

¹⁹⁴ İbn İshâk, s. 60 (*Siyer*, s. 134); İbn Hişâm, I, 189 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 252).

¹⁹⁵ Afzalurrahman'da sehven ya da tercüme hatası olsa gerek, vasisi olan amcasının adı Ömer b. Esed olarak geçmektedir. Bk. *Sîret Ansiklopedisi*, II, 154. Bu isim ilk dönem kaynaklarda 'Amr olarak geçmektedir.

istedi. Hz. Hatice'yi Esed b. Esed'ten, babası Huveylid b. Esed'den¹⁹⁶ ya da kardeşi 'Amr b. Huveylid'den istediklerine dair rivayetler¹⁹⁷ varsa da daha önce ifade edildiği üzere babası Huveylid, Ficâr savaşları sırasında hayatını kaybettiği için¹⁹⁸ örfeye uygun olan amcasından istenmiş olmasıdır.¹⁹⁹ Hz. Hatice bağımsızlığını kazanmış biri olsa da, asil ailelerin geleneği olarak dul kadın evin en büyük erkeğinin vesayeti altında olduğundan,²⁰⁰ nikâh işlemleri için örfen amcası 'Amr b. Esed'in onayı gerekmektedir.²⁰¹

Zehebî (ö. 748/1348), bu olayı rivayet eden ravi Ömer b. Ebû Bekr el Mavsılî'nin "Hatice'yi evlendirenin amcası olduğunda icma var" dediğini ve İbn Sa'd'ın²⁰² da kıssayı bu şekilde naklettiğini bildirir.²⁰³ Müemmeli'ye göre, Hz. Hatice'yi Hz. Peygamber'le (s) evlendiren kişi amcası 'Amr b. Esed'dir ve bu ittifakla kabul edilmiştir. Süheylî de bu görüşü tercih etmiştir.²⁰⁴

Bazı tarihçiler o dönemdeki töre hakkında bazı bilgiler vermektedirler. Şayet bunlar sağlam bilgiler ise, o dönemde Mekke'nin toplumsal hayatı ve kadınların durumu hakkında bizleri aydınlatmış olacaktırlar. Nakledildiğine göre Hz. Hatice, belki de Hz. Muhammed'in (s) fakirliği yüzünden itiraz etmesinden çekinerek, önceden amcasının iznini almaya cesaret edememişti. Ailenin diğer üyeleri gibi onu da davet etmiş,²⁰⁵ ama toplantının gerçek amacını belirtmemişti.²⁰⁶ Ebû Tâlib ise, töre gereği söz almak için Hz. Hatice'nin işaretini beklemekteydi.²⁰⁷ Yemek esnasında Hz. Hatice, özellikle amcasının içkisine dikkat ediyordu. Amcası sarhoş olmaya başlayınca, yeğeni onun üzerine Bürd-i Yemanî diye anılan Yemen işi alacalı

¹⁹⁶ İbn Kesîr, *Tarih*, II, 460; Hatice'nin babasından istenmesiyle ilgili Zührî'nin *Sîre*'sinde geçen geniş rivayet için bk. Şâmî, II, 151.

¹⁹⁷ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 252); Taberî, II, 368.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hacer, VII, 83.

¹⁹⁹ Süheylî, II, 154; Zehebî, *Siyer*, III, 412.

²⁰⁰ Afzalurrahman, II, 154.

²⁰¹ Hamidullah, s. 68.

²⁰² İbn Sa'd, VIII, 13.

²⁰³ Zehebî, *Tarih*, I, 128–129.

²⁰⁴ Süheylî, II, 104; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 460.

²⁰⁵ 'Amr b. Esed, Ebû Tâlib, Hamza, Muhammed, Varaka b. Nevfel ve Huzeyme davet edilenler arasındaydı. Afzalurrahman, II, 154.

²⁰⁶ Hamidullah, s. 68; Hatice böyle yapmakta haksız da değildi. Çünkü amcası böyle bir işe karşıydı. Hatice'nin servetini bir yerde toplayıp aile içinde muhafaza etmek yerine, servetini dağıtacağını düşünüyordu. Bk. Afzalurrahman, II, 154.

²⁰⁷ Hamidullah, s. 68.

kumaştan güzel bir kaftan²⁰⁸ giydirip üzerine safranla hazırlanmış haluk denen bir koku sürdü. Hz. Hatice'nin koyun etinden yaptırdığı yemekler yenildikten sonra Hz. Hatice Hz. Muhammed'e, "Amcan Ebû Tâlib'e söyle de, şu mecliste beni sana, amcamdan istesin!" dedi.²⁰⁹ Yine, töre gereği ayağa kalkan Ebû Tâlib, usulen kızın aile büyüğünün rıza göstermesini istedi ve bir konuşma yaptı. Ebû Tâlib yaptığı konuşmada: "Allah'a hamd olsun ki, bizi İbrahim'in zürriyetinden, İsmail'in neslinden, Maad'in mâdeninden ve Mudar'ın aslından yarattı. Bize hac ve ziyaret edilecek bir beyt, içinde emniyet ve huzura kavuşulacak bir Harem ihsan etti. Bizi Beyt'inin bakıcısı ve Harem'inin yöneticisi kıldı.²¹⁰ Bizi böylece halkın hâkimi ve başkanı yaptı. İçinde bulunduğumuz beldemizi bize bereketli kıldı. Kardeşimin oğlu Muhammed b. Abdullah'la Kureyş'ten kim tartılsa, muhakkak bu soy-sopça, akıl ve faziletçe ona üstün tutulur; kendisiyle kim ölçülse, bu, ondan büyük gelir. Malı az olsa da, mal dediğin nedir ki? Tez geçici bir gölgedir; alınır verilir iğreti bir şeydir! Muhammed'in, Abdulmuttalib ve Hâşim gibi şanlı ataların torunu olduğunu bilirsiniz. Kendisi şimdi, kızınız Hatice bint Huveylid'le evlenmeyi arzu etmektedir. Aynı şekilde Hatice de, onunla evlenmeyi istemektedir. Hatice'ye, kendi malımdan, mehir olarak ne vermeme istersiniz? Vallahi bundan sonra yeğenimin haberi büyük, hal ve şanı ulu olacaktır!" dedi.²¹¹

Hz. Hatice'nin amcasının oğlu ve yakın dostu Varaka b. Nevfel de işin iç yüzünü biliyordu. Ebû Tâlib konuşmasını tamamlayınca, o da kalkıp, "Muhammed'in, çökmesi için burnuna sopayla vurulmaya ihtiyaç duymayan soylu bir deve gibi olduğunu" söyleyerek öneriyi desteklediğini belirtti ve şöyle dedi: "Allah'a hamd olsun ki, bizi de anlattığın gibi yarattı. Saydığın fazilet ve şereflerle de mümtaz kıldı. Biz de Arapların ulu kişisi ve başkanıyız. Siz de böylesiniz. Ne Araplar sizin faziletinizi inkâr, ne de insanlardan hiçbiri sizin iftihar ettiğiniz şeyleri, şerefınızı reddeder. Biz de sizinle hısımlık kurmayı ve şereflenmeyi arzu ediyoruz. Ey Kureyş

²⁰⁸ el-Yâ'kûbî, Ahmed b. Ebî Yâ'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, *Tarihü'l-Yâ'kûbî*, I-II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1423/2002, II, 20.

²⁰⁹ İbn Habîb, s. 79; Belâzürî, I, 107; Afzalurrahman, Makrizî'deki çok kısa bilgi dışında (Bk. *İmta'ü'l-Esmâ'*, I, 18) ulaşabildiğimiz kaynaklarda rastlayamadığımız bir bilgi aktararak, Hatice'nin sürpriz bir konuşma yaptığını ve Muhammed'i, işini başarıya ulaştıran, servetini arttıran başarılı ve üstün bir kişi olarak takdim ettiğini söylemektedir. Hatice'nin konuşmasına devamla Muhammed'in dürüstlüğü, güvenilirliği ve soyunun asaletinden de uzunca bahsettiğini ve: "İtibar sahibi her kadın için böyle bir erkekle evlenmek şereftir." dediğini ve bütün misafirlerin alkışladığını kaydeder. Bk. *Sîret Ansiklopedisi*, II, 154.

²¹⁰ Yâkubî, II, 20, Zürkânî, I, 201.

²¹¹ Yâkubî, II, 20; Şâmî, II, 150.

cemaati! Şahit olunuz ki ben, Hatice bint Huveylid'i, dört yüz dirhem mihrlle Muhammed b. Abdullah'a nikâhladım!" şeklinde kısa bir konuşma yaptı ve sustu.²¹²

Ebû Tâlib, "Ben, Hatice'nin amcasının da konuşmasını istiyorum!" dedi. Bunun üzerine 'Amr b. Esed, "Ey Kureyş cemaati! Siz şahit olunuz ki, ben de Hatice bint Huveylid'i Muhammed b. Abdullah'a nikâhladım!" dedi. Hazır bulunan Kureyş'in ileri gelenleri buna şahit oldular. 'Amr b. Esed'in yaptığı konuşmada, yeğeni Hatice'nin Muhammed'le nikâhlanmasını benimsediği ve bunun engellenmemesi gerektiğini bir atasözüyle²¹³ anlatmak istediği de rivayet edilir.²¹⁴ Alışıl gelmiş alkış ve kutlamalar arasında, davetliler yeni evlilerin başına atılması adet olan kuru hurma ve şekerleri kapıştılar. Ancak akşama doğru yaşlı amca uykusundan uyandı ve şaşkın bir halde, kokulu tütsülerin, tören giysilerinin ve müziğin ne anlama geldiğini sordu. Hz. Hatice, şöyle dedi: "Sen beni bugün, şehrin ileri gelenleri huzurunda, Abdullah'ın oğlu Muhammed'le evlendirdin ya!" 'Amr'ın, Ebû Tâlib'in yetimine kız veremeyeceğini söyleyerek bu evliliğe itiraz ettiği,²¹⁵ yaşlı amca ile yeğeni arasında bazı sert tartışmalar yaşandığı rivayet edilir. Hatta İbn Sa'd, her iki taraftan bazı genç akrabaların silahlarına davrandıklarını, ama bunları kullanmaya gerek kalmadığını söyler. Ancak 'Amr, damadın yüksek seviyeli soylu bir insan olduğunu ve Hz. Hatice'nin de ondan asla vazgeçmek istemediğini görünce, susması gerektiğini anlayıp gönül rızası ile kocanın karısını kendi evine götürmesine izin verdiği²¹⁶ fakat bu rivayetlerin güvenilir olmadığı belirtilmektedir.²¹⁷ Bazı araştırmacıların kabul, bazılarının ise reddettiği bu hâdise hiç de olmayacak bir şey değildir. Fakat gerçekten meydana gelmiş ise bu, Mekke toplumunda çok az rastlanan bir olaydır. Her halde Muhammed (s) ve ailesi, bir kadını yanıltmak gibi bir işe asla kalkışmamışlardır. Ayrıca Hz. Hatice'nin tek yaptığı da, amcasının fakirliğe karşı gösterdiği önyargılara rağmen, sadece kendi hakkını savunmaktı.²¹⁸

²¹² Süheylî, II, 155; Şâmî, II, 150; Hamidullah, s. 68.

²¹³ Bu atasözü yukarıda bahsettiğimiz ve Varaka'ya da atfedilen "Muhammed'in, çökmesi için burnuna sopayla vurulmaya ihtiyaç duymayan soylu bir deve gibi olduğu" ifadesidir. Şâmî, II, 150.

²¹⁴ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn 'Abdilber, IV, 1818.

²¹⁵ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 252). Yine aynı sayfada, Zührî'den nakledilen bir rivayette bu durumla ilgili olarak Mekke ehlinden bir şâir şöyle demiştir: "Ey Hatice! Muhammed'den yüz çevirme. O Muhammed ki Ferkad (kutup) yıldızı gibi parlayan bir yıldızdır."

²¹⁶ İbn Sa'd, I, 106; Hamidullah, s. 68-69.

²¹⁷ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

²¹⁸ Hamidullah, s. 69.

Ebû Tâlib, Hz. Hatice'nin evinde yapılan toplantıda yeğeni Muhammed için Hz. Hatice'ye mihr olarak 500 (veya 400) dirhem²¹⁹ vereceğini söyledi. İbn Habîb'e göre Hz. Hatice'ye mihr olarak 12 ukıyye;²²⁰ Belâzürî'ye göre ise 12 ukıyye 1 neş altın verildiği,²²¹ yirmi dişi genç deve²²² verilmesinin taahhüt edildiği, develerin, Hz. Peygamber tarafından mihre ilave edildiği rivayet edilmektedir.²²³ Bir ukıyyenin 40 dirhem; bir neş'in de yarım ukıyye, yani 20 dirhem olduğu hesap edilirse yukarıda geçen 500 dirhem mihre karşılık geldiği görülmektedir. Hz. Peygamberin zevcelerinden çoğunun mihrinin, on ikişer ukıyye ile birer neş olduğu rivayet edilmektedir.²²⁴ Bu miktarın o günlerde yüksek sınıftan kadınlar için belirlenmiş mihr miktarı olduğu rivayet edilmektedir.²²⁵

Hz. Hatice; cariyelerine tefler çaldırdı, oyunlar oynattı. Hz. Muhammed evden dışarı çıkacağı sırada Hz. Hatice, "Ey Muhammed, nereye gidiyorsun? Amcan Ebû Tâlib'e uğra da, senin develerinden bir veya iki deve kessin ve halka yemek yedirsin!" dedi. Hz. Muhammed de öyle yaptı. Bu ziyafet, Hz. Peygamberin verdiği ilk düğün yemeği idi.²²⁶ Adet olduğu üzere gelinin eve gelişinde -evliliği kutlamak için- iki deve kesilip ikram edilen bu düğüne en az iki yüz kişinin davet edildiği tahmin edilmektedir.

Hz. Hatice ile Hz. Peygamber (s) hicretten 28 yıl, bi'setten 15 yıl önce²²⁷ evlendiler.²²⁸ Bu da miladî 595 yılına denk gelir.²²⁹ Hz. Hatice vefat edinceye kadar Hz. Peygamber'le (s) 24 yıl²³⁰ birkaç ay veya 25 yıl evli kaldı.²³¹

²¹⁹ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

²²⁰ İbn Habîb, s. 79.

²²¹ Belâzürî, I, 107.

²²² İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 253).

²²³ Verilen mihrle ilgili farklı rivâyetler için bk. Şâmî, II, 150.

²²⁴ Zürkânî, IV, 366.

²²⁵ İbn Habîb, s. 79.

²²⁶ Zürkânî, I, 201.

²²⁷ İbn Hacer, VII, 82; Hamidullah, s. 69.

²²⁸ İbn İshâk, s. 61 (*Siyer*, s. 134).

²²⁹ Hamidullah, bugün bile, en azından Hindistan ve Türkiye'deki Müslümanlar arasında nikah kıyılırken, imamın, diğer dualara ek olarak: "Allah bu çifte, Âdem ile Havva... ve Muhammed ile Hatice arasında gerçekleşen sevgi ve muhabbetin aynısını nasip etsin." şeklinde bir duayı da okuduğunu ifade ederek bu evliliğin dünyanın en mutlu evliliklerinden biri olduğunu ifade eder. Bk. İslâm Peygamberi, s. 69.

²³⁰ İbn 'Abdilber, IV, 1818.

²³¹ İbn Kuteybe, s. 133.

Düğünde bulunanlar arasında Hz. Peygamber'in (s) sütannesi Halime'nin de bulunduğu, cömert gelininden hediye olarak aldığı 40 baş koyun ile kavmine döndüğü de rivayet edilmektedir.²³²

Aradan birkaç gün geçtikten sonra Hz. Muhammed (s), eşi Hz. Hatice'nin evinde ikamet etmek üzere Ebû Tâlib'in evinden ayrıldı. İki arasında mutlu bir aile hayatı geçti. Sevgi, saygı, bağlılık ve iyi geçim üzerine kurulan bu evlilik İslâm tarihi boyunca günümüze dek örnek aile yuvası olarak gösterilmiştir. Hz. Muhammed (s), Hz. Hatice ile evlendikten sonra geçim sıkıntısından kurtuldu ve müreffeh bir hayat sürmeye başladı. Evlilikten sonra kendi hesabına ticaretle uğraşmakla birlikte, hanımının ticarî işleriyle eskisi gibi ilgilenmeyi de sürdürdü. Zira Mekkelilerde kadının serveti evlilikle birlikte asla kocanın olmaz, bu malların mutlak mülkiyeti yine kadına ait olmaya devam ederdi.

Hz. Peygamber (s) Hz. Hatice ile evlendiği zaman, Ebû Tâlib son derece sevindi ve "Allah'a hamd olsun ki, bizden bütün sıkıntıları ve üzüntüleri giderdi" dedi.

Hz. Hatice vefat edinceye kadar Hz. Peygamber (s) başka bir kadınla evlenmedi.²³³ Ezrakî'ye göre Hz. Hatice'nin evi Safa ile Merve arasındaki Attarlar Çarşısı civarında, Adıyy b. Hamraü's-Sakaffî'nin evinin arkasında idi. Eve girilince, kapının sol tarafında bir arşın bir karış çapında bir taş vardı. Hz. Hatice bütün çocuklarını bu evde dünyaya getirmiş, kızlarıyla beraber daima bu evde oturmuşlar, kendisi de bu evde vefat etmişti. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edinceye kadar da buradan ayrılmamıştı. Medine'ye hicret ettiği zaman bu evi, amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akîl zapt etti. Muaviye b. Ebî Süfyan, halifelîği sırasında bu evi ondan satın alıp mescid haline getirmiştir.²³⁴

2. Hz. Muhammed ile Evliliğinden Olan Çocukları

Hz. Peygamber'in (s) İbrahim²³⁵ hariç tüm çocukları Hz. Hatice'den olmuştur.²³⁶ Hz. Hatice'nin dünyaya 6 çocuk getirdiği²³⁷ kabul edilmekle beraber

²³² Dûmî, s. 16.

²³³ Süheylî, II, 156.

²³⁴ el-Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed, *Ahbâru Mekke vemâ câe fihâ mine'l-âsâr*, thk. Rüşdi Sâlih Melhas, Mektebetü's-Sekâfe, 10. Baskı, Mekke 1423/2002, II, 199; Taberî, II, 197, 198.

²³⁵ İbrahim'in annesi Mariye el-Kîbtiyye olup Hz. Peygamber'in (s) cariyesidir. O, Mısır'da Nil'in kuzeyinde Saîd bölgesinde bulunan Ansinâ beldesinin Hafn kasabasıdır. Onu Hz. Peygamber'e Mukavkis hediye etmiştir. İbn Hişâm, I, 191 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 253).

farklı rivayetler de vardır. Genel kabul gören görüş Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le (s) evliliğinden 2 erkek 4 kız olmak üzere 6 çocuğu olduğudur.²³⁸ İbn İshâk'ın naklettiği bir rivayete göre Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'le (s) evliliğinden iki oğlu,²³⁹ diğer bir rivayete göre üç oğlu ile dört kızı dünyaya gelmiştir.²⁴⁰

Hz. Hatice'nin; Kâsım, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fâtıma ve Abdullah (Tâhir, Tayyip) adındaki çocuklarının hepsinin bi'setten önce doğdukları rivayet edilmekle beraber²⁴¹ Abdullah'ın İslâmî dönemde doğduğu rivayeti ağırlık kazanmaktadır.²⁴² İbn Hişâm'a göre kızların en büyüğü Rukiye'dir. Sonra Zeynep ardından Ümmü Gülsüm, sonra Fâtıma gelir.²⁴³ Fakat kızlar içinde en büyüğünün Zeynep olduğu daha sonra Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma'nın doğduğu şeklindeki sıralama daha doğru kabul edilmektedir.²⁴⁴ Bazı kaynaklarda Abdullah, Tâhir ve Tayyip'in aynı çocuk olduğu²⁴⁵ İslâmiyet'ten sonra doğduğu için bu çocuğun Tayyip ve Tâhir lakabıyla anıldığı kaydedilmektedir.²⁴⁶ Erkek çocuklarının kızlardan sonra dünyaya geldiği ve İslâm gelmeden önce daha bebekken vefat ettikleri²⁴⁷ rivayet edilmekte ise de, doğru olanın oğullarının büyüğünün Kâsım olduğu, kızlardan önce dünyaya geldiği, iki yaşına kadar yaşadığı, Hz. Peygamber'in Arap âdetlerine göre onun adıyla "Ebü'l-Kâsım" olarak künyelendiği daha sonra Abdullah'ın (Tayyip ve Tahir) dünyaya geldiği rivayetidir.²⁴⁸ Erkek çocukları İslâmî döneme yetişmemişlerdir. Kız çocukları ise İslâmî döneme yetiştiler, ona iman edip Medine'ye hicret ettiler.²⁴⁹ Hz. Muhammed'in (s) Hz. Hatice'den olan çocuklarının tamamında ebeliğini ve aynı zamanda sütanneliğini Safiye bint Abdulmuttalib'in

²³⁶ İbn Sa'd, VIII, 13; Taberî, II, 368; İbn 'Abdilber, IV, 1817; İbn Hacer, VII, 82.

²³⁷ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn 'Abdilber, IV, 1818; İbn Hacer, VII, 83.

²³⁸ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn 'Abdilber, IV, 1818; İbn Hacer, VII, 83; çocuklarının 11'e kadar çıkarıldığı farklı rivayetler için bk. Şâmî, XI, 28.

²³⁹ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 308).

²⁴⁰ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 308-309).

²⁴¹ İbnü'l-Esîr, VII, 81.

²⁴² İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hacer, VII, 83; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, ilmî müşavir ve red. Hakkı Dursun Yıldız, Çağ Yayınları, İstanbul 1986, I, 339.

²⁴³ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 253).

²⁴⁴ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hazm, s. 16; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

²⁴⁵ İbn Hazm'da geçen rivayete göre Kâsım dışında dünyaya gelen çocuğun isminin Abdullah, Tâhir, Tayyip veya Abdi'l-'Uzzâ olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Bk. *Cemhere*, s. 16.

²⁴⁶ İbn Sa'd, VIII, 13; İbn Hacer, VII, 83; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

²⁴⁷ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 308).

²⁴⁸ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 253); İbn Kuteybe, s. 141.

²⁴⁹ İbn İshâk, s. 61 (*Siyer*, s. 134).

cariyesi olan Ümmü Rafi‘ Selmâ Hatun yapmıştır.²⁵⁰ Doğumdan önceki tıbbî hazırlıkları da bu hanım yapmıştı.²⁵¹ Selmâ Hatun, İbrahim’in ve Hz. Fâtıma’nın oğullarının da doğum ebesi idi.²⁵² Her erkek çocuğu için iki, kız çocuğu için ise bir koyun akîka kurbanı kesildi. O dönemde çocuklar doğmadan önce onları emzirecek sütanne seçilirdi.²⁵³

a. Kâsım (ö. 598): Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’le (s) evliliğinden olan ilk erkek çocuğu Kâsım’dır. Kâsım muhtemelen hicretten 26–27 yıl önce dünyaya gelmiştir. Bu da m. 596 yılına tekabül eder.²⁵⁴ İbn Hazm’a göre Hatice, bu ilk çocuğuna dedelerinden biri olan Abdü’l-Uzzâ (tanrıça Uzzâ’nın kulu) adını vermiş, ancak Muhammed (s) bu tür isimlerden hoşlanmadığı için, Kâsım (taksim eden, sadaka dağıtan) olarak değiştirmiştir.²⁵⁵ Hz. Peygamber (s), ilk çocuğu Kâsım olduğu için “Ebü’l-Kâsım” künyesiyle anılmıştır. İbn ‘Abdilber, bu konuda âlimlerin ittifak ettiklerini rivayet etmektedir.²⁵⁶ Kâsım’ın ne kadar yaşadığı ve ne zaman öldüğü konusunda ihtilaf vardır. Yedi gün veya yedi ay yaşadığı, süt emme yaşını tamamladığı, hatta temyiz yaşında yahut hayvana binecek yaşta öldüğü ileri sürülmüştür.²⁵⁷ İki ya da dört²⁵⁸ yaşında öldüğüne dair rivayetler varsa da yürüme çağında öldüğüne dair rivayetler²⁵⁹ göz önüne alındığında yaklaşık olarak iki yaşında öldüğü ağırlık kazanmaktadır.²⁶⁰ Kâsım m. 598 yılında Mekke’de öldü.²⁶¹ İbn Mâce’nin *es-Sünen*’inde yer alan bir rivayette, Kâsım’ın süt emme çağını tamamlamasına az bir süre kala ölmesi üzerine Hz. Hatice, Kâsım’ın bu süreyi doldurmadan ölmesi sebebiyle üzüntüsünü dile getirdiği, Hz. Peygamber’in de (s) onun bu süreyi cennette tamamlayacağını söylediği belirtilmektedir.²⁶² Hz.

²⁵⁰ İbn Sa’d, VIII, 107; İbn Sa’d’da başka bir yerde, ‘Ukbe’nin Mevlâsı Selmâ olarak geçmektedir. Bk. *Tabakâtü’l-Kübrâ*, VIII, 13.

²⁵¹ İbn Sa’d, VIII, 107.

²⁵² İbn ‘Abdilber, IV, 1862; İbnü’l-Esîr, VII, 147.

²⁵³ Şâmî, XI, 28.

²⁵⁴ Çubukçu, Kasım’ın, Hz. Peygamber’in (s) nübüvvetinden kısa bir süre önce Mekke’de dünyaya geldiğini ifade etmektedir. Kasım’ın doğumu m. 596 olarak tespit edildiğine göre, peygamberliğin gelmesinden on dört yıl öncesi demektir. Bu da kısa bir süre değildir. Bk. Çubukçu, Asri, “Kâsım”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 538.

²⁵⁵ İbn Hazm, s. 38; Hamidullah, s. 69.

²⁵⁶ İbn ‘Abdilber, IV, 1818.

²⁵⁷ Çubukçu, “Kâsım”, *DİA*, XXIV, 538.

²⁵⁸ Yâ’kûbî, I, 32; Daha geniş bilgi için bk. Şâmî, XI, 19.

²⁵⁹ İbn ‘Abdilber, IV, 1818.

²⁶⁰ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 254).

²⁶¹ İbn ‘Abdilber, IV, 1818.

²⁶² İbn Mâce, *Sünen*, “Cenâiz”, 27; Çubukçu, “Kâsım”, *DİA*, XXIV, 538.

Peygamber (s), Kâsım'ın ölümünden sonra Hz. Hatice'nin yanına geldiğinde onun ağladığını gördü. Hz. Hatice dedi ki: “Ya Resûlallah, Kâsım için memelerim süt dolu. Şayet yaşasaydı ve süt emmesini tamamlasaydı bana daha rahat olurdu.” deyince Hz. Peygamber (s): “Eğer dilersen onun cennette sesini sana işittireyim” deyince Hz. Hatice: “Hayır, Allah ve Resûlünü tasdik ederim.” dedi.²⁶³ Diğer bir rivayete göre de Kâsım öldüğünde Hz. Peygamber (s): “Onun için cennette bir emzirici vardır. Onun emzirme işini tamamlayacaktır.” demiştir.²⁶⁴

Hz. Peygamber'in (s) çocuklarının vefatıyla ilgili olarak genel bir ifade kullanan İbn İshak, kızlarının peygamberlik dönemine ulaştığını, erkek çocuklarının ise bi'setten önce öldüğünü kaydeder. Kâsım'ın câhiliye döneminde veya bi'setten sonra öldüğü de rivayet edilmektedir.²⁶⁵ Kâsım'ın nübüvvetten sonra vefat ettiğini kabul edenlerin en önemli dayanağı onun ölümünün Kevser sûresinin nüzûl sebepleri arasında zikredilmesidir.²⁶⁶ Kâsım ölünce ‘Âs b. Vâil:²⁶⁷ “Muhammed oğlundan ebter²⁶⁸ oldu, yani neslini devam ettirecek oğlu yok.”²⁶⁹ dedi. Bunun üzerine Allah: “*Şüphesiz biz sana (Kâsım'ı kaybetmene karşılık) Kevser'i verdik. O halde, (buna şükür olarak) Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Doğrusu, sana (evlatsız, nesli kesik deyip) buğzeden, soyu kesik olanın ta kendisidir.*”²⁷⁰ âyetlerini gönderdi.²⁷¹ Kâsım'ın bi'setten önce Abdullah'ın ise sonra öldüğü dikkate alındığında bu sözün Abdullah'ın ölümünden sonra söylenmiş olma ihtimalini

²⁶³ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 254); Süheylî, II, 156–157.

²⁶⁴ Süheylî, II, 157; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 458.

²⁶⁵ İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 254).

²⁶⁶ Çubukçu, “Kâsım”, *DİA*, XXIV, 538.

²⁶⁷ İbn İshâk'ta bu şahsın ‘Âmr b. el-‘Âs olduğu, dipnotta ise sehven böyle yazıldığı, bu şahsın ‘Âs b. Vâil olarak tanındığı geçmektedir (İbn İshâk, s. 229). İbn İshâk tercümesinde ise dipnottaki bilgi verilmeyip bu şahsın ‘Âmr b. el-‘Âs olduğu kaydedilmekte (*Siyer*, s.309), bu ise karışıklığa sebebiyet vermektedir. Çünkü bu iki şahıs baba-oğul olup ayrı ayrı kişilerdir. Bahsi geçen şahıs, ‘Âs b. Vâil olarak bilinen Ebû ‘Âmr el-‘Âs b. Vâil b. Hâşim b. es-Sehmî (ö. M. 622) olup Kureyş ileri gelenlerinden biridir (bk. Fayda, Mustafa, “Âs b. Vâil”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 449). Diğeri ise bu şahsın oğlu meşhur sahabî ‘Âmr b. el-‘Âs (ö. 43/664)'tır (bk. Önkâl, Ahmet, “‘Âmr b. ‘Âs”, *DİA*, İstanbul 1991, III, 79–81). İbn Abbâs, Mücâhid, Sa‘îd b. Cübeyr ve Katâde, Kevser suresinin ‘Âs b. Vâil hakkında indirildiğini söylemişlerdir. Bk. İbn Kesîr, *Ebü'l-Fidâ İsmâil, Tefsiri'l-Kur'ân'il Azîm*, Beyrut 1424/2003 (Hadîslerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, çev. Bekir Karlığa - Bedreddin Çetiner, İstanbul 1991), XV, 8699.

²⁶⁸ Araplar; erkek ve kız çocukları olup, erkek çocukları ölen kişiye “ebter, soyu kesildi”, derlerdi. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, XV, 8700.

²⁶⁹ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 309); İbn Sa‘d, I, 106.

²⁷⁰ *el-Kevser*, 108/1–3.

²⁷¹ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 309).

artırmaktadır.²⁷²

Hiçbir kaynakta yer almadığı halde Muhammed Hüseyin Heykel'in, çocuklarının ölümü üzerine Hz. Hatice'nin ilâhların merhametsizliğinden sızlandığını, Kâbe ilâhlarına adaklar adadığını ve Hübel, Lât, Uzzâ ve Menât namına kurbanlar kestiğini söylemesi onun Batılı yazarlardan etkilendiğini göstermektedir.²⁷³ Hz. Peygamber'in (s) şu hadisi de Hz. Hatice'nin hiçbir zaman putlara yönelmediğini ispat etmektedir: "Vallahi Hatice Lât ve Uzzâ'ye asla tapmadı, asla ibadet etmedi."²⁷⁴

b. Zeynep (ö. 8/629): Zeynep, âlimlerin büyük çoğunluğuna göre Hz. Hatice'nin kızlarının en büyüğü idi.²⁷⁵ Bi'setten on sene önce doğdu. Zeynep doğduğu zaman Hz. Peygamber (s) otuz yaşında bulunuyordu.²⁷⁶ Zeynep, teyzesinin oğlu Ebü'l-Âs b. Rebi' b. Abdiluzzâ b. Abdişems b. Abdi Menaf ile evlenmiştir.²⁷⁷ Bu evlilikten Ali adında bir erkek ve Ümâme adında bir kız çocukları dünyaya gelmiştir.²⁷⁸

Ebü'l-Âs; Mekke'de zengin, güvenilir ve ticarete sayılı kişilerdendi. Annesi Hâle bint Huveylid, Hz. Hatice'nin kız kardeşi idi. Hz. Hatice yeğenini, kızı Zeynep'le evlendirmesini Hz. Peygamber'den istemiş, Hz. Peygamber de buna muhalefet etmemiştir.²⁷⁹ Bu, Hz. Peygamber'e peygamberlik ve vahiy gelmeden önce idi. Hz. Peygamber (s) Zeynep'i Ebü'l-Âs'a nikâhladı. Hz. Hatice yeğeni Ebü'l-Âs'ı oğlu yerinde tutardı. Allah Hz. Peygamber'i (s) peygamberlikle şereflendirdiği zaman Hz. Hatice ile kızları iman ettiler. Ebü'l-Âs ise müşriklikte kaldı.²⁸⁰ Kureyş müşrikleri Allah'ın emirlerine karşı koymaya ve düşmanlığa başladıkları zaman, "Siz Muhammed'in kızlarını almakla onu derdinden kurtardınız. Kızları geri çevirip onlarla kendisini meşgul ediniz." dediler. Ebü'l-Âs'a gidip, "Aileni kendinden ayır. Biz, seni Kureyş kadınlarından hangisini istersen, onunla

²⁷² Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam v.b., Azim Dağıtım, İstanbul t.y., IX, 511; Mevdûdî, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l-Kur'an, Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayanî v.b., İstanbul 1996, VII, 265.

²⁷³ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

²⁷⁴ Ahmed b. Hanbel,* VII, 222, Hadis No: 17976.

²⁷⁵ Taberî, II, 368; İbn Hazm, s. 16; Şâmî, XI, 29.

²⁷⁶ İbn 'Abdilber, IV, 1853.

²⁷⁷ İbn Kuteybe, s. 141.

²⁷⁸ Hz. Hatice'nin torunu Ümame hakkında daha geniş bilgi ve Hz. Peygamber'in (s) ona olan sevgisi için bk. ez-Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, mütercimi ve şârihi: Ahmed Naim - Kamil Miras, Ankara 1987, II, 453-454; İbn Hazm, s. 16.

²⁷⁹ Taberî, III, 72.

²⁸⁰ Taberî, III, 72.

evlendiririz.” dediler. Ebü'l-Âs: “Hayır. Vallahi ben zevcemden ayrılmam. Onun yerine Kureyş kadınlarından bir kadının, benim karım olmasını da istemem.” dedi.²⁸¹

Bedir esirleri arasında Hz. Peygamber'in (s) damadı ve Zeynep'in kocası Ebü'l-Âs b. Rebi' de bulunuyordu. Zeynep, kocasını kurtarmak üzere fidye yolladı. Bu fidye annesi Hz. Hatice'nin onu Ebü'l-Âs'a gelin ederken verdiği gerdanlık idi. Hz. Peygamber (s) gerdanlığı görünce onu Hz. Hatice'nin hediye ettiğini hatırlayarak duygulandı ve arkadaşlarına, “Uygun görürseniz Zeynep'in hatırına esirini serbest bırakın, gerdanlığı da geri verin.” buyurdu. Ashabı, “Elbette yâ Resûlallah” dediler ve Ebü'l-Âs'ı serbest bıraktılar.²⁸² Fakat Hz. Peygamber (s) Ebü'l-Âs'tan, Zeynep'i Medine'ye göndermesini şart koştu.²⁸³ Müslümanların karşılıksız olarak serbest bıraktığı Ebü'l-Âs, Mekke'ye gidince, birkaç gece Mekke'de kaldıktan sonra bir gece Hz. Zeynep'le birlikte Mekke'den yola çıktı. Onu, Zeyd b. Harise ve arkadaşına teslim etti. Onlar da Zeynep'i Hz. Peygamber'e (s) getirdiler.²⁸⁴

Böylece din ayrılığı sebebiyle Ebü'l-Âs Mekke'de, Zeynep de Medine'de kalmıştı. Mekke fethinden kısa bir süre önce, Ebü'l-Âs ticaret yapmak üzere birazı kendine, birazı da Kureyş'e ait büyük bir mal ile Şam'a gitti. Şam dönüşünde kendisine bir İslâm müfrezesi rast gelip yanındaki malları ele geçirdi ve onları kaçırmaya mecbur ettiler ve elde ettikleri malları Medine'ye getirdiler. Ebü'l-Âs

²⁸¹ Taberî, III, 72; Zebîdî, II, 455–456.

²⁸² el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Meğazî*, thk. Marsden Jones, 3. Basım, Beyrut 1404/1984 (Londra 1966 basımından ofset), I, 131.

²⁸³ Vâkıdî, I, 131; İbn Hişâm, II, 653 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, II, 395).

²⁸⁴ Zeynep'in getirilmesiyle ilgili daha detaylı bir rivayet şöyledir: Ebü'l-Âs Mekke'ye geldiğinde Zeynep'e babasının yanına gitmesini söyledi. Hz. Zeynep hazırlığını tamamladı. Kocasının kardeşi Kinâne b. er-Rabî' bir deve getirdi. Zeynep ona bindi. Kinâne de oklarını ve yayını alarak gündüz ortası deveyi çekerek Zeynep'le birlikte yola koyuldu. Bu durumu fark eden Kureyşlilerden bir grup bu konuyu tartışıp sonra Zeynep'i aramaya çıktılar. Zî Tuva denen yerde onlara yetiştiler. Onlara ilk yetişen Habbân b. el-Esved, Nâfi' b. Abd-i Kays ve Fihri olmuştular. Habbân mızrağını sallayarak Zeynep'i korkuttu. Söylendiğine göre Zeynep hamile olup bu korku ile karnındaki cenini düşürmüştür. Kocasının kardeşi Kinâne çöküp okları önüne yaydı ve “Vallahi! Bana yaklaşan herkese bir ok saplayacağım” diye bağırınca insanlar ondan uzaklaştılar. Bir grup Kureyşliyi yanına alan Ebû Süfyan yanına doğru yaklaşarak; “Delikanlı! Şu oklarını çek seninle adam gibi konuşalım” dedi. O okunu yere indirince Ebû Süfyan yanına gelerek, “Doğru yapıyorsun, bu kadınla güpegündüz, insanların gözü önünde yola çıktın. Muhammed yüzünden başımıza gelen hezimet, felaket ve belaları biliyorsun. Sen Onun kızını alıp yola çıkınca, Kureyşliler bunun bizim başımıza, aşağılandığımızda gelen bir felâket olacağı zannına kapıldılar. Böyle bir şeye razı olmamız bizim gevşeyip zayıfladığımızı gösterir. Ömrüme yemin olsun ki, bizim Zeynep'i babasına gitmekten alıkoymaya hiç bir ihtiyacımız yok. Ama sen bu kadını geri götürüp bekle. İnsanlar onu geri çevirdiğimizi konuşup ta sesleri yatısınca, gizlice onu yola koyup babasına ulaştırırsın” dedi. Kinâne bunu uygun görüp geri döndü. Böylece birkaç gece geçti. İnsanların bu husustaki dedikodusu kesilince Zeynep'i bir gece Zeyd ile arkadaşına teslim etti. Onlar da Zeynep'i Hz. Peygamber'in (s) yanına götürdüler. İbn Hişâm, II, 654–655 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, II, 396–397).

geceleyin Zeynep'in yanına giderek kendisini korumaya almasını istedi. Zeynep de onu korumaya aldığını ilan etti. Ebü'l-Âs malını geri istemek için gelmişti. Hz. Peygamber (s) sabah namazına gelmiş ve sabah namazı için ashabıyla birlikte tekbir almıştı. İşte bu sırada Zeynep kadın saflarından seslenerek: "Ey insanlar! Ben Ebü'l-Âs'ı himayeme aldım" dedi. Hz. Peygamber (s) namazı bitirip selam verince insanlara yüzünü dönüp "Ey insanlar! Benim duyduğum sesi siz de duydunuz mu?" diye sordu. "Evet, duyduk" dediler. Hz. Peygamber (s): "Nefsim elinde olan zata yemin olsun ki, bu konuda bu sözleri duyana kadar ben de bir şey bilmiyordum. Müslümanların sıradan bir ferdi bile sığınma verme hakkına sahiptir." buyurarak Zeynep'e, "Ona ikram et. Ama o yanına giremez. Zira sen ona helâl değilsin" dedi.²⁸⁵

Hz. Peygamber (s), Ebü'l-Âs'ın malına el koyan müfrezeyle haber göndererek; "Eğer bir ihlanda bulunur da adama malını geri verirsiniz, biz bu duruma seviniriz. Geri vermeyi reddedecek olursanız, biliniz ki o mal, Allah'ın size tanımış olduğu bir hak olan ganimet olup, siz ona daha fazla hak sahibi bulunuyorsunuz" buyurdu. Müfrezedekiler bunu işitince Ebü'l-Âs'a malını geri verdiler. O da malı alıp Mekke'ye götürdü ve mal sahiplerine mallarını dağıttı, sonra onlara: "Ey Kureys topluluğu! Bende malı olan hiç kimse kaldı mı?" diye sordu. Kureysliler, "Hayır! Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, malımızın tam ve cömertçe geri ödendiğini görüyoruz" dediler. Bunun üzerine: "Öyleyse ben de Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Onun kulu ve Resûlü olduğuna şahadet ediyorum. Vallahi Muhammed'in yanındayken beni İslâm'a girmekten alıkoyan şey sadece sizin benim hakkımda malınızı yemeyi arzulamamdan dolayı Medine'de İslâm'a girdiğimi düşünmenizdir. Allah bana malınızı size ödemeyi nasip ettiğine göre artık Müslüman oldum." deyip ardından beklemeden yola çıktı ve Hz. Peygamber'in (s) yanına geldi. Hz. Peygamber (s) Zeynep'i yeni bir nikâhla²⁸⁶ onunla tekrar evlendirdi.²⁸⁷ Zeynep hicretten sekiz yıl birkaç sonra Medine'de vefat etti.²⁸⁸

c. Rukiye (ö. 2/624): Hz. Hatice'nin, Zeynep'ten üç yıl sonra ikinci kızı

²⁸⁵ İbn Hişâm, II, 658 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, II, 401).

²⁸⁶ Bazı rivayetlere göre eski nikahı ile verdi. Rivayetleri bir arada görmek için bk. Âişe Abdurrahman, bint Şatı, *Rasûlüllah'ın Kızları ve Torunları*, çev. İsmail Kaya, Uysal Kitabevi, Konya 1993, s. 103.

²⁸⁷ Zebîdî, II, 456.

²⁸⁸ İbn Kuteybe, s. 142.

Rukiye doğdu.²⁸⁹ Rukiye dünyaya geldiğinde Hz. Peygamber (s) otuz üç yaşındaydı.²⁹⁰ Rukiye, nübüvvetten önce Hz. Peygamber'in (s) amcası Ebû Leheb'in oğlu 'Utbe ile kız kardeşi Ümmü Gülsüm de diğer oğlu 'Uteybe ile evlendi. Bunlar, Hz. Peygamber'e (s) olan kızgınlıklarından ötürü gerdeğe girmeden Rukiye ve Ümmü Gülsüm'ü boşadılar. Rukiye, Osman b. Affan'la evlendi,²⁹¹ onunla birlikte Habeşistan'a hicret etti; sonra beraber Mekke'ye geri dönüp bilahare Medine'ye hicret ettiler. Medine'de Abdullah adında bir çocukları dünyaya gelmişti. Abdullah, altı yaşına basınca bir horoz, gözlerini gagaladı ve çocuk bu yüzden vefat etti.²⁹² Önceleri Osman'a oğlu Abdullah'ın adı ile künye verilerek Ebû Abdullah denilmiştir. Sonra oğlu 'Amr'a nispeten Ebû 'Amr denmiştir.²⁹³ Hz. Peygamber (s), Bedir'de iken Rukiye vefat etmiş, bu yüzden de cenazesine katılamamıştı.²⁹⁴ Zeyd b. Harise, Bedir zaferinin müjdesini getirdiği zaman Rukiye'nin mezarını toprakla örtüklerini görmüştü. Osman, hasta bakıcılığını yapmak için Rukiye'nin yanında kalmıştı. Ama yine de Hz. Peygamber (s), onun ganimet payını ayırıp vermişti.²⁹⁵

d. Ümmü Gülsüm (ö. 9/630): Belâzürî'ye göre Hz. Hatice'nin üçüncü kızıdır.²⁹⁶ Ümmü Gülsüm, önce 'Uteybe b. Ebû Leheb ile evlenmiş fakat Ebû Leheb'in isteği üzerine boşanmıştı. Sonra ablası Rukiye vefat edince Hz. Osman'la evlendi.²⁹⁷ Bu sebeple Hz. Osman'a iki nur sahibi anlamına gelen "Zunnureyn" denilmiştir. Hiç çocuğu olmayan Ümmü Gülsüm hicrî dokuzuncu senenin Şaban ayı, miladî 630'da Hz. Osman'la evli iken vefat etti. Hz. Peygamber (s) cenazesinde bulundu. Rukiye'den sonra Ümmü Gülsüm'ün de ölmesi üzerine Hz. Peygamber (s): "Eğer üçüncü bir kızım yanımda olsaydı, onu da Osman'la evlendirirdim." demiştir.²⁹⁸

e. Fâtıma (ö. 11/632): Hz. Hatice'nin en küçük kızı olup, Hz. Peygamber'in (s) soyu onunla devam etmiştir. Bi'setten yaklaşık bir yıl önce (m. 609), İbn Sa'd ile bir kısım tarihçilere göre ise Kureyş'in Kâbe'yi yeniden inşası sırasında (m. 605) Mekke'de

²⁸⁹ Afzalurrahman, II, 235.

²⁹⁰ İbn 'Abdilber, IV, 1839.

²⁹¹ İbn Kuteybe, s. 142.

²⁹² İbn Kuteybe, s. 142; İbn Kesîr, *Tarih*, V, 510.

²⁹³ İbn Kesîr, *Tarih*, V, 510.

²⁹⁴ Afzalurrahman, II, 235.

²⁹⁵ İbn Kesîr, *Tarih*, V, 510.

²⁹⁶ Belâzürî, II,29.

²⁹⁷ İbn Kuteybe, s. 142.

²⁹⁸ İbn Kesîr, *Tarih*, V, 511.

doğdu.²⁹⁹ Bazı kaynaklarda ÂiŖe'den beŖ yaŖ kadar büyük olduğu kaydedildiğine gre³⁰⁰ birinci grŖ ağırlık kazanmaktadır. KardeŖleri Zeynep ile Rukiye'den küçük, mm Gülsüm'den büyük olduğu sylenmekteyse de Hz. Peygamber'in en küçük kızı olduğu grŖ daha doğru kabul edilmektedir.³⁰¹ Zehebî'nin belirttiğine göre künyesi "Babasının annesi" mnasına gelen "Ümmü Ebh" idi. Bu knyeyi almasının sebebi, Ftma'yı anne sevgisiyle seven Hz. Peygamber'in kendisine bu Ŗekilde hitap etmesi olmalıdır. Lakabı "beyaz, parlak ve aydınlık yzly kadın" anlamında Zehra olmakla beraber "ıffetli ve namuslu kadın" anlamındaki Betül lakabıyla anıldığı da görülmektedir.³⁰²

Kaynaklarda Ftma'nın çocukluk ve gençlik yıllarına dair pek az bilgi bulunmaktadır. Bunlardan biri Kâbe'de namaz kılmakta olan Hz. Peygamber'in (s) secdeye vardığı sırada omuzlarına mŖrikler tarafından bir devenin dlyatağının atılması zerine Ftma'nın koŖarak babasının üzerindeki pislikleri temizlemesi ve bunu yapanlara kızıp söylenmesidir.³⁰³ Hicretten bir müddet sonra Ftma'nın, yanlarında Ali ile annesi Ftma bint Esed olduğu halde Sevde, kız kardeŖi mm Gülsüm ve Ebû Bekr'in ailesiyle birlikte Medine'ye hicret ettikleri bilinmektedir.

Ftma on beŖ yaŖını tamamladıktan sonra onunla önce Eb Bekir, ardından da mer evlenmek istemiŖ, Hz. Peygamber (s) her iki teklife de olumlu cevap vermemiŖtir. Bunun ardından Ali, Ftma'ya talip olmuŖ ve bu talebi Hz. Peygamber (s) tarafından kabul edilmiŖtir.³⁰⁴ O sıralarda fakir bir delikanlı olan Ali mehir verecek kadar malı bulunmadığından Bedir Gazvesi'nde ganimetten payına dŖen zırhı, bazı rivayetlere göre ise devesini ve bir kısım eŖyasını satarak 450 dirhem gmŖ civarında bir mihr vermiŖtir. Ftma'nın çeyizi de kadife bir örtü içine hurma lifi doldurulmuŖ deri bir yastık, iki el değirmeni ve deriden yapılmıŖ iki su kabından ibaretti. Düğünleri, Hz. Peygamber'in (s) ÂiŖe ile evlenmesinden dört buçuk ay sonra 2. yılın Zilkade (Mayıs 624) veya Zilhicce (Haziran 624) ayında gerekleŖti. Ftma hicrî 3. yılın Ramazan ayında (Ŗubat 625) ilk çocuğu olan Hasan'ı, bir yıl sonra Ŗaban (Ocak) ayında

²⁹⁹ İbn Sa'd, VIII, 16.

³⁰⁰ İbn Hacer, VIII, 54.

³⁰¹ İbn Hacer, VII, 648.

³⁰² Zürkânî, IV, 333; Kandemir, M. YaŖar, "Ftma", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 219.

³⁰³ Buhârî, "el-Vud", 3/74 (hadis no: 102).

³⁰⁴ İbn Sa'd, VIII, 16.

Hüseyin'i dünyaya getirdi. Daha sonraki yıllarda küçük yaşta ölen Muhassin³⁰⁵ ile Ümmü Gülsüm ve Zeynep doğdu.

Uhud Gazvesi'nde on hanımla birlikte gazilere yiyecek ve su taşıyan Fâtıma aynı zamanda yaralıları tedavi etti. Bu savaşta Hz. Peygamber'in dişinin kırılması üzerine yüzündeki kanları temizlemeye çalıştı. Kanın dinmediğini görünce bir hasır parçasını yakıp küllerini Hz. Peygamber'in (s) yüzüne bastırmak suretiyle akan kanı durdurmayı başardı.³⁰⁶

Hz. Peygamber'in (s) amcası Abbas, bir gün Ali ve Fâtıma'nın evine gitmişti. O sırada Fâtıma, Ali'ye: "Ben, senden yaşlıyım!" diyordu. Abbas: "Ey Fâtıma! Sen, Kureyşlilerin Kâbe'yi yeniden yaptıkları ve Muhammed'in otuz beş yaşında bulunduğu sırada doğdun. Sen de ey Ali! Bundan yıllarca önce doğmuşsun!" dedi.³⁰⁷

Bir gün Âişe, Fâtıma'ya şöyle sormuştu: "Vefatı esnasında Resûlullah'ın üzerine atıldığında ağlamış sonra gülmüştün, bunun sebebi neydi?" Fâtıma: "Babam vefat edeceğini bana söyleyince ağladım, üzerine atılıp yumuldum. Bana: "Aile efradım arasında bana ilk kavuşacak olan sensin ve cennetlik kadınların hanımefendisidir. Ancak 'İmran kızı Meryem de onların hanımefendisidir." deyince gülmeye başladım." dedi.³⁰⁸ İbn Mes'ud'dan rivayet edilen zayıf bir hadiste: "Fâtıma, ismetini muhafaza etmiş bir kadındır. Allah kendisini ve zürriyetini cehenneme haram kılmıştır." buyrulmuştur.³⁰⁹

İbn Kesîr, diğer kardeşlerinin Hz. Peygamber (s) hayatta iken vefat ettiğini, Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in (s) vefatını görmek gibi bir musibete maruz kaldığı için diğer kardeşlerine nispetle daha üstün ve faziletli kılındığını ifade etmektedir.³¹⁰

Fâtıma rahatsız olduğu bir zamanda Hz. Peygamber (s) yanına gelir ve nasıl olduğunu sorar. Fâtıma rahatsızlığının arttığını ifade eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s): "Cennet hanımlarının efendisi olsan razı olmaz mısın?" dedi. Fâtıma: "Meryem bint 'İmrân ne olacak?" deyince Hz. Peygamber (s): "O kendi âleminin efendisi idi. Hatice ise bu ümmetin hanımefendisidir." dedi.³¹¹

³⁰⁵ İbn Kuteybe, s. 211; İbn Hacer, VI, 243.

³⁰⁶ Müslim, "el-Cihâd ve's-Siyer", 32/37 (hadis no: 1790).

³⁰⁷ İbn Sa'd, VIII, 22.

³⁰⁸ İbn Kesîr, *Tarih*, II, 100.

³⁰⁹ Zebîdî, IV, 44.

³¹⁰ İbn Kesîr, *Tarih*, II, 100.

³¹¹ İbn Hacer, VII, 84.

Fâtıma, Hz. Peygamber'in ölümünden beş buçuk ay sonra 3 Ramazan 11 (22 Kâsım 632) tarihinde vefat etti.³¹² Ölümünden sonra vücudunu kimsenin görmemesi için vasiyeti üzerine onu Hz. Ali ile Hz. Ebû Bekr'in hanımı Esmâ bint Umeys'in yıkadığı zikredilmektedir.³¹³ Cenaze namazını Abbas ya da Ali kaldırmış,³¹⁴ vasiyeti üzerine geceleyin Ali, Abbas ve oğlu Fazl tarafından Cennetü'l-Baki' mezarlığına defnedilmiştir. Fâtıma'dan on sekiz hadis rivayet edilmiş olup bu hadislerin tamamı *Kütüb-i Sitte*'de yer almaktadır.³¹⁵

f. Abdullah (ö. 2/624): Hz. Hatice'nin ikinci erkek çocuğu olup bi'setten sonra dünyaya gelmiştir. Abdullah bi'setten sonra; yani İslâmî dönemde dünyaya geldiği için ona Tayyib ve Tâhir denmiştir.³¹⁶ Yürüyecek çağa gelmeden öldüğü rivayet edilir.³¹⁷ Abdullah, Kâsım'ın vefatından sonra Mekke'de öldü.³¹⁸ Abdullah'ın, Kâsım'dan bir ay sonra henüz süttten kesilmeden³¹⁹ öldüğüne dair Ya'kubî'de geçen rivayet, Kâsım'ın İslâmî döneme ulaşmadan m. 598 yılında vefat ettiği, Abdullah'ın da bi'setten sonra dünyaya geldiği düşünüldüğünde doğru görülmektedir.

G. Hz. Hatice İle Hz. Muhammed'in (s) Evlilik Esnasındaki Yaşları

Problemi

Evlendiklerinde Hz. Peygamber'in (s) 25, Hz. Hatice'nin ise 40³²⁰ yaşında olduğuna dair rivâyet genel kabul görmüş, diğer rivâyetler zayıf sayılmıştır.³²¹ Buna aykırı rivâyetler bulunmakla birlikte evlilik tarihini daha muayyen bir şekilde verme gayreti içinde olan ulemâ da mevcuttur.³²² Hakîm b. Hizâm'dan rivayet edildiğine göre Hz. Hatice, Hz. Peygamber (s) ile evlendiğinde ondan 15 yaş büyüktü.³²³

Vâkıdî, İbnü's-Sikkîn ve İbn 'Abdilber'e göre Hz. Muhammed (s), Hz. Hatice adına ticarî seyahate Fil Vak'ası'nın 25. yılında Zilhicce'nin bitimine 14 gece kala çıktı. Bundan 2 ay 25 gün sonra Fil Vak'ası'nın 26. yılında Safer ayının sonunda Hz.

³¹² Zehebî, *Siyer*, II, 128.

³¹³ Zehebî, *Siyer*, II, 129.

³¹⁴ İbn Sa'd, VIII, 24.

³¹⁵ Kandemir, "Fâtıma", *DİA*, XII, 220.

³¹⁶ İbn Sa'd, I, 106; İbn 'Abdilber, IV, 1818-1819; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 458.

³¹⁷ İbn Kesîr, *Tarih*, V, 509.

³¹⁸ İbn Kuteybe, s. 141; İbn 'Abdilber, IV, 1818.

³¹⁹ el-Ya'kubî, Ahmed b. Ebû Yâ'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih (ö. 284/897), *Tarihü'l-Ya'kûbî*, Daru's-Sadr, Beyrut 1423/2002, I, 32.

³²⁰ İbn Sa'd, VIII, 12; İbnü'l-Esîr, VII, 80; İbn Hacer, VII, 83.

³²¹ Hamidullah, s. 66; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

³²² Geniş bilgi için bk. Zebîdî, X, 29.

³²³ İbn Sa'd, VIII, 13; Belâzürî, I, 108; İbn Kesîr, *Tarih*, III, 486; İbn Hacer, VII, 82.

Hatice ile evlendi. İbn ‘Abdilber bunun tam olarak Fil Vak‘ası’ndan 25 yıl 2 ay 10 gün sonraya denk geldiğini kaydeder.³²⁴

Evlendiklerinde Hz. Muhammed’in (s) 20,³²⁵ 23,³²⁶ 21, 25,³²⁷ 29,³²⁸ 30,³²⁹ veya 37³³⁰ yaşında; Hz. Hatice’nin ise 21,³³¹ 25³³², 28,³³³ 35³³⁴, veya 45³³⁵ yaşında olduğuna dair farklı kayıtlar da bulunmaktadır.

Hz. Peygamber’in Hz. Hatice ile evlendiğinde kaç yaşında olduğuna dair muhtelif görüşleri Taberî’nin: “O, câhiliye çağında yirmi küsur yaşındayken ilk evliliğini Hatice bint Huveylid ile yaptı” şeklindeki sözleriyle te’lif etmek mümkündür ve bu en doğrusudur denilebilir. Zira Taberî’nin kullandığı “بضع”³³⁶ (birkaç/küsur) kelimesi üçten dokuza kadar olan sayıları ifade eder.

İbn Habîb iki yerde kendi görüşü olarak evlendiklerinde Hz. Peygamber’in 25, Hz. Hatice’nin 40, bir yerde ise farklı bir görüş olarak Hz. Peygamber’in 23, Hz. Hatice’nin 28 yaşında olduğunu kaydeder.³³⁷ Belâzürî de evlendiklerinde Hz. Peygamber’in (s) 25, Hz. Hatice’nin 40, farklı bir görüş olarak ta Hz. Peygamber’in (s) 23, Hz. Hatice’nin ise 28 yaşında olduğunu rivayet eder.³³⁸ Hamidullah, İbn Habîb’in görüşünü: “Tarihçilerin ekserisinin kaydettiğine göre Hz. Hatice, Hz. Muhammed’le (s) evlendiğinde 40 yaşında olmalıdır; fakat İbn Habîb onun ancak yirmi sekiz yaşında olduğunu bize temin etmektedir.” şeklinde yorumlamaktadır.³³⁹ Salih Tuğ da Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’le evlendiklerinde 28 yaşında olduğuna dair rivayete öncelik vermektedir.³⁴⁰

³²⁴ Bk. İbn ‘Abdilber, I, 22–23; Zürkânî, I, 371.

³²⁵ Taberî, III, 401.

³²⁶ İbn Habîb, s. 79.

³²⁷ İbn Hişâm, I, 187 (Arapça metinde geçen Hz. Peygamber’in 21 yaşında olduğu rivayeti Türkçe tercümede –sehven olsa gerek- 20 olarak verilmiştir. Bk. *Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249).

³²⁸ Zürkânî, I, 373.

³²⁹ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249); Ya ‘kûbî, II, 20; İbn ‘Abdilber, I, 23.

³³⁰ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249).

³³¹ İbn ‘Abdilber, I, 23.

³³² İbn Kesîr, *Tarih*, II, 459.

³³³ İbn Sa’d, VIII, 13; Belâzürî, I, 108; Zehebî, *Siyer*, III, 412.

³³⁴ İbn Kesîr, *Tarih*, II, 459.

³³⁵ İbn Hişâm, I, 187 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 249).

³³⁶ Taberî, III, 401.

³³⁷ İbn Habîb, s. 10, 79.

³³⁸ Belâzürî, I, 108.

³³⁹ İslâm Peygamberi, s. 66.

³⁴⁰ Tuğ, Salih, “Resûlullah Muhammed’in (a) Evliliklerinde Kronolojik Yapı” *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, (İSAV’ın tartışmalı ilmî toplantılar dizisi) İstanbul 1998, s. 146.

Hz. Muhammed'le evlendiği sırada Hz. Hatice'nin 28 yaşında olduğuna dair İbn Abbas'tan gelen rivâyet zayıf kabul edilmiştir. Ancak bu rivâyette geçen Hz. Hatice'nin yaşı, hepsi İslâm'dan önce olmak üzere Hz. Muhammed'le evliliğinden altı³⁴¹ çocuk sahibi oluşu gerçeğiyle daha iyi bağdaşır.

Abbas Mahmud Akkad'ın bu konuda şöyle bir tespiti bulunmaktadır: “İbn Abbas, Hz. Hatice'nin yaşını daha iyi bilir. Ayrıca Arap yarımadasında kadınlar erken gelişir ve erken yaşlılık durumuna girer. Genellikle kırk yaşından sonra evlenebilecek kadın az bulunur. Yine kırk yaşından sonra evlenip de yedi çocuk doğuran kadına az rastlanır. Kısacası güzellik, zenginlik, asalet açısından Hz. Hatice gibi seçkin kızlar on beş yaş dolaylarında veya daha önce evlenir. Kesin olarak bilinmemesine karşın Hz. Hatice'nin ilk iki kocası ile yaşadığı süre kısadır. Hz. Hatice'nin onlarla evli iken sadece iki ya da üç çocuk doğurmuş olması buna delildir.”³⁴²

Yirmi sekiz yaşında olduğunu ileri sürenlerin görüşü, biyolojik gerçekler çerçevesinde kuvvet kazanmaktadır. Çünkü Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'den (s) altı çocuğu olmuştur. Bu, kırk yaşından sonra imkânsız olmamakla birlikte, evlendiklerinde yirmi sekiz yaşında olması daha makul görülmektedir. Nitekim bunu kabul eden yazarlar da vardır. Mesela Ahmed et-Tâcî, “Şayet Hatice, Hz. Muhammed'le (s) evlendiğinde kırk yaşında idiye, Hz. Muhammed'e (s) vahiy geldiğinde elli beş yaşında olması gerekir. Bu yaşta bir kadın nasıl doğum yapar? Hâlbuki Abdullah adlı çocuğunu peygamberlikten sonra doğurduğu kesindir.” değerlendirmesini yaparak, evlendiğinde yirmi sekiz yaşında olduğuna dair rivayeti diğerine tercih ettiğini belirtmektedir.³⁴³

³⁴¹ İbn İshâk, s. 229 (*Siyer*, s. 309)

³⁴² Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465.

³⁴³ et-Tâcî, Ahmed, *Sîretü'n-Nebiyi'l-'Arabî*, Kahire 1978, I, 17.

II. BÖLÜM

İSLÂM DÖNEMİNDE Hz. HATİCE

A. İlk Vahiy Geldiğinde Hz. Muhammed'e Destek Oluşu

Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in (s) hayatındaki en önemli rollerinden biri, peygamberlik geldiği zaman kendisine herkesten önce iman etmesi ve onu bütün varlığı ile desteklemesidir.³⁴⁴ O, Hz. Peygamber'in (s) ağır emaneti almaya hazırlanacağı ortamı hazırlamak üzere verilmiş büyük bir yardımcıydı. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in (s) öteden beri sevdiği uzlet hayatına çekilmesine imkân hazırladı. Hz. Peygamber'e (s) hiçbir ihtiyacını arz etmiyor, aksine onun ihtiyaçlarını karşılamak için varını yoğunu seferber ediyordu. Ayrıca ondaki ruhî gelişmeleri benimsiyor, ona destek oluyordu.³⁴⁵

Peygamberlik gelmeden önce Hz. Muhammed'in (s) şehirden uzakta, özellikle Hira'da tefekkür yoluyla ibadet ettiği günlerde Hz. Hatice onunla hep meşgul oluyor, Hira mağarasına gittiğinde onu uzaktan gözetiyor, eve dönmesi geciktiği zaman hizmetkârları vasıtasıyla ona ulaşıyordu. Hz. Hatice'nin bazen Hira'ya Hz. Peygamber (s) ile gittiği de oluyordu.³⁴⁶ Hz. Peygamber (s) Hira dağına giderken, azığını da yanında götürürdü. Azığı tükenince Hz. Hatice'nin yanına döner, bir o kadar zaman için daha azık alır giderdi.³⁴⁷ Hz. Peygamber (s) Hira'daki mağarada inzivaya çekilmeyi, yalnız kalmayı o kadar çok seviyordu ki, vaktinin çoğunu burada geçiriyordu. Bunun üzerine Kureyş kadınları Hz. Hatice'ye "Sen Muhammed'in uğrunda nice fedakârlık yaptın, pek çok mal sarf ettin. O ise şimdi seni terk edip gidiyor." dediklerinde o: "Sizin düşündüğünüz şeyler benim hatırıma bile gelmez. Hatırımda olan şeyler ise yakında ortaya çıkmalı." diyordu. Resûlullah (s) inzivadan dönüşte Kâbe'yi tavaf edip evine dönüyordu.³⁴⁸

Hz. Peygamber (s) halvette yalnız başına bulunduğu sıralarda ışıklar görür, sesler işitir; bunların cinle, kehânetle ilgili olduklarını sanarak korkar durur ve Hz. Hatice'ye: "Ey Hatice! Ben bir ışık görüyor, bir ses işitiyorum. Kâhin olacağım diye

³⁴⁴ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

³⁴⁵ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 210.

³⁴⁶ İbn Hişâm, I, 252. Hamidullah, İbn Hişâm'da geçen Hz. Peygamber'in (s) Hatice ile beraber inzivaya çekildiği rivayetini tuhaf karşılamakta, Hatice'nin yiyecek getirmek için zaman zaman onu görmeye gittiğini ifade etmektedir. Bk. *İslâm Peygamberi*, s. 76.

³⁴⁷ İbn İshâk, s. 112 (*Siyer*, s.188).

³⁴⁸ Kazıcı, s. 103.

korkuyorum. Vallahi şu putlardan ve kâhinlerden nefret ettiğim kadar, hiçbir şeyden nefret etmem!” der, Hz. Hatice de: “Ey amcamın oğlu! Öyle söyleme! Allah seni hiçbir zaman öyle yapmaz” diyerek teselli ederdi.³⁴⁹

Âişe’den nakledilen rivâyete göre Hz. Muhammed’in (s) bi’seti, -onun peygamberliğini müjdeleyen- sadık rüyalar ile başladı. Bu rüyalar sabahın aydınlığı gibi ortaya çıkıyordu.³⁵⁰ Bir Ramazan ayında Hz. Peygamber (s) itikâf için Hira Dağı’na çıkmıştı. Gece olunca, Cibril Allah’ın emrini getirdi ve ona “Oku!” dedi. Hz. Peygamber (s): “Ben okuma bilmem.” diye karşılık verdi. Cibril onu öyle bir sıktı ki, Hz. Peygamber (s) neredeyse öleceğini sandı. Sonra onu bıraktı, tekrar “Oku!” dedi. Hz. Peygamber (s) yine: “Okuma bilmem.” cevabını verdi. Sonra Cibril, yine onu öyle bir sıktı ki, Hz. Peygamber (s) öleceğini sandı. Sonra bıraktı ve tekrar: “Oku!” dedi. Hz. Peygamber (s) yine “Okuma bilmem.” dedi. Bu olay bir kez daha tekrarlandı. Cibril yine “Oku!” deyince Hz. Peygamber (s) “Ne okuyayım?” diye sordu. Bunun üzerine Cibril: “*Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin ziyade kerem sahibidir. O, kalemle öğretti, insana bilmediği şeyleri öğretti.*”³⁵¹ dedi ve oradan ayrıлып gitti.³⁵²

Hz. Peygamber (s) bu hadiseden dolayı korkudan yüreği titreyerek evine döndü. Hz. Hatice’nin yanına vardı. Dizine yakın oturdu. “Beni örtün, beni örtün.” dedi. Üzerini örttüler. Nihayet korkusu gidip sakinleşti. Hz. Hatice’ye olup bitenleri anlattıktan sonra: “Başıma bir iş gelmesinden korktum.” dedi. Hz. Hatice onu teskin etti³⁵³ ve Hz. Peygamber’in (s) korku ve endişelerini giderecek şu sözleri söyledi: “Bundan Allah’a sığınırım Ebü’l-Kâsım! Öyle deme! Yemin ederim ki, Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Allah sana sadece iyilikle muamele edecektir. Çünkü sen akrabanı gözetiyor, doğru konuşuyor, ailene bakıyor, hayatını dürüstçe kazanıyor,³⁵⁴ işini görmekten âciz kimselerin elinden tutuyor, yoksulları kayırıyor,

³⁴⁹ İbn İshâk, s. 112 (*Siyer*, s.188).

³⁵⁰ İbnü’l-Esîr, VII, 82.

³⁵¹ *‘Alak*, 96/1-5.

³⁵² İbn İshak, bu vahyin Hz. Peygamber’e (s) uykuda iken geldiğini ve ‘*Alak Suresi*’nin okunması ve Cebrail’in gitmesinden sonra Hz. Peygamber’in (s) uykusundan uyandığını ifade eder. Bk. İbn İshâk, s. 101 (*Siyer*, s.177).

³⁵³ İbn Kesîr, *Tarih*, III, 10.

³⁵⁴ İbnü’l-Esîr, VII, 82; İbn Kesîr, *Tarih*, III, 9; Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 465; Kime ve hangi amaçla söylendiğini göz önünde bulundurarak yapılan bu konuşma, Hz. Peygamber’in (s) hanımının servetine el sürmediğini, ancak ailesini geçindirmeye yetecek kadar kazanç sağladığını bize açıkça göstermektedir. Kendi hesabına ticaretle uğraşmakla birlikte, tabii ki hanımının ticarî işleriyle eskisi gibi ilgilenmeyi de sürdürmüş olmalıdır. Zira Mekkelilerde kadının serveti

misafirleri ağırıyor, haksızlığa uğrayan kimselere yardım ediyorsun. Allah sana böyle bir şey yapmaz.³⁵⁵ Ama bu hal nedir, ey amcaoğlu? Herhalde sen, bir şey gördün ya da duydun.” dedi.

Hız. Peygamber (s) ona meseleyi anlattı. Anlatılanları dinleyen Hız. Hatice: “Seni müjdelirim, ey amcaoğlu! Ve kalbini teskin edeyim ki, kendisine yemin ettiğin varlığa yemin ederim. Senin bu ümmetin peygamberi olacağına kesinlikle inanıyorum.” dedi. İbn İshak’ın kaydettiği başka bir rivayete göre ise Hız. Peygamber (s) Hız. Hatice’ye: “Ben yalnız kaldığım zaman, bir ses işitiyorum. Vallahi, bunun bir şeyden dolayı olmasından korktum.” dedi. Hız. Hatice: “Maazallah, Allah sana bunu yapmaz. Vallahi, şüphesiz sen, emaneti yerine verir, sıla-i rahim yapar, doğru söz söylersin”³⁵⁶ karşılığını verdikten sonra kalkıp elbiselerini giydi, Varaka b. Nevfel’e gitti.³⁵⁷ Hız. Hatice ona meseleyi anlattı. Varaka: “Kuddûs, Kuddûs.³⁵⁸ Varaka’nın nefsi kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki ey Hatice, eğer doğru söylüyorsan, şüphesiz o bu ümmetin peygamberidir. Ona gelen, Musa’ya (a) gelen Nâmûs-ı Ekber’dir. Ona söyle, sebat etsin.” dedi. Bunun üzerine Hız. Hatice Hız. Peygamber’in (s) yanına geri döndü. Ona Varaka’nın söylediklerini aktardı. Varaka’nın bu sözleri, Hız. Peygamber’in (s) kendisine gelen şey hakkındaki bazı tereddütlerini yok etmesini kolaylaştırdı.

evlilikle birlikte asla kocanın malı olmaz, bu malların mutlak mülkiyeti yine kadına ait olmaya devam ederdi. Bk. Hamidullah, s. 70; Daha sonra Hız. Hatice’nin İslâm uğruna servetini harcaması da bunu göstermektedir.

³⁵⁵ Bu bir hanımın kocasına uzun ve devamlı bir beraberlikten sonra söylediği sözlerdir. Bu sözlerde Hız. Peygamber’in, peygamber olmadan önce de parlak bir şahsiyete sahip olduğunun açık ifadesi vardır. Bk. Aişe Abdurrahman, bint Şatı, *Rasûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya, Uysal Kitabevi, Konya 1994, s. 184.

³⁵⁶ İbn İshâk, s. 112 (*Siyer*, s.188).

³⁵⁷ İbn İshâk’tan başka bir rivayet ise şöyledir: Bir gün Hız. Hatice, Resûlullah evde yokken Ebû Bekir’in evine gitti. Hız. Hatice ona, Peygamber’in kendisine anlattıklarını aktardı. Ondan, Muhammed’le birlikte Varaka’ya gitmelerini istedi. Resûlullah (s) eve gelince, Ebû Bekir onun elinden tutup “Varaka’ya gidelim.” dedi. Resûlullah (s) Ebû Bekir’e: “Sana kim haber verdi?” diye sorunca Ebû Bekir: “Hatice.” cevabını verdi. Birlikte Varaka’ya gidip durumu anlattılar. Resûlullah (s), Varaka’ya olanları şöyle anlattı: “Yalnız kaldığım zaman arkamdan, ‘Ya Muhammed, Ya Muhammed!’ diye bir ses işittim. Sonra ses, uzaklaşıp gitti. “Resûlullah (s)’i dinleyen Varaka: “Sen korkma. Sana geldiği zaman sebat et. Ta ki, ne dediğini duy sonra da bana gel haber ver.” dedi. Resûlullah (s) yalnız kaldığında kendisine Cibril gelip: “Ya Muhammed! ‘Bismillahirrahmanirrahim, Elhamdülillahi Rabbi’l-‘alemin’den vele’d-dâllin’e gelince ‘Îla ilahe illallah’ de.” dedi. Resûlullah (s) Varaka’ya geldi ve bu olayı anlattı. Varaka ona: “Müjdelirim, müjdelirim ve şahadet ederim ki, sen, Meryem oğlunun müjdelediği zatsın. Sen, Musa’nın karşılaştığı Namûs-u Ekber’in aynısıyla karşı karşıyasın. Sen, Allah tarafından gönderilmiş bir peygambersin. Bugünden sonra sana cihad emri verilecek. Şayet o günlere yetişirsem, seninle beraber mutlaka cihad ederim.” dedi. Bk. İbn İshâk, s. 112–113 (*Siyer*, s.188–189).

³⁵⁸ Kuddûs: Tâhir, temiz-pak anlamlarına gelmektedir. Aslı takdîs’ten gelmektedir ve bu da tathîr anlamındadır. Bk. İbn Hişâm, I, 190 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 254).

Hız. Peygamber (s), itikâfını bitirince, eskiden olduğu gibi davranarak Kâbe'yi tavaf ederken Varaka'ya rastladı. Varaka onu görünce “Ey kardeşimin oğlu!” dedi. “Bana gördüğün ve duyduğun şeyleri anlat.” Hız. Peygamber (s), ona başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Varaka: “Varaka'nın nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sana gelen, Musa'ya (a) gelen Nâmûs-ı Ekber'dir.³⁵⁹ Sen de bu ümmetin peygamberisin. Elbette eziyete maruz kalacaksın, yalanlanacaksın, savaşacaksın ve yardıma mazhar olacaksın. Şayet ben, o günlere yetişirsem, Allah biliyor ki mutlaka sana yardım ederim.” dedi³⁶⁰ Hız. Peygamber (s): “Onlar beni (yurdumdan) çıkaracaklar mı?” diye sordu. O da: “Evet. Senin getirdiğın gibi bir şey getirmiş olan bir kimse, muhakkak düşmanlığa uğratılmıştır.”³⁶¹ dedi ve ona yaklaştı, başının ortasından öptü. Sonra Hız. Peygamber (s) evine döndü. Allah, Varaka'nın sözleriyle onun sebatını artırdı ve içinde bulunan bazı tereddütleri hafifletti.³⁶² Aradan çok geçmeden Varaka öldü.³⁶³

İlk vahyin gelişini ile ilgili olarak Hız. Hatice'nin, Utbe b. Rebia'nın kölesi Addâs'a³⁶⁴ gittiğini de rivayet edilir. Ona: “Allah aşkına! Cebrail hakkında bana bilgi verebilir misin?” diye sordu. Addâs: “Kuddûs! Kuddûs! Halkı putlara tapan şu beldede Cebrail'den söz etmek de ne oluyor?” dedi. Hız. Hatice: “Sen onun hakkında bildiklerini bana anlat!” dedi. Addâs: “Cebrail, Allah'ın Nâmûs-ı Ekber'idir. O, Allah ile peygamberleri arasında elçidir. Musa ve İsa'nın (a) dostudur. O, peygamberden başkasına gelmez!” dedi.³⁶⁵

Bu sırada vahiy bir müddet kesildi. Hız. Peygamber (s) vahyin kesilmesinden dolayı öyle üzüldü ki, bir kaç kere gidip kendisini yüksek dağların başından aşağı atmak istedi.³⁶⁶ Hız. Peygamber (s) kendisini aşağı atmak için her dağa çıktığında

³⁵⁹ Nâmûs, “sır saklayan, sır sahibi” anlamına gelmektedir. Bk. İbn Manzûr, XIV, 291.

³⁶⁰ İbn İshâk, s. 102 (*Siyer*, s. 179); Buhârî, “Vahy”, 1/3; İbnü'l-Esr, VII, 82.

³⁶¹ Buhârî, “Vahy”, 1/3.

³⁶² İbn İshâk, s. 102, 103 (*Siyer*, s. 178, 179).

³⁶³ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 202.

³⁶⁴ Addâs, Mekke döneminde Hız. Peygamber'in (s) Tâif'e yaptığı yolculuk sırasında Müslüman olan köledir. Hız. Hatice, Hız. Peygamber'in ilk vahye muhatap olmasıyla ilgili olayları Varaka b. Nevfel ile o zamanlar Mekke'de bulunan Addâs'a anlatmış ve her ikisi de gelen meleğın Cebrail olduğunu söyleyerek Hız. Hatice'yi teselli etmişlerdi. Geniş bilgi için bk. Önkâl, Ahmet, “Addâs”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 355–356.

³⁶⁵ İbn Kesîr, *Tarih*, III, 23.

³⁶⁶ Hız. Peygamber (s) için Allah'ın yarattıkları içinde bir şair ya da bir mecnundan daha kötü hiç kimse yoktu. Onlara kızdığı kadar hiç kimseye kızmazdı. Onlara bakmazdı bile. Hız. Peygamber (s) kendi kendine: “Şair veya mecnun mu oldum?” diyordu. Sonra: “Bu yüzden, Kureyş, asla

gökten birinin seslendiğini duydu. Ses: “Ey Muhammed, sen Allah’ın peygamberisin, ben de Cibrilim.” diyordu.³⁶⁷ Ona bakmaya çalıştı. Oracıkta kalakalmıştı. Ne ileri, ne de geri gidebiliyordu. Yüzünü gökyüzünün hangi tarafına çevirse onu gördü. Hz. Peygamber’i (s) aramak üzere Hz. Hatice’nin gönderdiği adamlar gelene kadar, orada öylece kaldı. Fakat onlarla dönmedi. Adamlar Mekke’ye döndüler, sonra tekrar Hz. Peygamber’in (s) yanına gittiler. O yine aynı şekilde duruyordu. Neredeyse akşam olacaktı. Sonra Cibril ayrılıp gitti. Hz. Hatice: “Ya Ebe’l-Kâsım, Vallahi, seni aramak için adamlarımı gönderdim. Gittiler, Mekke’ye geri döndüler, neredeydin?” diye sordu. Hz. Peygamber (s), kendi kendini kastederek: “Herhalde ya bir şair yahut bir mecnun oldum. Bana neler oluyor Hatice?” diye karşılık verdi. Hz. Hatice vahyin gecikmesinden dolayı onun sıkıntılı olduğunu görünce: “Senin bu sabırsızlığımı gördüğünden, Rabbin sana darıldı.” dedi. Bunun üzerine Allah: “*Rabbin seni terk etmedi ve darılmadı.*”³⁶⁸ ayetini indirdi.³⁶⁹

İbn İshâk’tan başka bir rivayete göre vahiy bir süre kesilince Resûlullah (s) Cibril’e: “Seni, bizi daha çok ziyaret etmekten alıkoyan nedir? Niçin daha çok ziyaret etmiyorsun?” diye sordu. Bunun üzerine Allah: “*Biz ancak Rabbinin emri ile ineriz. Önümüzde, arkamızda ve bunlar arasında olan her şey O’na aittir. Senin Rabbin unutkan değildir*”³⁷⁰ ayetini indirdi.³⁷¹ Bundan sonra vahiy bir daha kesilmedi.³⁷² Bunlar Hz. Peygamber’i (s) İslâm davetiyle mükellef kılan ilk ayetlerdir. Bu ayetlerle, kapalı olan şey açıklığa kavuşmuş, Hz. Peygamber de (s) büyük yükü taşımak için ayağa kalkmıştır.³⁷³ Rivayete göre Cebrail, Allah’ın emrini tebliğ edip ayrıldıktan sonra Hz. Peygamber’in (s) vücudundan ter boşandı. Hz. Hatice bu durumu görüp Hz. Peygamber’e biraz dinlenmesini tavsiye edince, Hz. Peygamber (s): “Ey Hatice! Dinlenmek için vakit yoktur” diyerek, insanları hakka

beni konuşmasın. Dağın yüksek bir yerine çıkayım, kendimi oradan atıp öldüreyim. İşte o zaman dinlenirim.” diyerek sırf bu amaçla evinden çıktığı rivayet edilir. Buhârî, “Vahy”, 1/3.

³⁶⁷ İbn İshâk, s. 101 (*Siyer*, s.177).

³⁶⁸ *ed-Duhâ*, 93/3.

³⁶⁹ İbn İshâk, s. 116 (*Siyer*, s.193).

³⁷⁰ *Meryem*, 19/64.

³⁷¹ İbn İshâk, s. 116 (*Siyer*, s.193).

³⁷² İbn Kesîr, *Tarih*, III, 10.

³⁷³ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 202.

davet görevini yerine getirmek üzere harekete geçti. Onun çağrısını ilk olarak eşi Hz. Hatice kabul etti.³⁷⁴

B. Hz. Hatice'nin Cibril'i Tecrübe Etmesi

Varaka b. Nevfel, Hz. Hatice'ye: "Cebrail; Allah ile peygamberler arasında Allah'ın emînidir. Sen, Muhammed'i, görmüş olduğu şeyleri gördüğü yere kadar götür. Kendisine gelen şey gelince, saçını başını aç! Eğer o Allah tarafından gönderilmiş ise, Muhammed gördüğü şeyi göremez!" dedi. Hz. Hatice, Varaka'nın dediğini yaptı. Allah, Resûlullah'ı (s) peygamberlikle şereflendirdiği zaman Hz. Hatice onu teskin etmek için: "Ey amcaoğlu, şu arkadaşın sana geldiği zaman beni haberdar edebilir misin?" diye sordu. Resûlullah (s): "Evet." cevabını verdi. Resûlullah (s) bir gün Hz. Hatice'nin yanındayken birdenbire kendisine Cibril göründü ve: "Ey Hatice! İşte bu Cibril'dir, bana geldi." dedi. Hz. Hatice: "Şu anda onu görüyor musun?" diye sordu. Resûlullah (s): "Evet" cevabını verdi. Hz. Hatice Resûlullah'a (s): "Sol tarafıma otur." dedi. Resûlullah (s), Hz. Hatice'nin sol tarafına oturunca Hz. Hatice: "Şimdi görüyor musun?" diye sordu. Hz. Peygamber yine "Evet" karşılığını verdi. Hz. Hatice bu kez de sağ tarafına oturmasını istedi. Resûlullah (s) geçti, Hz. Hatice'nin sağ tarafına oturdu. Hz. Hatice: "Şimdi onu görüyor musun?" diye tekrar sordu. Resûlullah (s) yine "Evet" deyince Hz. Hatice, Resûlullah'tan (s) kucağına oturmasını istedi. Bu kez Hz. Peygamber (s), Hz. Hatice'nin kucağına oturdu. Hz. Hatice: "Şimdi görüyor musun?" sorusunu tekrarladı. Resûlullah (s) yine olumlu cevap verince Hz. Hatice, başındaki örtüsünü³⁷⁵ çıkararak başını açtı.³⁷⁶ Kendisini eşler arasında görülen bir yakınlıkla kucakladı ve: "Onu, şimdi görüyor musun?" diye tekrar sordu. Resûlullah (s) bu kez "Hayır" cevabını verince Hz. Hatice: "Ey amcaoğlu, bu şeytan değil, kesinlikle melek. Zira şeytan bu özel durumumuzda bile bizi terk etmezdi.³⁷⁷ Sebat et seni müjdelerim." dedi. Sonra da ona inanıp getirdiği şeyin hak olduğuna şahadet etti.³⁷⁸

İbn İshâk'tan gelen başka bir rivayete göre Hz. Hatice, Hz. Peygamber'i (s)

³⁷⁴ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 203–204.

³⁷⁵ Câhiliye döneminde başörtülü ve peçeli kadınlar yanında peçesiz kadınların da bulunduğu, bazen baş ve yüzlerini elbiselerinin bir kenarıyla örttükleri rivayet edilmektedir. Bk. Savaş, s. 32.

³⁷⁶ İbnü'l-Esîr, VII, 83; İbn Kesîr, *Tarih*, III, 27.

³⁷⁷ Zehebî, *Siyer*, III, 415.

³⁷⁸ İbn İshâk, s. 113, 114 (*Siyer*, s.190); İbn 'Abdilber, IV, 1820; İbnü'l-Esîr, VII, 83.

elbisesinin içine alınca Cebrail kaybolup gitti.³⁷⁹ Bu imtihan, Hz. Hatice'nin zekâ ve anlayış kabiliyetini gösterme bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu imtihandan sonra Hz. Muhammed'e (s) görünenin Cebrail olduğuna inandılar.³⁸⁰

C. İlk Abdest ve İlk Namaz

Hz. Peygamber'e (s) gelen ilk vahiyden sonra bir fasıla oldu, vahiy bir süre gelmedi. Bir süre sonra Cebrail, Hz. Peygamber'i (s) Mekke yakınlarındaki bir vadiye götürmüş, yeri kazınca fıskıran su ile önce kendisi, sonra Hz. Peygamber (s) abdest almış,³⁸¹ ardından Hz. Peygamber'e namaz kıldırmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s) sevinçli bir şekilde eve gelmiş, Hz. Hatice'nin elinden tutarak oraya götürmüş ve aynı şekilde onunla birlikte abdest alıp iki rekât namaz kılmışlardır.³⁸² İlk kılınan namazın Cibril'in imametiyle kılınmış sabah namazı olduğu, Hz. Peygamber'e (s) cemaat olan, ilk uyan kişinin de Hz. Hatice olduğu rivayet edilmektedir.³⁸³

İbn İshâk'a göre Hz. Peygamber (s) ve Hz. Hatice namazlarını gizlice kılıyorlardı. Namaz ilk önce iki rekât olarak farz kılındı, sonra dörde tamamlandı.³⁸⁴ İslâmiyet'te bugün bilinen şekliyle beş vakit namaz hicretten bir buçuk yıl kadar önce miladî 620 yılında Mi'rac'ta farz kılınmıştır.³⁸⁵

D. İslâm'ın İlk Mü'mini Olarak Hz. Hatice

İslâm tarihçilerinin ittifakla kabul ettiklerine göre Allah'a ve Resûlü'ne mutlak olarak ilk inanan ve Resûlün getirdiğini ilk tasdik eden Hz. Hatice oldu.³⁸⁶ Ondan

³⁷⁹ İbn İshâk, s. 114 (*Siyer*, s.190).

³⁸⁰ Kazıcı, s. 107.

³⁸¹ İbn İshâk, s. 117 (*Siyer*, s.19–194); İbn Hişâm, I, 244 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 324). Ziya Kazıcı, Cebrail'in abdestle beraber istincayı da öğrettiğini kaydeder. Tespit edebildiğimiz kadarıyla verdiği kaynakların ne Arapçasında ne de tercümelerinde istincadan bahsedilmemektedir. Burada "Abdest aldıktan sonra vücudun tamamen arınmış hale gelmesi" diye tercüme edilebilecek ifadenin maddî değil menevî temizliğe işaret ettiği kanaatindeyiz. Bk. İbn Hişâm, I, 244 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 324); Hamidullah, s. 77.

³⁸² İbn İshâk, s. 117 (*Siyer*, s.19–194); İbn Hişâm, I, 243–245 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 323–325); İbn Hacer, VII, 82.

³⁸³ Zebîdî, II, 279; Makrizî, I, 32.

³⁸⁴ İbn İshâk, s. 117 (*Siyer*, s.193,194).

³⁸⁵ Kastallâni, 'Allâme Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebü'l-İslâmî, I. Baskı, Beyrut 1412/1991, I, 210–211; Yaşaroğlu, M. Kamil, "Namaz", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, s. 351.

³⁸⁶ İbn Sa'd, VIII, 12–13; İbnü'l-Esîr, VII, 82; Zehebî, *Siyer*, I, 72-III, 411, 414; İbn Kesîr, *Tarih*, III, 41; İbn Hacer, VII, 82; Kazıcı, s. 109.

önce ne bir erkek ne de bir kadın Allah'a ve Resûlüne iman etmiştir.³⁸⁷ Bu suretle Allah, Hz. Peygamber'in (s) yükünü onunla hafifletti. Hz. Peygamber (s) davetini kabul etmeyip kendisini yalanlayanları duyduğunda çok üzülüyor ancak, Hz. Hatice'nin yanına geri dönünce ferahlıyordu. Hz. Hatice, üzüntüsünü hafifletiyor, tasdik ediyor, insanların yaptıklarına aldırış etmemesini tavsiye ederek onu teselli ediyordu. Bu durum Hz. Hatice'nin vefatına kadar devam etti.³⁸⁸ Hz. Peygamber (s) ile beraber Varaka'ya gittiklerinde Varaka, Hz. Peygamber'i (s) dinledikten sonra ona görünen meleğin bütün peygamberlere vahy getiren melek olduğunu söylediğinde, Hz. Hatice de Hz. Peygamber'e, "Senin Allah'ın Resûlü olduğuna şahadet ederim" diyerek Müslümanlığı kabul etti. Ondandan sonra kimin (Ebû Bekir, Ali ve Zeyd b. Hârise) ilk olarak Müslüman olduğu ise ihtilaflıdır.³⁸⁹ Hz. Hatice, yeryüzünde sadece üç Müslüman'ın bulunduğu İslâmiyet'in ilk günlerinde Hz. Peygamber'le (s) gizlice namaz kılar;³⁹⁰ bazen Hz. Peygamber (s) ve Hz. Ali ile beraber Kâbe civarında, bazen de evinde ibadet ederdi.³⁹¹

İbn Sa'd, Mekke'ye güzel koku ve elbise almak için gelip Abbas b. Abdilmuttalib'e misafir olan 'Afif isimli bir şahsın ifadelerini aktarır. 'Afif, Abbas'la Kâbe'yi seyrederken üç kişinin geldiğini; bunların bir genç, bir çocuk ve bir kadın olduğunu, beraber namaz kıldıklarını söyler. Abbas, bunların Muhammed, Hatice ve Ali olduklarını, kardeşi oğlu Muhammed'in Rabbinin, yerlerin ve göklerin Rabbi olduğunu iddia ettiğini ve onlara bu dine uymalarını söylediğini rivayet eder. Abbas, yeryüzünde bu dine bu üçünden başka tabi olanın bulunmadığını söyler. 'Afif, onların dördüncüsü olmayı temenni ettiğini ifade eder.³⁹² Abdullah b. Mes'ûd da, Mekke'ye ticaret için gittiğinde onların üçünü bir arada Kâbe'yi tavaf ederken gördüğünü, bu esnada Hz. Hatice'nin tesettüre riayet ettiğini söylemektedir.³⁹³

İlk Müslümanlar arasında Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'e (s) hediye ettiği, onun da azat ettiği Zeyd ile Hz. Hatice'nin akrabalarının yer almaları

³⁸⁷ İbn Sa'd, VIII, 13-14; İbn 'Abdilber, IV, 1819; İbnü'l-Esîr, VII, 78; İbn Hacer, VII, 82; Şâmî, II, 279-XI, 175.

³⁸⁸ İbn İshâk, s. 112 (Siyer, s.188).

³⁸⁹ İbn Sa'd, III, 21-22; Taberî, II, 392, 398; İbn Kesîr, *Tarih*, III, 39-51.

³⁹⁰ İbn Sa'd, VIII, 14.

³⁹¹ Müsned, I, 209-210.

³⁹² İbn Sa'd, VIII, 14; Fâkihî'nin naklettiği rivayete göre 'Afif: "Allah bana hidayet etseydi de Ali ile beraber ikinci iman eden (erkek) olsaydım." demiştir. Bk. el-Fâkihî,* Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Abbas, *Ahbarü'l-Mekke fî Kadimi'd-Dehri ve Hadîsîhî*, VII, 57.

³⁹³ Zehebî, *Siyer*, I, 463; Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465-466.

dikkat çekicidir. Bunlar arasında Habeşistan'a hicret edenlerden Esved b. Nevfel, 'Amr b. Umeyye b. Haris, Halid b. Hizâm ile aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvam³⁹⁴ ve köle statüsünde olduğu için işkence edilen en-Nehdiyye bint Ümeyye bint Rukayka'yı sayabiliriz.³⁹⁵ Bunların Müslüman olmasında Hz. Hatice'nin etkisi büyüktür. Muhammed Hamidullah, köle ve cariyelerin İslâm'a girmesinde, Hz. Hatice'nin zenginliğinin önemine işaret etmektedir.³⁹⁶

E. Hz. Hatice'nin İslâm'ı Desteklemesi ve Boykot Yılları

Hz. Peygamber'e destek konusunda Hz. Hatice'nin herkesten ileride olduğu kabul edilmektedir.³⁹⁷ Hz. Hatice zengin biriydi. Hem kendi yardımseverliği hem de kocasının etkisiyle, İslâm'dan önceki yıllarda bile servetini fakirlere yardım için harcardı. İslâmî dönemde de servetini Allah yolunda sarf etmekten geri durmadı.³⁹⁸ İlk vahiyler sırasında Hz. Peygamber'in (s) içine düştüğü çalkantılı ruh halinde ona destek olan Hz. Hatice'dir. Hıristiyan yeğeni Varaka'nın İslâm'a meyli ile Mekke'de yaşayan Hıristiyan Addâs'ın İslâm'ı kabulü Hatice'nin ikna çabalarının bir sonucuydu.³⁹⁹ Hz. Hatice evinde hizmet görmekte olan erkek ya da kadın, tüm kölelerine yeni dini anlatmaktan geri durmamıştı.⁴⁰⁰

İslâmiyet açıkça anlatılmaya ve yaşanmaya başladığı, Müslümanların sayısının çoğaldığı yıllarda Kureyş müşrikleri, Müslümanlara olanca güçleriyle eziyet etmeye başladılar. Abdülmuttalib oğullarıyla bir arada oturmamak, onlarla alış veriş etmemek, evlerine gitmemek, hülâsa onlara karşı sosyal ve ekonomik boykot uygulamak ve bu boykotlarını da, Muhammed'i öldürmelerine veya kendilerine teslim etmelerine kadar sürdürme hususunda karar aldılar.⁴⁰¹

Hz. Hatice, mahalle sakinlerini geçindirmek için bütün malını harcadı. Hz. Peygamber (s) ve Ebû Tâlib de bu yolda bütün mallarını harcadılar.⁴⁰² Şehirde Müslümanlar aleyhine başlatılan bu boykot hareketi sırasında, Hz. Hatice'nin

³⁹⁴ ez-Zübeyrî, Abdullah b. Mus'ab, *Kitabu Nesebi Kureyş*, thk. E. Levi Provençal, 3. Basım, Dârü'l-Me'ârif, Kahire 1407, s. 212, 230, 234, 235.

³⁹⁵ Savaş, s. 64.

³⁹⁶ Bk. Hamidullah, s. 151–152.

³⁹⁷ Savaş, s. 64.

³⁹⁸ Afzalurrahman, II, 138.

³⁹⁹ Süheylî, I, 156.

⁴⁰⁰ Hamidullah, s. 151–152.

⁴⁰¹ İbn Kesîr, *Tarih*, III, 126–127.

⁴⁰² Yâ'kubî, II, 31.

yeğenleri de zaman zaman kendilerini büyük tehlikelere atarak, kuşatma altındaki insanlara yiyecek taşımışlardı.⁴⁰³

Kureyş müşrikleri mahalle sakinlerine bir şey göndermemekte, akrabalarına bir şey göndermek isteyenler de, ancak gizlice gönderebilmekte idiler.⁴⁰⁴ Ebû Cehil mahalleyi sık sık gözetler dururdu. Hz. Abbas, bir gün yiyecek satın almak için mahalleden çıkmıştı. Ebû Cehil ona çatmak istedi; ancak buna muvaffak olamadı. Hz. Hatice, Zem'a b. Esved'e: "Ebû Cehil'e bir şeyler söylemesi için" haber gönderdi. O da gerekeni söyledi, Ebû Cehil geri durdu.⁴⁰⁵

Kureyşten durumu ve konumu iyi olanlar Müslümanlara ara sıra yardım ediyorlardı. Hz. Hatice'nin yeğeni Hakîm b. Hizâm da yardım edenlerden biriydi. Hakîm b. Hizâm bir ticaret kafilesiyle, Şam'dan buğday yükleyip getirmişti. Üzerine, buğday yüklediği bir deveyi, gizlice, mahalle yoluna yöneltti, arkasına vurup mahalle sakinlerinin yanına soktu. Onlar da, devenin üzerindeki buğdayı aldılar.⁴⁰⁶ Yine Hakîm b. Hizâm; başka bir gece, devenin üzerine un yükleyip mahallenin içine saldı. Hakîm b. Hizâm; başka bir gün, kölesinin sırtına biraz buğday yükleyip Hz. Hatice'ye götürmek üzere yolda giderken Ebû Cehil'e rastladı. Ebû Cehil hemen Hakîm'in yakasına yapıştı. "Demek sen Haşim oğullarına yiyecek götürüyorsun ha! Vallahi, ben seni Mekke'de rezil etmedikçe, buradan ne sen ileri geçebilirsin, ne de yiyecek geçebilir!" dedi. O sırada, Ebü'l-Bahterî yanlarına geldi. Ebû Cehil: "O, Hâşim oğullarına yiyecek taşıyor!" dedi. Ebü'l-Bahterî: "Halasına ait olup yanında bulunan bir yiyeceği ona götürmesine nasıl engel olursun? Çekil adamın yolundan, gideceği yere gitsin!" dedi. Ebû Cehil kabul etmedi ve hatta Hakîm'in veya kölesinin yakasına yapışınca, Ebü'l-Bahterî kızdı. Eline geçirdiği bir deve çenesi kemiği ile vurup Ebû Cehil'in başını yardı, kendisini yere yıktı, tepeledi, tekmeledi durdu.⁴⁰⁷

İbn Habîb'e göre boykot bi'setten 5 yıl, 11 ay 21 gün sonra başlayıp 3 yıl sürmüştür ve boykotun bitiminden 6 ay sonra Ebû Tâlib, ondan 3 gün sonra ise Hz. Hatice vefat (m. 620) etmiştir.⁴⁰⁸

⁴⁰³ Hamidullah, s. 152.

⁴⁰⁴ İbn Hişâm, I, 379.

⁴⁰⁵ Belâzürî, I, 235.

⁴⁰⁶ Zübeyr b. Bekkâr, *Cemheretü Nesebi Kureyş ve Ahbâruha*, thk. Mahmud Muhammed Şakir, I-II, Riyad 1419/1999, s. 355.

⁴⁰⁷ İbn Hişâm, I, 379-380.

⁴⁰⁸ İbn Habîb, s. 11; İbn Seyyidinnâs, I, 227; Zürkânî, II, 38.

F. Hz. Hatice'nin Vefatı (Hüzün Yılı)

Hz. Peygamber'in (s) İslâm'ı tebliğ sırasında karşılaştığı güçlüklerde ve sıkıntılı anlarında kendisine en büyük yardım ve desteği sağlayan iki yakını; hanımı Hz. Hatice ile amcası Ebû Tâlib'i bi'setin onuncu yılında kaybetti. Müslümanlar iktisâdî ablukadan çıktıktan kısa bir süre sonra Ebû Tâlib hastalanmış yatıyordu. Ebû Tâlib, kuvvet ve dirayetiyle Hz. Peygamber'i (s) çocukluğundan beri korumuş, gelen belalara adeta bir zırh olmuştu. Bu konuda onun şu beyti nakledilir: "Vallahi, hepsi beni çiğneyip geçmedikçe Muhammed'e ulaşamazlar." Ebû Tâlib muhasaranın sona ermesinden altı ay sonra seksen yedi yaşında öldü.⁴⁰⁹

Hz. Hatice İslâm davasında Hz. Peygamber'in (s) sadık bir yardımcısıydı. Hz. Peygamber (s) derdini ona açar, teselliyi onda bulurdu.⁴¹⁰ Hz. Hatice, Müslümanlığı ilk kabul eden kişi olmakla hem ulaşılamaz bir şerefe erişmiş, hem de tebliğin o ilk günlerinde şahsî gücü, malı, mevkiî, son derece nazik davranışı ve ince ruh haliyle Hz. Peygamber'in (s) yanında yer almış, ona büyük destek olmuştu.

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in doğumunun 49. yılı 8. ayının 24. gününde,⁴¹¹ nübüvvetin onuncu yılında,⁴¹² hicretten üç yıl önce,⁴¹³ boykot olayından sonra, 10 Ramazan'da vefat etti.⁴¹⁴

Hz. Peygamber'in (s), Peygamberlik geldikten sonra Mekke'de on üç yıl kaldığı ve Hz. Hatice'nin nübüvvetin onuncu yılında⁴¹⁵ vefat ettiği düşünüldüğünde, hicretten dört ya da beş⁴¹⁶ yıl önce değil de üç yıl⁴¹⁷ önce vefat ettiği rivayeti daha makul olup bu tarih miladi 620 yılına tekabül etmektedir.

Hz. Hatice'nin Ebû Tâlib'den beş gün, bir ay⁴¹⁸ ya da otuz beş gün önce öldüğü⁴¹⁹ şeklinde farklı görüşler varsa da genel kabul gören görüş, Hz. Hatice'nin Ebû Tâlib'in vefatından üç gün sonra vefat ettiği şeklindedir.⁴²⁰

⁴⁰⁹ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 221–222.

⁴¹⁰ İbn Hişâm, II, 166.

⁴¹¹ İbn Habîb, s. 11; Zürcânî, II, 38.

⁴¹² İbn Sa'd, VIII, 15; İbn Hacer, VII, 84.

⁴¹³ İbn Sa'd, VIII, 14; İbn 'Abdilber, IV, 1825.

⁴¹⁴ İbn Sa'd, VIII, 15; İbn 'Abdilber, IV, 1825; İbn Hacer, VII, 84; Hz. Hatice'nin vefat tarihiyle ilgili olarak Zührî, İbn İshâh ve Vâkıdî'nin rivayetleri ve geniş bilgi için bk. Şulul, s. 170-173.

⁴¹⁵ İbn Sa'd, VIII, 15; İbn Hacer, VII, 84.

⁴¹⁶ İbnü'l-Esîr, VII, 85; İbn Hacer, VII, 84.

⁴¹⁷ İbn Sa'd, VIII, 14; İbn Hazm, s. 16.

⁴¹⁸ Hakîm b. Hizâm ve Sa'lebe b. Suayr'dan yapılan rivayet için bk. Şâmî, II, 419.

⁴¹⁹ Vâkıdî'den yapılan rivayet için bk. İbn Kesîr, *Tarih*, III, 198.

Hiz. Hatice'nin vefat ettiği zaman eli⁴²¹ yaşında olduğunu söyleyenler varsa da altmış beş yaşında olduğu görüşü genel kabul görmektedir.⁴²²

Hiz. Hatice vefat ettiğinde Hiz. Peygamber'in (s) sevgi ve merhamet gözyaşları aktı. Kalbi derin bir hüzünle doldu taştı. Hiz. Peygamber'le (s) birlikte Zeynep, Ümmü Gülsüm ve Ftma da annelerinin vefatına gözyaşı döktüler.⁴²³

Hiz. Hatice ve Eb Tâlib'in ölümüyle, Hiz. Peygamber (s) iki önemli yakınıni, en büyük dayanak ve destekçilerini kaybetmiş oldu ve bu durum karşısında Mekkeli müşrikler baskılarını daha da arttırdı. İki musibetin böyle birbiri ardına gelmesi zerine Hiz. Peygamber (s): "şu mmet üzerinde şu günlerde toplanan iki musibetten hangisine en çok yanacağımı bilemiyorum"⁴²⁴ demiştir. Onların vefatı Hiz. Peygamber'i (s) o kadar derinden etkilemiştir ki, aşap o yılı daima "Hüzün Yılı" diye anmıştır.⁴²⁵ Kastallânî ise bu yıla Hiz. Peygamber'in (s) "Hüzün Yılı" adını taktığını ifade etmektedir.⁴²⁶

Hiz. Hatice, Eb Tâlib gibi Mekke'nin Hacun⁴²⁷ kabristanına gömüldü.⁴²⁸ Bizzat Hiz. Peygamber tarafından mezarına indirildi ve henüz emredilmediği için cenaze namazı kılınmadı.⁴²⁹

Hiz. Hatice'nin Cennetü'l-Muallâ'daki kabrinin yeri 729 (1328–29) yılına kadar bilinmiyordu. Bu tarihte görülen bir rüya üzerine kabir yerinin tespit edildiği ve üzerine bir türbe yapıldığı rivayet edilir. Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman 950 (1543–44) yılında Hiz. Hatice'nin kabrinin üstüne yüksek kubbeli bir türbe* yaptırmış ve bir

⁴²⁰ İbn Hişâm II, 166; İbn Sa'd VIII, 18; Belâzürî, I, 406; İbn 'Abdilber, IV, 1825; İbnü'l-Esîr, VII, 85; Zehebî, *Siyer*, III, 412.

⁴²¹ İbn Kesîr, *Tarih*, II, 458; İbn 'Abdilber, Hatice'nin altmış dört yıl altı ay yaşadığını rivayet etmektedir. İbn 'Abdilber, IV, 1818.

⁴²² İbn Sa'd, VIII, 15; İbn 'Abdilber, IV, 1825; İbn Hacer, VII, 84.

⁴²³ Dm, s. 28.

⁴²⁴ Y'kûbî, II, 35; Taberî, *Tarih*, II, 229.

⁴²⁵ İbn Sa'd, I, 125, 211; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 132.

⁴²⁶ Kastallânî, Ahmed b. Muhammed (. 923), *el-Mevhib'l-Ledünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-şm, el-Mekteb'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991I, 73.

⁴²⁷ Hacun: Câhiliye devrinden bugüne kadar Mekke Mezarlığı olan ve Harem-i şerif'in yaklaşık 2 km. kuzeyinde Mescid'l-Cin yakınında bulunan bir yerdir. İslâm ncesi kaynaklarda ve ilk dönem İslâm tarihlerinde bu Şekilde geçmekte olup daha sonraları Cennetü'l-Muallâ ismini almıştır. Hiz. Peygamber'in dedelerinden Kusay, Hacun'a gömüldükten sonra burası mezarlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Geniş bilgi için bk. Fayda, Mustafa, "Cennetü'l-Muallâ", *DA*, İstanbul 1993, VII, 387–388.

⁴²⁸ İbn Sa'd, VIII, 15; İbn 'Abdilber, IV, 1825.

⁴²⁹ İbn Sa'd, VIII, 15; İbn Hacer, VII, 84.

* Hiz. Hatice'nin trbeli kabrinin fotoğrafı ile türbe yıkıldıktan sonraki durumunu gösteren fotoğraflar çalışmamızın sonuna, "Ekler" kısmına konulmuştur.

de türbedâr görevlendirmiştir. Hz. Hatice'nin türbesinin 1296 (1879) yılında tamir edildiğini haber veren Eyüp Sabri Paşa, Mekke halkının her ay Cennetü'l-Muallâ'ya giderek hatim ve mevlit okuduğunu söyler. 1925 yılında Mekke, Suudilerin eline geçtikten sonra Abdülaziz b. Suud'un emriyle 1926'da Cennetü'l-Muallâ'daki bütün türbeler yıktırılmış ve mezar taşları kaldırılmıştır. Bugün de hiçbir türbe ve mezar taşının bulunmadığı Cennetü'l-Muallâ halen mezarlık olarak kullanılmaktadır.⁴³⁰

Hz. Hatice'nin Safa ile Merve arasındaki evi ve bir miktar malı Hz. Peygamber'e (s) miras kaldı.⁴³¹ Hz. Peygamber (s), hicrete kadar Hz. Hatice'ye ait bu evde kaldı. Hz. Peygamber'in (s) İbrahim hariç, bütün çocukları bu evde doğdu.⁴³²

⁴³⁰ Fayda, "Cennetü'l-Muallâ", *DİA*, VII, 388.

⁴³¹ Yeniçeri, s. 172.

⁴³² Aîşe, *Rasûlüllah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 179.

III. BÖLÜM

HZ. HATİCE’NİN KİŞİLİĞİ

A. Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’e Duyduğu Derin Sevgi

Hz. Hatice bi’setten önce de sonra da Hz. Peygamber’in (s) davasını tasdik etmiştir. Kocasını sevmek ve onun sevdiği şeyleri tercih etmek hususunda en büyük ve en güzel örnekleri vermiştir. Amcası Ebû Tâlib’in oğullarından birisinin bakımını üzerine alması konusunda Muhammed’de bir istek görünce, bu fikri destekledi ve bu güzel tutumuyla eşini hoşnut ederek ona olan sevgisini izhar etti. Hz. Hatice, Hz. Peygamber (s) Hira’da kaldığı zamanlar ona gereken gıda ve malzemeleri hazırladı. İlk vahiy geldiğinde Kureyşliler Hz. Peygamber’in (s) İslâm davetini inkâr edip ona cephe aldıklarında onu tasdik eden ilk kişi oldu. Kureyş’in Hz. Peygamber (s) ile mücadelesinde ona güç ve moral verdi. Kureyş Müslümanlarla alakayı kesince Hz. Peygamber’in (s) en yakınında o vardı. O Hz. Peygamber’in (s) sadık bir yardımcısı idi.⁴³³

B. Hz. Peygamber’in İlk Eşi Hz. Hatice’ye Karşı Sevgisi

Hz. Hatice akıllı, zeki, kadınların en faziletlisi ve cennet ehlinde olup, Hz. Peygamber’in (s) en çok sevdiği hanımı idi.⁴³⁴ Resûlullah (s) Hz. Hatice ile yaşadığı yirmi dört küsur yıl boyunca başka bir hanımla evlenmemiş, vefatından sonra onu hiçbir zaman unutmamış, eşinin fedakârlığını ve dostluğunu her fırsatta anmıştır. Kalbi ve dünyası, çeyrek asır süresince evinin tek sevgili, şefkatli kadını olan bu ilk zevcesine ait olmuştur. Onun vefatından sonra bu eve başka zevceler geldi. Aralarında bakire olan, çocuğu olan, güzel, soylu ve mevki sahibi olanlar vardı. Ancak hiç birisi Hz. Hatice’yi Hz. Peygamber’in (s) yanındaki mevkiinden uzaklaştıramadığı gibi, ona yakın bir mevki de elde edemediler. Bu sebeple Zehebî, Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’in (s) diğer hanımlarından üstün olduğunu ifade etmektedir.⁴³⁵

Hz. Peygamber evde koyun kesildiği zaman onun eski dostlarına ondan birer parça göndermeyi ihmal etmemiştir. Bir defasında Hz. Hatice’nin kız kardeşi

⁴³³ Zehebî, *Siyer*, III, 414.

⁴³⁴ Zehebî, *age.*, III, 411; Kazıcı, s. 87.

⁴³⁵ Zehebî, *age.*, III, 411.

Hâle'nin içeri girmek üzere izin istediğini duyan Hz. Peygamber, onun sesini ve izin isteme tarzını Hz. Hatice'nin sesine ve tavrına benzeterek heyecanlanmış ve “Aman Allah'ım, bu Huveylid kızı Hâle'dir!” demişti. Bu vefa duygusunu ve sevgiyi kıskanan Hz. Peygamber'in (s) genç hanımı Âişe, bizzat itiraf ettiği gibi hayatında en çok Hz. Hatice'yi kıskanmış, ölüp gitmiş bir kadını ne diye hâlâ anıp durduğunu, üstelik Allah'ın kendisine ondan daha hayırlısını verdiğini söyleyerek bu duygusunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber (s), Hz. Hatice'nin aleyhinde konuşulmasından rahatsız olmuştur. Âişe'nin kendisini ondan daha hayırlı görmesini tasvip etmemiş, davasına kimsenin inanmadığı günlerde onun inandığını, halkın kendisini yalanladığı sırada onun tasdik ettiğini, hiç kimsenin kendisine bir şey vermediği dönemde onun İslâm davasını malıyla desteklediğini, üstelik diğer eşlerinden çocuğu olmadığı halde Cenâb-ı Hakk'ın kendisine ondan çocuk verdiğini söylemiştir.⁴³⁶

Hz. Peygamber'in (s) ilk hanımını büyük bir şefkatle sevdiğinde hiç şüphe yoktur. Hz. Peygamber (s), Hz. Hatice'nin ölümünden dolayı çok üzülmüş, hüznülenmiş hatta bundan dolayı rahatsızlanmasından korkulur duruma gelmiş, bu hal Âişe ile evleninceye kadar devam etmiştir.⁴³⁷

Hz. Hatice'nin yokluğu Hz. Peygamber'e (s) çok dokunmuştu. Ona göre sanki Hz. Hatice ölmemiş yan odada yaşıyor gibiydi. Bir gün yanına gelen bir sahâbî: “Ya Resûlallah! Görüyorum ki, Hatice'nin yokluğundan dolayı iki büklüm gibisin” deyince Hz. Peygamber (s): “Evet, o çocuklarımın annesi, evimin de hanımefendisiydi.” demiştir.⁴³⁸

Hz. Hatice hayatta iken başka bir kadınla evlenmeyen Hz. Peygamber, Âişe'nin belirttiğine göre Hz. Hatice'nin hatıralarını yâd edip kendisi için istiğfarda bulunmaktan büyük haz duyardı. Resul-i Ekrem'in kızı Zeynep, kocası Ebü'l-Âs Bedir Gazvesi'nde Müslümanlara esir düştüğünde, evlendiği gün annesinin kendisine hediye ettiği gerdanlığı onu kurtarmak üzere fidye olarak göndermişti. Hz. Peygamber Hz. Hatice'nin gerdanlığını görünce duygulandı ve ashaptan gerdanlığın tekrar Zeynep'e gönderilmesini rica etti.⁴³⁹ Hz. Peygamber (s), Mâriye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocuklarının annesi olan Hz. Hatice'yi hayatı boyunca

⁴³⁶ İbnü'l-Esîr, VII, 84; Kandemir, “Hatice”, *DİA*, XVI, 466.

⁴³⁷ İbn Hacer, VII, 83.

⁴³⁸ *En Öndekiler*, s. 88.

⁴³⁹ İbn Hişâm, II, 652-653 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, II, 394-395).

minnet ve sevgiyle anmıştır.⁴⁴⁰

Hatice'nin vefatının üzerinden on yıldan fazla bir zaman geçtiği halde Hz. Peygamber (s), Mekke'nin fethini kontrol üzere kurulan karargâh için yer olarak Hz. Hatice'nin kabrinin yakınına seçmiştir. Fetih tamamlandıktan sonra ise gerek Kâbe'yi tavaf ederken, gerek putları kırarken Hz. Hatice'nin evine zaman zaman gitmek suretiyle onun ruhu ile ünsiyetini ve onun manevi varlığıyla yakınlığını devam ettirmek istediği görülür. Hz. Peygamber (s) bu uzun, yorucu mücadeleye karşı Hz. Hatice'nin sevgi, şefkat ve desteğiyle moral bularak hazırlanmıştı.⁴⁴¹

Hz. Peygamber'e (s) bir miktar et hediye edildi. Hz. Peygamber, ondan bir kısmını eline aldı ve getirene verip: "Bunu filancaya götür." buyurdu. Âişe, Hz. Peygamber'e (s): "Niçin ona gönderdin?" diye sorunca, Hz. Peygamber (s): "Çünkü Hatice böyle tavsiye etti." cevabını verdi. Âişe bunu kıskandı ve: "Sanki dünyada Hatice'den başka kadın yok." diye mırıldandı. Hz. Peygamber buna kızarak ayağa kalktı, biraz durdu, sonra geri döndü. O anda birdenbire Ümmü Ruman göründü ve: "Ya Resûlallah! Âişe'yle aranızda ne var? O, genç. Uygun olan onu affetmelidir." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Sanki dünyada Hatice'den başka bir kadın yok, dedin, değil mi? Vallahi, senin kavmin inkâr ettiği zaman, o bana iman etti. O, bana çoluk çocuk verdi. Sizse ondan mahrum bıraktınız." diye tepki gösterdi.⁴⁴²

Hz. Peygamber (s), Hz. Hatice'nin faziletinden bahseder, ona dua eder, koyun keser, parçalara ayırır ve Hatice'nin dostlarına gönderirdi. Bir defasında Âişe'ye, herhangi bir kadının Hz. Hatice'ye denk olamayacağını söyledi.⁴⁴³

Âişe şöyle anlatır: "Hz. Peygamber bir koyun kestiğinde Hatice'nin arkadaşlarına gönderilmesini emir buyururdu. Bir gün bu durumu kendisine söylediğimde "Ben onun sevdiğini de seviyorum." cevabını verdi."⁴⁴⁴

Enes'ten nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e (s) bir şey getirildiğinde: "Bunu filancaya götürün. O Hatice'nin arkadaşıydı." buyururdu.⁴⁴⁵

Yine Âişe'den nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber'in (s) yanına siyahî

⁴⁴⁰ Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 466.

⁴⁴¹ Âişe, *Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, s. 217.

⁴⁴² İbn İshâk, s. 228 (*Siyer*, s.307-308).

⁴⁴³ *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, I, 338.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, VII, 84.

⁴⁴⁵ Şâmî, XI, 177.

bir kadın gelir. Hz. Peygamber (s) ona güler yüz gösterip, çok ikramda bulununca, Âişe bunun sebebini sordu. Hz. Peygamber (s): “Bu kadın Hatice’nin yanına çok geliyordu. Eski dostlara ikram imandandır.” dedi.⁴⁴⁶

Hz. Hatice hayatta iken Hz. Peygamber’in (s) onun üzerine evlenmediği sabittir. Hz. Hatice vefat ettikten sonra Havle bint Hakîm Hz. Peygamber’e (s): “Hatice’nin yokluğundan dolayı yalnızlık hissediyor gibisin, ya Resûlallah.” deyince: “Evet vallahi öyle, evin efendisi, çocukların annesiydi.” şeklinde cevap verdi. Ona birisiyle evlenmesini söyleyince Havle’ye şefkatle: “Hatice’den sonra kiminle evlenebilirim ki!?”⁴⁴⁷ dedi.

C. Hz. Peygamber’in Dilinden Hz. Hatice

Hz. Peygamber’in (s) ilk eşi, ona ilk iman eden ve onunla en uzun süre evli kalan hayat arkadaşı olmasına rağmen, Hz. Hatice’den hadis rivâyet edilmemiştir.⁴⁴⁸ Hadis rivayet etmemiş olan Hz. Hatice hakkında ise bazı hadisler nakledilmiştir. Bunların bir kısmı mana itibariyle aynı olmasına rağmen aralarında ziyadelik ve noksanlık bakımından farklar bulunmaktadır:

1- Âişe, Hz. Peygamber’den (s) rivâyet etmektedir: “Bana onun sevgisi bahşedildi.”⁴⁴⁹

2- Ali, Resûlullah’tan rivâyet etmektedir: “Zamanındaki dünya kadınlarının hayırlısı ‘İmran kızı Meryem, bu ümmetin kadınlarının hayırlısı da Hatice’dir.”⁴⁵⁰

3- Enes b. Mâlik, Resûlullah’tan (s) rivâyet etmektedir: “Âlemlerin hanımlarının en hayırlısı, Meryem bint ‘İmran, Asiye bint Müzâhim, Hatice bint Huveylid ve Fâtıma bint Muhammed’dir.”⁴⁵¹

4- İbn Abbas: “Resûlullah yere dört çizgi çizdi. “Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?” diye sordu. Oradakiler, “Allah ve Resûlü daha iyi bilir.” dediler. Bunun üzerine Resûlullah: “Cennet hanımlarının en hayırlısı dört kişidir: Bunlar, Hatice bint

⁴⁴⁶ Belâzürî, I, 108; bu hadisin farklı rivayet şekilleri için bk. Şâmî, XI, 177–178.

⁴⁴⁷ Dûmî, s. 29.

⁴⁴⁸ Kazıcı, s. 99. Yalnız Şâmî’de, Tirmizî –sahîh olarak nitelediği bir rivayette- ve Beyhakî, Hind b. Ebî Hâle’den, o da annesinden rivayet ediyor: “Resûlullah (s) birisiyle karşılaştığında söze selam ile başladılar.” şeklinde bir rivayet geçmektedir. Bk. *Peygamber Külliyyatı*, VII, 55.

⁴⁴⁹ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe” 44/12 (hadisi no: 2435).

⁴⁵⁰ Buhârî, “el-Enbiyâ”, 60/47 (hadis no: 104); el-Bezzâr,* Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik, *Müsnedü’l-Bezzâr*, thk. Mahfuz er-Rahman, Beyrut 1409, I, 306, Hadis No: 468; İbnü’l-Esîr, VII, 84; İbn Hacer, VII, 83.

⁴⁵¹ İbn ‘Abdilber, IV, 1821; İbnü’l-Esîr, VII, 83.

Huveylid, Fâtıma bint Muhammed, Asiye bint Mezâhim ve Meryem bint ‘İmran’dır. buyurdu.”⁴⁵²

5- Hz. Ali, Hz. Peygamber’den (s): “Zamanının en hayırlı kadını Meryem bint ‘İmran’dı. Kendi zamanının en hayırlı kadını ise Hatice bint Huveylid’dir. Erkeklerden birçok kişi kâmil oldu. Ancak kadınlardan sadece üçü kâmil oldu: ‘İmran kızı Meryem, Firavun’un karısı Asiye, Hüveylid kızı Hatice.”⁴⁵³

6- Hz. Peygamber’den (s): “Hıristiyan kadınlarının en hayırlısı Meryem bint ‘İmran, Müslüman kadınların en hayırlısı ise Hatice bint Huveylid’dir.”⁴⁵⁴

7- Hz. Hasan, Hz. Peygamber’den (s): “Dünya ve ahirette değerli dört kadın vardır; Meryem bint ‘İmran, Firavun’un karısı Asiye, Hatice bint Huveylid ve Fâtıma bint Muhammed.”⁴⁵⁵

8- Urve b. Zübeyr, Âişe’den rivayet ettiğine göre, Allah, Hz. Peygamber’e Hz. Hatice’nin cennette, hiçbir yorgunluk ve gürültü patırtı bulunmayan, kamıştan yapılmış asude bir evde olduğunu müjdelemesini emretti. Hz. Peygamber (s), Cibril’in geldiğini ve Hz. Hatice’nin cennette, gürültüsüz patırtısız sükûnet içinde bir evde olduğunu müjdelediğini bildirdi.⁴⁵⁶

9- İbn Sinnî’nin tahrîc ettiği bir rivayette: “Hatice, bir gün yanında ona götüreceği azık olduğu halde Resûlullah’ı Mekke’nin en yüksek tepelerinde aradı. Bu arada bir erkek suretinde Cebrail kendisine görününce, bir kötülük verebilir endişesiyle korkmuş, bunu Resûlullah’a söyleyince, onun Cebrail olduğunu öğrenmişti. Resûlullah, Cebrail’in Hatice’ye hem Cenâb-ı Hakk’ın hem de kendisinin selâmını söylemesini ve ona içinde hiçbir gürültünün, çalışıp yorulmanın bulunmadığı oyulmuş inciden yapılma bir köşkün verileceğini müjdelemesini bildirmiştir.”⁴⁵⁷

10- İbn Hişâm’ın kaynağını belirtmediği bir rivâyete göre, Cebrail Resûlallah’a geldi ve: “Hatice’ye Rabbinden selam söyle.” dedi. Resûlallah: “Ey Hatice, Cibril sana Rabbinden selam söylüyor.” dedi. Bunun üzerine Hz. Hatice: “Allah selamdır

⁴⁵² Ahmed b. Hanbel*, *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, VI, 246, Hadis No: 2720; İbn ‘Abdilber, IV, 1822; İbnü’l-Esîr, VII, 83; İbn Kesîr, *Tarih*, II, 100; Bu hadisin geniş açıklaması için bk. Zürkânî, IV, 370.

⁴⁵³ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe” 44/12 (hadisi no: 2430).

⁴⁵⁴ Zehebî, *Siyer*, III, 413.

⁴⁵⁵ İbn İshâk, s. 228 (*Siyer*, s. 308).

⁴⁵⁶ İbn İshâk, s. 227 (*Siyer*, s.307).

⁴⁵⁷ İbn Hacer, VII, 84.

ve selam ondandır. Cibril'e de selam olsun".⁴⁵⁸

11- Âişe şöyle demektedir: "Hz. Peygamber, Hz. Hatice'ye cennette lü'lü'den yapılmış geniş, içinde bağırıp-çağırma ile münaza ve yorgunluğun olmadığı bir evi müjdeledi."⁴⁵⁹

12- Ebû Hüreyre'den nakledilen benzer bir rivayete göre Cebrail, Resûlullah'a gelip: "Ya Resûlallah, bu Hatice'dir. Sana içinde yiyecek veya içecek bulunan bir kap getirdi. Ona Rabbinden ve benden selam söyle ve onu cennette, oymalı inciden yapılmış gürültü ve yorulmak bulunmayan, rahat bir evle müjdele." demiştir.⁴⁶⁰

13- Âişe şöyle demektedir: "Ben hiçbir kadına karşı Hatice'ye duyduğum kıskançlık derecesinde kıskanç değilim. Hâlbuki yemin olsun Hatice, benim Peygamber'le evlenmemden üç sene önce vefat etmişti. Hatice'yi kıskanmamın sebebi şudur: Peygamber onu sık sık yâd ederdi. Rabbi Peygamber'e Hatice'yi cennette inciden yapılmış (gürültüsüz, yorgunluksuz) bir ev ile müjdelemesini emretmiştir."⁴⁶¹

14- Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah, Hatice hakkında konuşmadan evden çıkmazdı. Hatice'yi andığında onu çok güzel bir şekilde överdi. Bir gün onu yine anlatınca Hatice'yi çok kıskandım. Bunun üzerine: "Ya Resûlallah! O, ihtiyar bir kadın idi. Dişleri düştüğü için diş etlerinin kızarıklığı görünen o kadını, ne de çok anıyorsun. Oysa Allah, sana ondan daha hayırlı bir kadın verdi." deyince Resûlullah çok öfkeleni. Öyle ki, saçının ön tarafı titredi. "Hayır" dedi. "Vallahi, Allah bana ondan daha hayırlısını zevce olarak vermedi. İnsanlar beni inkâr ettiğinde o bana inandı. İnsanlar beni yalanladığında o beni doğruladı, insanlar beni mahrum bıraktığında malıyla beni o destekledi. Diğer hanımlarımdan değil de, Allah bana sadece ondan çocuklar ihsan etti." dedi.⁴⁶² Âişe: "Ben kendi kendime bir daha

⁴⁵⁸ İbn Hişâm, I, 241 (*Sîret-i İbn Hişâm Tercemesi*, I, 320); İbn 'Abdilber, IV, 1821; Süheylî, II, 279.

⁴⁵⁹ İbnü'l-Esîr, VII, 83; İbn Hacer, VII, 83.

⁴⁶⁰ Buhârî, "et-Tevhîd", 98/36 (hadis no: 122). Bu hadisin geniş açıklaması için bk. Zürcânî, IV, 368. İbn Kesîr, Süheylî'nin: "Hz. Peygamber Hatice'yi, cennette oymalı, inciden yapılmış bir evle müjdeledi. Çünkü o, iman yarışını kazanmıştı. O evde yorgunluk ve gürültü yoktur. Çünkü Hz. Hatice, hiçbir zaman Hz. Peygamberi yormamış, huzurunda sesini yükseltmemiş, karşısında gürültü yapmamış, ona eziyet vermemişti." dediği rivayetini kaydetmektedir. Bk. *Tarih*, III, 197.

⁴⁶¹ Ahmed b. Hanbel, * VI, 58, Hadis No: 24355.

⁴⁶² Bu hadisin geniş açıklaması için bk. Zürcânî, IV, 372.

kesinlikle onu dilime dolamayacak, ondan nahoş bir şekilde bahsetmeyeceğim.” dedim.⁴⁶³

15- Âişe’den nakledilen bir rivayete göre Hatice ile Hz. Peygamber (s) Ramazan ayında bir ay itikâfa girmişlerdir.⁴⁶⁴

16- Âişe, Hz. Peygamber’in (s) Hz. Hatice’ye cennet üzümlerinden ikrâm ettiğini rivâyet etmiştir.⁴⁶⁵

17- Hz. Peygamber, Hz. Hatice’nin hastalığında yanına gitti ve ona şöyle dedi: “Allah cennette beni seninle, Meryem bint ‘İmran, Hz. Musa’nın (a) bacası Gülsüm ve Firavn’ın hanımı Asiye ile evlendirecek.” Bunun üzerine Hz. Hatice: “Böyle mi yapacak ya Resûlallah?”⁴⁶⁶ deyince, Hz. Peygamber (s), “evet” dedi. Hz. Hatice: “Hoş olsun, çocuklu olsun.”⁴⁶⁷ dedi.

D. Şemâili ve Ahlakı

Hz. Hatice’nin şemâili yani dış görünüşü, fizikî vasıfları hakkında tarihçilerin tatmin edici bilgi kaydettiklerini söylemek güçtür. Ancak Mekke’nin saygıdeğer, asil bir ailesine mensup, güzel ve zengin bir kadın olduğu bilinmektedir.

Hz. Hatice beyaz tenli, güzel ve dinç bir kadın olup biraz şişmancaydı. Siyah, parlak saçlara sahipti. Genellikle siyah ve kaliteli kıyafetler giyerdi. Ziyet ve süs eşyaları konusunda büyük tecrübesi vardı. Genellikle iyi sanatkarların elinden çıkmış gümüş ve firuze taşlı yüzükler, küpeler, bilezikler ve gerdanlıklar takardı.⁴⁶⁸

Hz. Hatice akıllı, şerefli, yüksek ahlak sahibi güzel ve zengin bir kadındı. Zarif bir insan ve nazik bir işverendi. Zengin olduğu kadar da cömertti. Hz. Peygamber’in (s) sütanesi Halime Hatun bir gün Hz. Peygamber’i (s) görmek için Mekke’ye gelmişti. Hz. Peygamber (s) o zaman Hz. Hatice ile evli bulunuyordu. Hz. Peygamber (s) Halime Hatun’u gördükçe: “Benim annem, anneciğim!” der, kendisine candan sevgi ve saygı gösterir, omuz atkısını yere serip onu oturtur, bir dileği varsa hemen yerine getirir, Onu annesi gibi severdi. Hz. Hatice ve Hz. Peygamber (s), Halime

⁴⁶³ Ahmed b. Hanbel,* VII, 117, Hadis No: 24908; İbn ‘Abdilber, IV, 1823, 1824; İbnü’l-Esîr, VII, 85; İbn Kesîr, *Tarih*, III, 198; Zehebî, *Siyer*, III, 412, 416; İbn Hacer, VII, 84.

⁴⁶⁴ Şâmî, VIII, 445.

⁴⁶⁵ Şâmî, XI, 176.

⁴⁶⁶ Zürkânî’de Hz. Hatice’nin: “Bunu sana Allah mı bildirdi?” diye sorduğu kaydedilir. Bk. *Şerh ‘ale’l-Mevâhibi’l-Lediinniye*, IV, 376.

⁴⁶⁷ İbnü’l-Esîr, VII, 85.

⁴⁶⁸ Afzalurrahman, II, 153.

Hatun'u konuk edip güzelce ağırladılar. Halime Hatun; yurtlarında hüküm süren kuraklık ve kıtlıktan, hayvanlarının kırıldığından dert yandı. Hz. Peygamber (s) bu hususta Hz. Hatice ile konuştu. Hz. Hatice ona kırk koyun ile binmek ve yüklerini taşımak üzere bir de deve verdi.⁴⁶⁹ Hatice'nin bu cömertliği genç Muhammed'i (s) çok duygulandırmış, gözleri nemlenmişti. Annesini küçük yaşta kaybeden Muhammed'in bu eski yarasını şimdi ince, latîf bir el derin bir şefkatle sarıyordu. Hz. Peygamber (s) içten, şefkatli ve cömert Hatice'de uzun mahrumiyet döneminin sıkıntısına güzel bir bedel bularak ferahlıyordu.

Hiz. Hatice, Hz. Peygamber'le (s) evlenmeden önce de cömertti. Ticaret kervanlarının yöneticisi olarak Hz. Peygamber'i (s) Şam'a göndermek için anlaştığında Ebû Tâlib, hemen Hz. Hatice'nin yanına gitti: "Ey Hatice! Sen, Muhammed'i tuttun mu? Öğrendiğime göre filan kişiyi, iki erkek genç deve ücretle tutmuşsun. Biz Muhammed için dört erkek genç deveden başkasına razı değiliz!" dedi. Hz. Hatice: "Sen bunu bize uzak ve düşman olan bir kimse için bile dilemiş olsaydın, yine kabul ederdik. Kaldı ki, bize akraba ve dost olan birisi için dilemiş bulunuyorsun ki, bu nasıl kabul edilmez?" dedi.⁴⁷⁰

Hiz. Peygamber'in (s) amcası Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe, Hz. Peygamber (s) doğduğunda onu ilk emziren kişiydi. Süveybe Hz. Peygamber'i (s) bir hafta kadar emzirmişti. Hz. Hatice bu kadına çok ikramda bulunurdu. Hatta Ebû Leheb'den onu satın almak için uğraştıysa da Ebû Leheb kabul etmedi.⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Belâzürî, I, 104.

⁴⁷⁰ İbn Sa'd, I, 130.

⁴⁷¹ Şâmî, I, 322.

SONUÇ

Hız. Peygamber, her hususta olduğu gibi aile hayatında da insanlığa güzel bir örnektir. İmkânlar ölçüsünde aslı kaynaklara müracaat ederek Hız. Peygamber'in ilk hanımı ve ona ilk iman eden kişi olan Hız. Hatice'nin hayatı ve kişiliğini incelemeye çalıştık. Birçokları Arabistan'ın asil ve zengin ailelerinden gelen ve daha önceleri rahat bir hayat süren Hız. Peygamber'in hanımları farklı yaşlarda ve mizaçlarda olan insanlardı.

Câhiliye kavramı, Arapların İslâm'dan önceki inanç ve davranışlarını ifade etmektedir. Bu dönemde, egemen olan kabile hayatının doğası, erkeğe daha çok değeri verilmesini gerektiriyordu. Câhiliye döneminde hür kadınların durumu farklıydı. Aşağı tabakalara mensup kadının, kocası nezdindeki değeri, onun mülkiyetindeki bir maldan daha fazla değildi.

Arap toplumunda hür kadınlar, aile topluluğunun veya kabilenin ortak adını taşırdı ve aynı haklara sahipti. Erkek-kadın kabile mensupları, birlikte göç eder, savaşlara gider, her hususta ortak ve eşit bir hayat yaşarlardı. Hız. Hatice'nin sosyal ve ticari faaliyetleri buna bir delil teşkil eder. Diğer taraftan çölde yaşayan bedevî hür kadınlar, diğer kadınlara göre daha çok çalışırlardı.

Cariyeler ise hürlerin haiz oldukları şeref ve haklardan mahrumdular. Onlar, mal ve eşya gibi alınıp satılır, miras yoluyla bir kimseden ötekine geçer veya hediye edilirdi.

Takriben milâdî 556 yılında Mekke'de doğan Hız. Hatice, Kureyş'in vasat bir kolu olan Benî Esed'e mensuptur. Babası Huveylid b. Esed ise Mekkelilerin önemli işlerde danıştığı etkin bir şahsiyete sahiptir ve Benî Esed'in başkanıdır. Birinci Ficar savaşında Benî Esed'e mensup kuvvete komutanlık yapması, Hacerülesved'i Kâ'be'den alıp Yemen'e götürmek isteyen Tüba ile mücadele etmesiyle ilgili rivâyetler onun etkin şahsiyetine delil teşkil eder. Hız. Hatice'nin yakın aile çevresinde Osman b. el-Huveyris gibi Bizans imparatoru nezdinde hüsnü kabul görmüş bir devlet adamıyla, Varaka b. Nevfel gibi bir din adamını yetişmiştir.

Hız. Hatice, Hız. Peygamber'le evlenmeden önce iki evlilik yapmış ve iki kocasını da kaybetmişti. Ölen iki kocası da Mekke'nin önde gelen ailelerine mensup,

ticaretle uğraşan zengin kişilerdi. Her iki kocasıyla olan evliliği kısa sürmüş, onlardan kendisine yüklü miktarda miras kalmıştı. Hz. Hatice ikinci kocasının ölümünden sonra Kureyş'in ileri gelenlerinin yaptığı evlilik tekliflerini -çocuklarının terbiyesi ve yapmakta olduğu ticaret işlerini idare edebilmek için- kabul etmedi.

Hz. Hatice, akrabası oluşu, Kureyş'in en etkin kollarından Benî Hâşim'e mensup şerefli, emniyetli, güzel huylu, doğru sözlülüğü ve alışverişteki dürüstlüğü gibi sebeplere binaen Hz. Peygamber'e evlenme teklifinde bulundu. Hz. Peygamber (s), bunu amcalarına söyleyip onların da onayını alınca gerçekleşen evlilik Hz. Hatice vefat edinceye kadar devam etti.

Hz. Hatice Hz. Peygamber'in diğer hanımları arasında onu peygamber olarak değil de, sadece bir insan ve bir koca olarak gören tek hanımıdır. Hz. Hatice, evliliğin ilk yıllarından başlamak üzere yardım sever, çeşitli zamanlarda bol bol ihsanlarda bulunan ve maddi-manevî bütün gücüyle kocasına yardım eden sevgili bir eş idi. Hz. Hatice, en sıkıntılı anlarında Hz. Peygamber'in (s) yanında bulunup ona destek oldu. Vahyin ilk defa gelmeye başladığı zamanlardan, Ebû Tâlib mahallesinde ambargo yıllarına varıncaya kadar tam bir sevgi, şefkat, azim ve kuvvetle onun yanında yer almıştır. Hz. Peygamber de karşılaştığı sıkıntıların üstesinden onun dostluğu, verdiği destek, huzur ve sükûnu ile gelmiştir.

Hz. Peygamber'in (s), Mâriye'den olan oğlu İbrahim hariç altı çocuğu da Hz. Hatice'dendir ve soyu onun çocuklarından devam etmiştir.

Hz. Hatice vefat edene kadar Hz. Peygamber başka bir kadınla evlenmemiştir. Hz. Peygamber, Hz. Hatice vefat ettikten sonra da onu hep muhabbetle yâd edip hatırasını yaşatmış ve Hz. Hatice'nin yakın çevresini gözetmiştir.

620 yılında vefat eden ve Mekke'nin Hacun kabristanına gömülen Hz. Hatice, Mekke'deki sosyal ve ticaret hayatında etkin bir konuma sahip asil bir hanım efendiydi. Kendisinden hadis rivâyet edilmemiş olan Hz. Hatice hakkında muhtelif hadis kaynaklarında bir çok hadis nakledilmiştir.

Kısacası Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber'e (s) maliyla, canıyla destek olup onu en sıkıntılı anlarında yalnız bırakmaması, Mekke döneminde inanmayanların büyük muhalefetine, her şeyi göze alarak karşı koyması ve birçok insanın İslâm'a girmesine vesile olması sebebiyle Hz. Peygamber'in (s) hayatında ve İslâm tarihinde çok önemli bir yeri vardır.

BİBLİYOGRAFYA

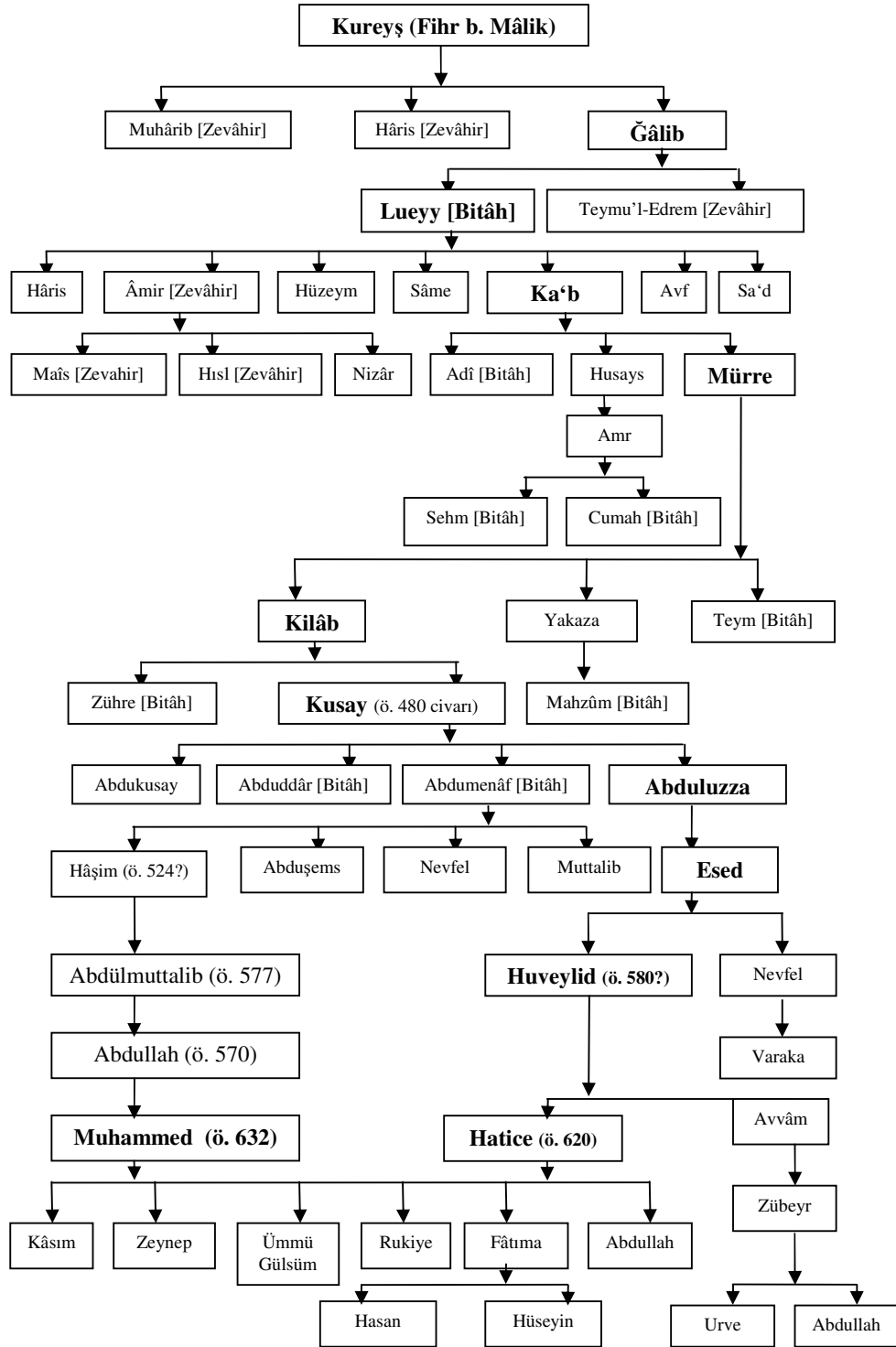
- Afzalurrahman, *Encyclopaedia of Seerah, Sîret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı vd., İnkılâb Yayınları, İstanbul 1996.
- Ahmed b. Hanbel* (ö. 241/855), *Müsnedü Ahmed b. Hanbel*, I-VI.
- Âişe Abdurrahman, bint Şatı, *Rasûlullah'ın Kızları ve Torunları*, çev. İsmail Kaya, 5. Baskı, Uysal Kitabevi, Konya 1993.
- Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya, 6. Baskı, Uysal Kitabevi, Konya 1994.
- Algül, Hüseyin, "Ficâr", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 52.
- "Hind b. Ebû Hâle", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 64.
- Avcı, Casim, "Kureyş (Benî Kureyş)", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 442-444.
- Aycan, İrfan, "Ebû'l-Bahterî", *DİA*, İstanbul 1994, X, 296.
- Aydın, Mustafa, *İlk Dönem İslâm Toplumunun Şekillenışı*, Pınar Yayınları, İstanbul 1991.
- Bardakoğlu, Ali, *Câhiliye Döneminde Kadın, Sosyal Hayatta Kadın*, Ensâr Yayınları, İstanbul 1996.
- el-Belâzürî, Ebû'l-'Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Ma'ruf (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli, Darü'l-Fikr, Beyrut 1417/1996.
- el-Bezzâr,* Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik (ö. 292/905), *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Mahfuz er-Rahman, Beyrut 1409.
- Birekul, Mehmet, *Peygamber Günlerinde Kadın*, Yediveren Kitap, Konya 2004.
- Budak, Ali – Çetin, İbrahim (editörler), *En Öndekiler*, Işık Yayınları, İstanbul 2005
- Buharî, Ebû Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987.
- Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Câhiliye Çağı*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.
- Çağatay, Neşet, *Başlangıçtan Abbasilere Kadar İslâm Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.
- "Varaka", *İA*, Eskişehir 1997, XIII, 206-208.
- Çubukçu, Asri, "Kâsım", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 538.
- Demircan, Adnan, "Câhiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", *İSTEM*, Yıl:2, Sayı:3, Konya 2004.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İlmî Müşavir ve Red. Hakkı Dursun Yıldız, Çağ Yayınları, İstanbul 1986.
- ed-Dûmî, Ahmed Abdülcevâd, *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*, çev. Nedim Yılmaz, Hisar Yayınevi, İstanbul 1986.
- el-Ezrakî, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 250/864), *Ahbâru Mekke vemâ câe fihâ mine'l-Âsâr*, thk. Rüşdi Sâlih Melhas, Mektebetü's-Sekâfe, Mekke 1423/2002.
- el-Fâkihî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İshak b. Abbas (ö. 275/888), *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehri ve Hadîsihî*, thk. Abdülmelik b. Abdullâh b. Düheyy, I-VI, 3 Kitap, Darü'l-Hıdr, Beyrut 1419/1998.

- Fayda, Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Halid Bin Velid*, Çağ Yayınları, İstanbul 1990.
- "Adnân", *DİA*, İstanbul 1988, I, 391–392.
 - "Âs b. Vâil", *DİA*, İstanbul 1991, III, 449.
 - "Busrâ", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 470–472.
 - "Cennetü'l-Mualla", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 387–388.
 - "Câhiliye", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 17–19.
 - "Fil Vak'ası", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 70–71.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, "Dârü'n-Nedve", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 555–556.
- Günaltay, Şemseddin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, sad.: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997.
- İbn 'Abdilber, Ebû 'Umer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İsti'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1412/1992.
- İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (ö. 630/1232), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, I-VII, Darü's-Şi'b, Kahire 1390/1970.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb (ö. 245/859), *Kitabü'l-Muhabber*, thk. İlze Lichtenstadter, Kütübü't-Ticâriyye, Beyrut (t.y.).
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Âskalânî (ö. 852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VII, 8. cilt fihrist, Darü'l-Fikr, Beyrut 1421/2001.
- *Fethü'l-Bârî* (el-Mektebetü's-Şâmîle el-İsdârü's-Sânî, 2.09)
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Sa'îd el-Endulusî (ö. 456/1064), *Cemheretü Ensabi'l-Arab*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1403/1983.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdümelik el-Himyerî (ö. 218/883), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim el-Ebyârî, Abdü'l-Hafîz Şiblî, I-IV, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut (t.y.).
- *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi, İslâm Tarihi*, çev. Hasan Ege, I-IV, Kahraman Yayınları, İstanbul 2001.
- İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshâk, (Kitabü'l-Mübtede' ve'l-Meb'as ve'l-Megâzî)*, thk. Muhammed Hamidullah, Erzurum 1401/1981.
- *Siyer*, çev. Sezai Özel, Akabe Yayınları, İstanbul 1988.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl (ö. 774/1372), *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedreddin Çetiner, İstanbul 1991.
- *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî (ö. 620/1223), *et-Tebyîn fî Ensâbi'l-Kureşiyîn*, thk. Muhammed Nayif er-Rüleymî, Beyrut 1408/1988.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdillâh b. Müslim ed-Dîneverî (ö. 276/889), *el-Ma'ârif*, thk. Servet 'Ukkâşe, Kahire 1992.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-İfrikî el-Mısırî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1419/1999.
- İbn Sa'd, Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Baskı, Beyrut 1418/1997.

- İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed el-Ya'murî (ö. 734/1333), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğazi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Mektebetü Darü't-Türas, Kahire 1413/1992.
- Kallek, Cengiz, "Hubâşe", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 264–265.
- Kandemir, M. Yaşar, "Fâtıma", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 219–224.
- "Hatice", *DİA*, İstanbul 1997, XVI, 465–466.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed (ö. 923), *el-Mevâhibü'l-Lediünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, thk. Sâlih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991.
- Kazancı, Ahmet Lütfî, "Ebrehe", *DİA*, İstanbul 1994, X, 79–80.
- "Bi'set", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 217–218.
- Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, Çamlıca Yayınları, 4. Basım, İstanbul 2003.
- Keskin, Yusuf Ziya, *Hadis ve Hayat*, Şanlıurfa 2007.
- el-Makrizî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkadir b. Muhammed (ö. 845/1442), *İmta'ü'l-Esmâ'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, Beyrut 1420/1999.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'la, *Tefhimü'l-Kur'ân, Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, çev. Muhammed Han Kayanî v.b., İstanbul 1996.
- Muhammed Hamidullah, (ö. 1423/2002), *İslâm Peygamberi*, çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2004.
- Müslim, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (206-2619), *el-Câmi'ü's-Sahîh, Sahîh-i Müslim Ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul 1988.
- Öğüt, Salim, "Hacerülesved", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 433–435.
- Önkâl, Ahmet, "Addâs", *DİA*, İstanbul 1988, I, 355–356.
- "Âmr b. 'Âs", *DİA*, İstanbul 1991, III, 79–81.
- "Cüreş", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 137.
- Reckendorf, "Esed", *İA*, Eskişehir 1997, IV, 366–368.
- Sarıçam, İbrahim, "Hakîm b. Hizâm", *DİA*, İstanbul 1997, XV, 187.
- Savaş, Rıza, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul 1991.
- es-Süheylî, Abdurrahman (ö. 581/1185), *er-Ravdü'l-Ünf fî Şerhi's-Sîretin-Nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, Kâhire 1967.
- eş-Şâmî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf es-Sâlihî ed-Dimaşkî, (ö. 972/1536), *Peygamber Külliyyatı*, çev. Halil İbrahim Kaçar, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2003–2004.
- Şulul, Kasım, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2008.
- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/922), *Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Darü'l-Fikr, Beyrut 1407/1987.
- Tahmâz, Abdülhamîd Mahmûd, *es-Seyyidetü Hadîce ve sebbâkatü'l-Halki ile'l-İslâm*, Dârü'l-Kalem, Dimaşk 1410/1990.
- Tuğ, Salih, "Resûlullah Muhammed'in (a) Evliliklerinde Kronolojik Yapı" *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, (İSAV'ın tartışmalı ilmî toplantılar dizisi) İstanbul 1998.

- el-Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Meğazî*, thk. Marsden Jones, 3. Basım, Beyrut 1404/1984 (Londra 1966 basımından ofset).
- el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebû Yâ'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih (ö. 284/897), *Tarihü'l-Ya'kûbî*, Darü's-Sadr, Beyrut 1423/2002.
- Yaşaroğlu, M. Kamil, "Namaz", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 350–357.
- Yeniçeri, Celal, *Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- ez-Zebîdî, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdillatif, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, mütercimi ve şârihi: Ahmed Naim - Kamil Miras, Ankara 1987.
- ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman (ö. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'*, thk. Hayrî Sa'îd, Mektebetü't-Tevfikiyye, Kâhire t.y. - *Tarihü'l-İslâm*, çev. Muzaffer Can, Cantaş Yayınları.
- Zübeyr b. Bekkâr, (ö. 256/869–870), *Cemheretü Nesebi Kureyş ve Ahbâruha*, thk. Mahmud Muhammed Şâkir, I-II, Riyad 1419/1999.
- ez-Zübeyrî, Abdullah b. Mus'ab (ö. 236/850), *Kitabu Nesebi Kureyş*, thk. E. Levi Provençal, 3. Basım, Darü'l-Me'ârif, Kahire 1407.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf el-Mısırî (ö. 1122/1710), *Şerh 'ale'l-Mevâhibi'l-Ledünniye*, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1417/1996.

Ek 1: Hz. Hatice'nin Mensubu Bulunduğu Kureyş'in Benî Esed Kolu*

* Kureyş, Arapları oluşturan iki ana koldan biri olan Adnanîler'in Mudar koluna mensup bir kabiledir. Genellikle kabul edildiğine göre adını Kureyş lakabıyla bilinen Fihri b. Mâlik'ten almaktadır. Adnanîler'in atası Adnân b. Üded'dir. Bütün İslâm kaynakları Adnân'ın Hz. İbrahim'in oğlu İsmâil'in soyundan geldiği konusunda birleşmektedir. Hz. Peygamber'in on birinci dedesi olan Fihri'nin soyu Adnân'a kadar: Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrîke b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Meâd b. Adnân şeklindedir. Bk. Fayda, Mustafa, "Adnân", *DİA*, İstanbul 1988, I, 391–392; Avcı, Casim, "Kureyş (Benî Kureyş)", *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 442–444.

Ek 2: Kronoloji

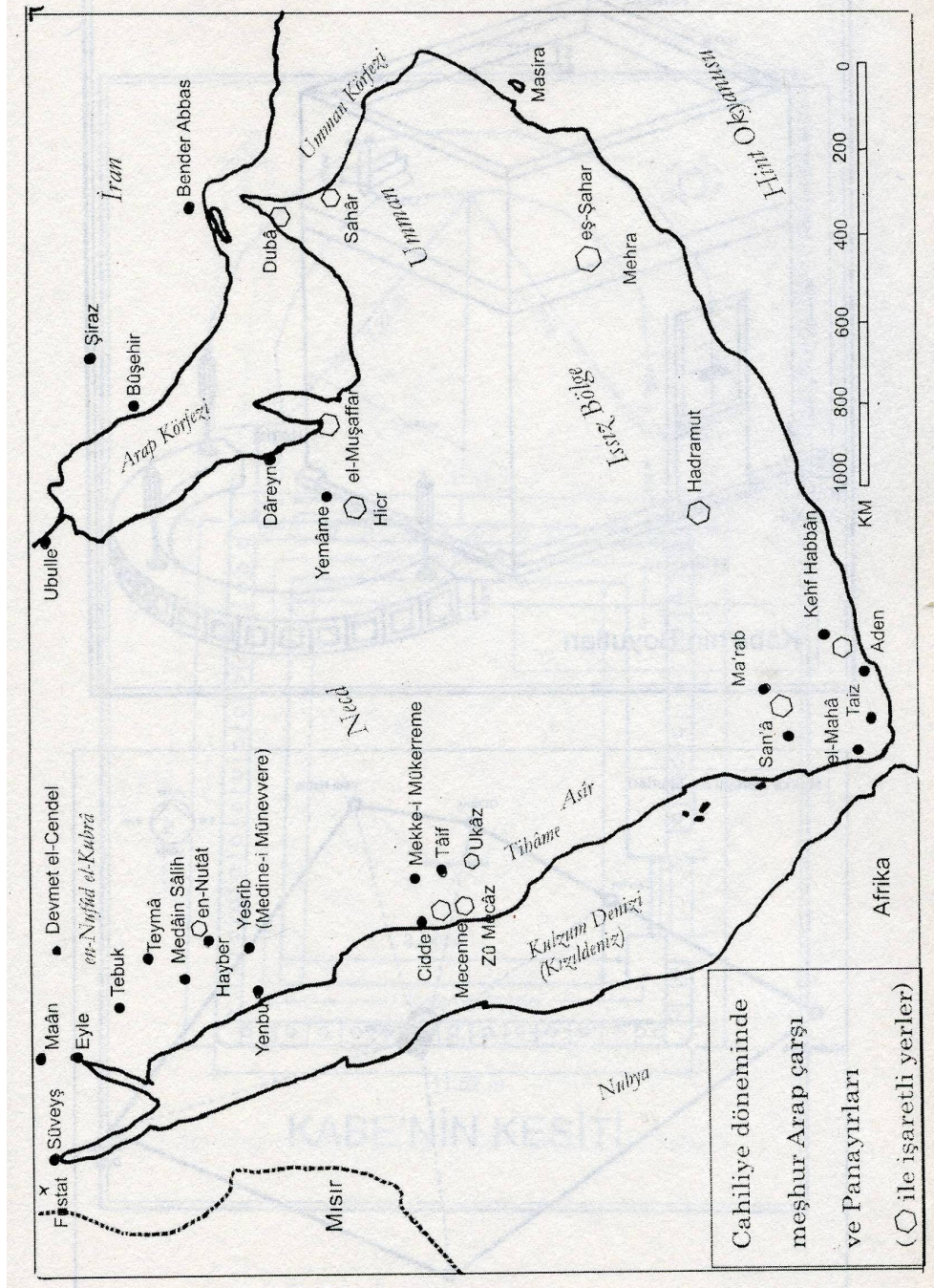
Câhiliye Dönemi

- 556 - Hz. Hatice'nin doğumu (Fil Vak'ası'ndan 14–15 yıl öncesi).
569–571 - Fil Vak'ası (Enûşirvan'ın iktidarının 40 veya 42. yılında).
- Hz. Muhammed'in doğumu (hicretten önce 12 Rebûlevvel 53/17
Haziran 569 Pazartesi veya hicretten önce 9 Rebûlevvel 51/20
Nisan 571 Pazartesi).
578 - Hz Muhammed'in, amcası Ebû Tâlib ile yaptığı Suriye seyahati.
610 - Hz. Hatice'nin İslâm'ı kabul etmesi (İslâm'ın ilk mü'mini).
594 - Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'i kervanının yöneticisi olarak
Busrâ şehrine göndermesi.
594–595 - Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber ile evlenmesi.
596 - Oğlu Kâsım'ın dünyaya gelişi.
598 - Kâsım'ın vefatı.
599 - Ali'nin doğumu.
600 - Hz. Hatice'nin kızı Zeynep'in doğumu.
604 - Kızı Rukiye'nin doğumu.
608 - Kızı Ümmü Gülsüm'ün doğumu.
609–610 - Kızı Fâtıma'nın doğumu.
610 - Vahyin inmeye başlaması.

İslâmî Dönem

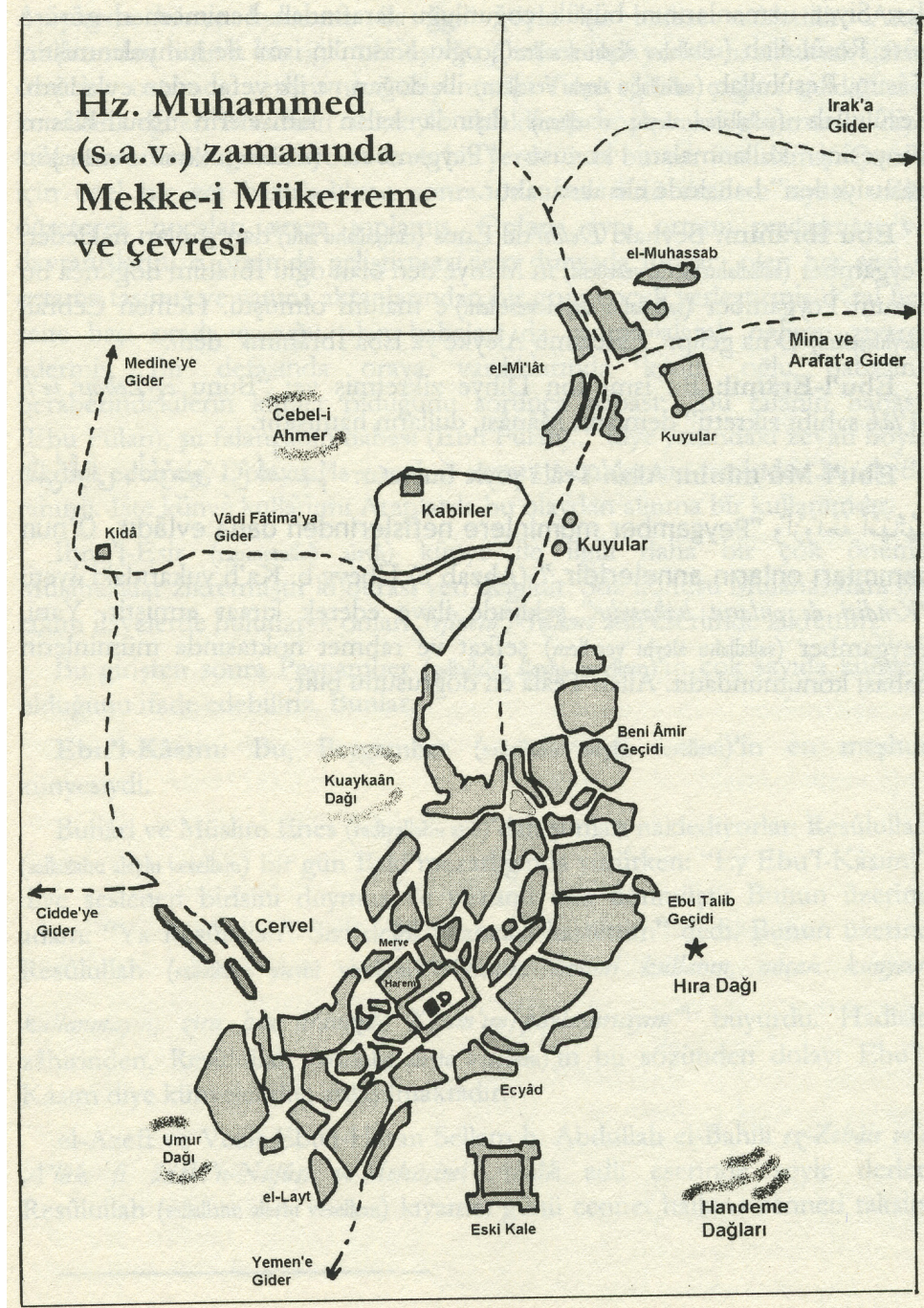
- 616 - Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nın Hz. Peygamber'i korumak
üzere Ebû Tâlib mahallesinde toplanması ve müşriklerin bunlara
karşı sosyal ve ekonomik boykot uygulamaya başlaması.
619 - Boykotun sona ermesi.
620 - Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in vefatı (Hüzün Yılı).
2/624 - Hz. Hatice'nin oğlu Abdullah'ın vefatı.
- Kızı Rukiye'nin vefatı (Ramazan/Mart).
- Kızı Fâtıma ile Ali'nin evlenmesi (Zilkade/Mayıs veya
Zilhicce/Haziran).
3/624 - Kızı Ümmü Gülsüm ile Osman'ın evlenmesi
(Rebûlevvel/Ağustos-Eylül).
7/628 - Ebû'l-Âs'ın Müslüman olup Hz. Hatice'nin kızı Zeynep ile
yeniden evlenmesi (Muharrem/Mayıs).
8/629 - Kızı Zeynep'in vefatı (Safer sonu/Haziran sonları).
8/630 - Hakîm b. Hizâm'ın, Mekke'nin fethinde Hâlid, Hişâm ve
Abdullah adlı oğulları ile birlikte İslâm'ı kabul etmesi.
9/630 - Hz. Hatice'nin kızı Ümmü Gülsüm'ün vefatı (Şaban ayı).
11/632 - Kızı Fâtıma'nın vefatı.
36/656 - Oğlu Hind b. Ebî Hâle'nin vefatı.

Ek 3: Câhiliye Döneminde Arabistan'da Çarşı Ve Panayırlar⁴⁷²

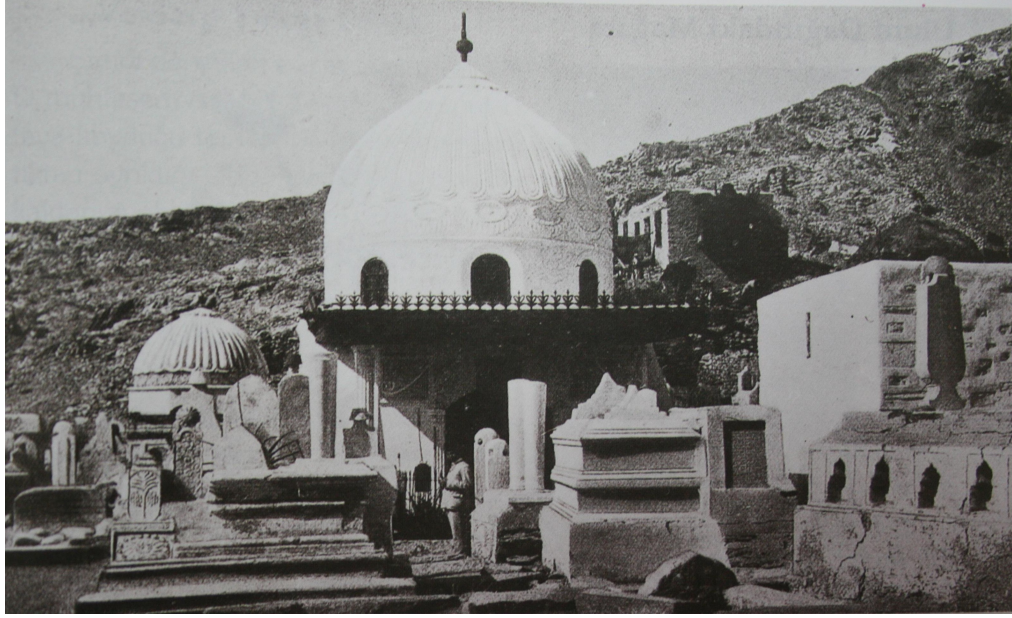
⁴⁷² Şâmî, I, 525 (Harita mütercim tarafından eklenmiştir).

Ek 4: İslâm'ın İlk Yıllarında Mekke Ve Çevresi⁴⁷³

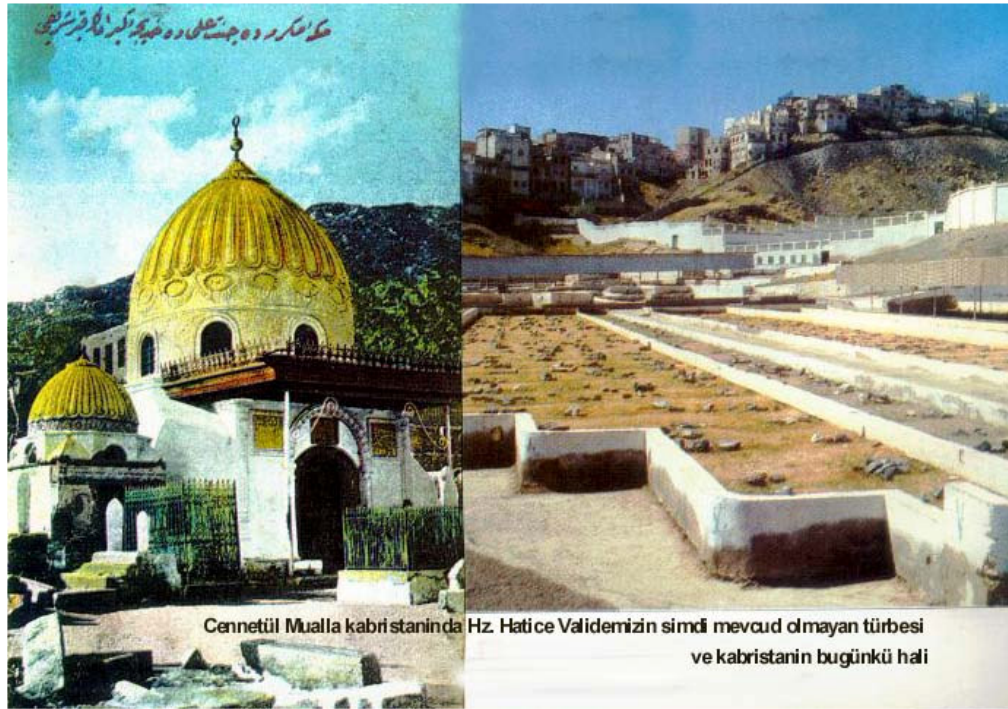

⁴⁷³ Şâmî, I, 524 (Harita mütercim tarafından eklenmiştir).

Ek 5: Hz. Hatice'nin, Kanuni Sultan Süleyman tarafından 950 (1543–44) yılında kabrinin üstüne yaptırılan Cennetü'l-Muallâ'daki türbesi.

Ek 6: Hz. Hatice'nin türbesi ve kabristanının bugünkü hali

Ek 7: Hz. Hatice'nin Cennetü'l-Muallâ'da medfun olduğu yer (Ağacın bulunduğu yer).

Ek 8: Cennetü'l-Muallâ mezarlığının şimdiki durumunun genel görünümü.

ÖZET

HZ. PEYGAMBER'İN İLK HANIMI HZ. HATİCE'NİN HAYATI VE KİŞİLİĞİ

Milâdî 556 yılında Mekke'de doğan Hz. Hatice, Kureyş'in vasat bir kolu olan Benî Esed kabilesine mensuptur. Babası Huveylid b. Esed Mekkelilerin önemli işlerde danıştığı etkin bir şahsiyet olup Benî Esed'in başkanıdır.

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'le evlenmeden önce iki evlilik yapmış ve iki eşini de kaybetmişti. Ölen iki eşi Mekke'nin ileri gelen ailelerinden olup ticaretle uğraşan zengin kişilerdi. Her iki eşiyle olan evliliği kısa sürmüş, onlardan kendisine yüklü miktarda miras kalmıştı. Hz. Hatice ikinci eşinin ölümünden sonra Kureyş'in ileri gelenlerinin yaptığı evlilik tekliflerini -çocuklarının terbiyesi ve ticarî faaliyetlerini idare edebilmek için- kabul etmedi.

Hz. Hatice, akrabası oluşu, Kureyş'in en etkin kollarından Benî Hâşim'e mensup şerefli, güvenilir, güzel huylu, doğru sözlü oluşu, alışverişteki dürüstlüğü gibi sebeplerle Hz. Peygamber'e evlenme teklifinde bulundu. Hz. Muhammed, bunu amcalarına söyleyip onların da onayını aldıktan sonra gerçekleşen bu evlilik, Hz. Hatice vefat edinceye kadar devam etti.

Hz. Hatice Hz. Peygamber'in diğer hanımları arasında onu peygamber olarak değil de, sadece bir insan ve bir eş olarak gören tek hanımıdır. Hz. Hatice, evliliğin ilk yıllarından itibaren en sıkıntılı zamanlarında Hz. Peygamber'in yanında bulunup ona destek oldu. Hz. Peygamber de onun dostluğu ve desteği sayesinde karşılaştığı sıkıntıların üstesinden gelmiştir.

Hz. Peygamber'in, Mâriye'den olan oğlu İbrahim hariç altı çocuğu da Hz. Hatice'den olup soyu onun çocuklarından devam etmiştir.

620 yılında vefat eden ve Mekke'nin Hacun kabristanına toprağa verilen Hz. Hatice, Mekke'deki sosyal ve ticaret hayatında etkin bir konuma sahip asil bir hanım efendiydi.

SUMMARY

THE LIFE AND PERSONALITY OF THE PROPHET'S FIRST WIFE KHADIJA

Born in 556 A.D., Khadija belonged to an ordinary sub-tribe of Quraish, Banu Asad. His father Khuwaylid b. Asad was the head of the tribe and a leading figure whose advices were considered valuable for the Meccans.

Khadija married twice before his marriage with the Prophet. Her late husbands from her previous marriages were rich men. Her earlier marriages were short-lived. She became rich due to the wealth transferred to her from her husbands. He rejected all the offers of marriage from the leading figures of Mecca because she wanted to pursue a bussiness life and to upbringing her children.

She proposed to Muhammad because the Prophet was her relative; he was the member of the tribe Banu Hashim, one of the leading sub-tribe of Quraish and he was a reliable person. He accepted her offer and their marriages continued until Khadija's death.

Of the wifes of the Prophet, it was only Khadija who was the wife of Muhammad before he became prophet. She was the cosntant supporter of the Prophet during her life. Through her support that the Prophet was able to overcome all difficulties.

The Prophet's children, except Ibrahim from Maria, were from Khadija. Khadija, who died in 620 and was buried in Hajun Cemetery, was an influential figure and noble woman in the social and bussiness life of Mecca.

KEY WORDS:

Khadija, sira, Mecca, the wife of the Prophet.